

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Hukuk Fakültesi Dergisi
Erzincan Law Review

Cilt/Vol: 29 Sayı/No: 1 Haziran/June 2025

**Osmanlı Kanunnameleri ve İstanbul Şer'îye Sicilleri
Çerçevesinde Tazir Cezaları**

Penalties of Tazir within the Framework of Ottoman Law
Codes and Istanbul Court Register

  Arş. Gör. Muhammed Necat ARTUKOĞLU*

 10.60002/ebyuhfd.1577669

ÖZ

Bu çalışma, Osmanlı kanunnameleri ve şer'îye sicilleri bağlamında Osmanlı ceza hukukundaki tazir cezalarına odaklanmaktadır. Tazir suç ve cezaları; Şari'in hakkında, Kur'an-ı Kerim veya hadis-i şeriflerle belirli bir ceza tespit etmediği, ancak toplumda karmaşaya neden olduğu için Şari' tarafından yasaklanmış olan suçlardır. Osmanlı hukukunda Tanzimat dönemine kadar tazir suç ve cezalarının düzenlenmesi umumi kanunnameler yoluyla olmuştur. Tanzimat döneminde ise 1840, 1851 ve 1858 yıllarında üç tane ceza kanunnamesi çıkarılmış ve tazir suç ve cezaları bu kanunnamelerde düzenlenmiştir. Osmanlı'da, tazir cezası olarak da "ölüm", "hapis cezası (hapis cezasının özel infaz şekilleri olan kürek cezası, prangabentlik cezası ve kalebentlik cezası)", "para cezaları", "darb (sopa) cezası",

* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı.
Makale Bilgisi/Article Info: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş/Received: 01.11.2024 | **Kabul/Accepted:** 05.03.2025.

Bu makale, intihal programında taranmış ve iki (kör) hakem incelemesinden geçmiştir. This article was submitted in a plagiarism program and reviewed by two (blind) referees.

Atıf/Cite as: Muhammed Necat Artukoğlu, "Osmanlı Kanunnameleri ve İstanbul Şer'îye Sicilleri Çerçevesinde Tazir Cezaları", EBYÜ-HFD, C. 29, S. 1, Haziran 2025, (215-277).

Bu makale **Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası** lisansı ile lisanslanmıştır.

“sürgün cezası” gibi cezalar verilmiştir. Ayrıca çok sayıda şer’iye sicilinden anlaşılacağı üzere yukarıda bahsedilen ve bunlardan ayrı çeşitli tazir cezaları sıklıkla uygunsuz eylemi gerçekleştirene verilmiştir. Bu çalışma, önce İslam ceza hukukunun genel özelliklerini ile had-kıyas-tazir suçlarının sınıflandırılmasını ve esasen Osmanlı dönemindeki tazir suç ve cezalarını bilhassa kanunnameler ve şer’iye sicillerinden yararlanarak sınırlandırıp incelemektedir. Çalışmada varılan sonuç yapılan hukuki düzenlemeler ile uygulamanın sıklıkla birbiriyle uyum içinde olduğu yönünde olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tazir, Had, Kıyas, Ukubat, Şer’iye Sicilleri, Kanunnameler.

ABSTRACT

This study focuses on tazir punishments in Ottoman criminal law in the context of Ottoman codes and court registers. Tazir offences and punishments are the offences for which the Shari’ has not determined a specific punishment by the Qur’an or hadiths, but which are prohibited by the Shari’ because they cause confusion in the society. In Ottoman law, until the Tanzimat period, the regulation of tazir offences and punishments were regulated through general law codes. During the Tanzimat period, three penal codes were enacted in 1840, 1851 and 1858 and the offences and punishments of tazir were regulated in these codes. In the Ottoman Empire, punishments such as ‘death’, ‘imprisonment’, ‘fines’, ‘caning’ and ‘exile’ were imposed as tazir punishments. In addition, as can be seen from the numerous sharia registers, the above-mentioned and various other tazir penalties were frequently imposed on the offender. This study firstly examines the general characteristics of Uqubat and the classification of the crimes of hadd, qisas and tazir, and then limits and analyses the crimes and punishments of tazir in the Ottoman period, especially by making use of the law codes and court registers. The conclusion reached in the study is that the legal regulations and the practice are often in harmony with each other.

Keywords: Tazir, Hadd, Qisas, Uqubat, Court Registers, Law Codes.

GİRİŞ

İslam hukuku, İslam dininin getirmiş olduğu bir hukuk sistemidir. Bir hukuk sisteminin oluşması için belirli bir zaman gerekmede ve genellikle örf ve adetlerden, devlet başkanının emir ve talimatlarından, hukuk alanında ileri düzeyde bilgi ve birikimi olan uzmanların fikirlerinden veya yasama organından yararlanılmaktadır. İslam hukuku, bütün bunlardan faydalanmış olmakla birlikte İslam hukuk sistemini diğer hukuk sistemlerinden ayıran en mühim özellik kaynağının Kur’an-ı Kerim ve hadis-i

şerifler olmasıdır¹. İslam hukuku; şeriat ve şer’, fıkıh gibi kelimelerle ifade edilir. Şeriat, “doğru yol, hak din yolu, Kur’an-ı Kerim ve Hazret-i Peygamber’in tarif ettiği ve bildirdiği yol” anlamına gelir². Şer’ kelimesi, şeriat kelimesinin eş anlamlısıdır. Osmanlı döneminde bu tabir çok kullanılmıştır³. Fıkıh, “derin ve ince anlayış, bilmek ve anlamak” anlamına gelir. Fıkıh ilmi ise “hangi şartlarda Allah’ın hangi emirlerinin, nasıl uygulanacağını inceler”⁴. Fıkıhın (İslam hukukunun) ibadetle ilgili kurallarına “ibadat”, eşya ve borçlar hukukuyla ilgili kurallarına “muamelat”, evlenme ve boşanmayla ilgili kurallarına “munakehat”, miras hukukuyla ilgili kısmına “feraiz” ve ceza hukukuna ilişkin kısmına “ukubat” denir⁵.

Ukubat kitapları suçları tasnif ederken yaygın bir kullanım hâline gelmiş olan had-kisas-tazir ayrımına gitmektedir. Had ve kisas suçları, cezası Allah (cc) ve Hz. Peygamberi (sav) tarafından belirlenmiş suçlardır. Tazir suçları ise cezası Allah (cc) ve Hz. Peygamberi (sav) tarafından belirlenmeyen bunun devlet başkanına veya devlet başkanının görevlendireceği kadiya bırakıldığı suçlardır. Tazir suçlarının sayısı çok fazladır. Her devlet başkanı, kendi zamanının hâl ve şartlarına göre ceza ve suç belirleme yetkisine sahiptir. İslam ceza hukukunun önemli kısmını tazir suçları oluşturmaktadır⁶.

Osmanlı Devleti’nde Tanzimat dönemine kadar tazir cezaları padişahların çıkardıkları umumi kanunnamelerle düzenlenmiştir. Fatih Sultan Mehmed, Kanuni Sultan Süleyman, Yavuz Sultan Selim ve daha birçok Osmanlı Padişahı döneminde umumi kanunnameler çıkartılmıştır. İşlenen suçlar had ve kisas şartlarını sağlamıyorsa tazir cezası verilmiş ve

-
- 1 Mehmet Âkif **Aydın**, Türk Hukuk Tarihi, 17. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2020, s. 31; Mustafa **Avcı**, Türk Hukuk Tarihi, 10. Baskı, Atlas Akademi, Konya 2021, s. 43; Coşkun **Üçok**/Ahmet **Mumcu**/Gülnihal **Bozkurt**, Türk Hukuk Tarihi, 22. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2020, s. 54-55.
 - 2 Mustafa **Erdoğan**, Fıkıh ve Hukuk Terimleri, 6. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2016, s. 524; Abdullah **Yeğin**, Yeni Lügat, Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s. 955; Talip **Türçan**, “Şeriat”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 38, 2010, s. 571.
 - 3 Sabri Şakir **Ansay**, Hukuk Tarihinde İslam Hukuku, 2. Baskı, AÜİF Yayınları, Ankara 1954, s. 15; Muhsin **Koçak**/Nihat **Dalgın**/Osman **Şahin**, İslâm Hukuku, 6. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2020, s. 52.
 - 4 **Yeğin**, s. 293; **Koçak/Dalgın/Şahin**, s. 52; **Erdoğan**, s. 144.
 - 5 Halil **Cin**/Gül **Akyılmaz**, Türk Hukuk Tarihi, 10. Baskı, Sayram Yayınları, Konya 2018, s. 47; Coşkun **Üçok**, Türk Hukuk Tarihi Dersleri, 5. Bası, Sevinç Yayınları, Ankara 1972, s. 42; **Aydın**, s. 153.
 - 6 **Aydın**, s. 154; **Cin/Akyılmaz**, s. 225-226; **Avcı**, Hukuk Tarihi, s. 225-226; Tuncay **Başoğlu**, “Ta’zîr”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 40, İstanbul 2011, s. 198.

bu cezalar genellikle ölüm, hapis, para cezası, teşhir, sürgün gibi çeşitli cezalar olmuştur. Bunların içinde en yaygın olan ceza, para cezasıdır. Tanzimat döneminde ise 1840, 1851 ve 1858 tarihli üç önemli ceza kanunnamesi çıkarılmış ve bu kanunnamelerin içinde tazir cezaları da yer almıştır⁷. Ayrıca Osmanlı uygulama örneğini iyi bir şekilde anlamayı sağlayan şer'îye sicilleri, İslam hukukunun hoş karşılamadığı, yasakladığı hayat kadınlığı yapma⁸, darp etme⁹, küfretme¹⁰ vb. çeşitli eylemleri gerçekleştiren kişilere tazir cezalarının verildiğine dair çok sayıda örnek barındırmıştır¹¹. Çeşitli tazir cezaları çalışmanın son kısmında örnekleriyle birlikte ele alınacaktır¹².

-
- 7 Halil Cin/Ahmed **Akgündüz**, Türk Hukuk Tarihi, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2017, s. 321-329.
 - 8 İlgili olay için bkz. Adalar Mahkemesi, 1 Numaralı Sicil, 22 Zilhicce H. 1181/M. 1768, cilt: 75, sayfa: 106, hüküm no: 114, orijinal metin no: (26b-2), <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 13.07.2024.
 - 9 Yaralama eylemi eğer kısas gerektiren bir müessir fiil kapsamında değilse kısas cezası yerine faile diyet ya da tazir cezası verilir. Ebu Hanife kısas kapsamına giren yaralama için suçlu ile mağdur arasında hür olma ve aynı cinsiyetli olma bakımından bir denklik arar. Ayrıca kısas yapılacakken eşit bir uygulamanın olacağından emin olunamaması hâlinde de kısas uygulamasına gidilmez. Bkz. **Aydın**, s. 195-196; Hasan Ali **eş-Şazeli**, "Cinayet", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 8, İstanbul 1993, s. 14-15; **Cin/Akyılmaz**, s. 269-270; **Cin/Akgündüz**, s. 303. Kadın-erkek arasında gerçekleşen dolayısıyla kısas kapsamına sokulamayan ve ceza olarak da tazirin verildiği bir kayıt örneği için bkz. Üsküdar Mahkemesi, 2 Numaralı Sicil, H. 925/M. 1519, cilt: 2, sayfa: 134, hüküm no: 194, orijinal metin no: (22a-2), <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 15.07.2024.
 - 10 Tazir cezasının verildiği olaylar için bkz. Bab Mahkemesi, 172 Numaralı Sicil, 23 Zilhicce H. 1152/M. 1740, cilt: 69, sayfa: 410, hüküm no: 458, orijinal metin no: (63b-4), <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 17.07.2024; Bab Mahkemesi, 172 Numaralı Sicil, 23 Zilhicce H. 1152/M. 1740, cilt: 69, sayfa: 410, hüküm no: 459, orijinal metin no: (63b-5), <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 20.07.2024; Bab Mahkemesi, 172 Numaralı Sicil, 25 Zilhicce H. 1152/M. 1740, cilt: 69, sayfa: 414, hüküm no: 466, orijinal metin no: (64a-4), <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 21.07.2024.
 - 11 İslam dininin uygun bulmadığı eylemleri gerçekleştiren kişilere verilen tazir cezası örnekleri için bkz. İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, H. 1180/M. 1767, cilt: 76, sayfa: 384, hüküm no: 456, orijinal metin no: (193-1), <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 27.07.2024; Üsküdar Mahkemesi, 531 Numaralı Sicil, H. 1207/M. 1793, cilt: 81, sayfa: 870, hüküm no: 1472, orijinal metin no: 123a-1, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 28.07.2024; Eyüb Mahkemesi, 90 Numaralı Sicil, 2 Zilka'deti'-ş-şerife H. 1090/M. 1679, cilt: 31, sayfa: 224, hüküm no: 214, orijinal metin no: 31b-1, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 29.07.2024; Galata Mahkemesi, 580 Numaralı Sicil, H. 1221/M. 1806, cilt: 84, sayfa: 235, hüküm no: 318, orijinal metin no: 30b-3, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 29.08.2024.
 - 12 Bkz. Başlık III-C.

Çalışmada esas olarak tazir cezaları ele alınacaktır. Ancak tazir cezalarına geçmeden önce İslam/Osmanlı ceza hukukunun genel özellikleri belirtilecek daha sonra İslam/Osmanlı ceza hukukundaki suçların ve cezaların tasnifine değinilecek en son olarak da konumuzun özünü oluşturan tazir cezaları, Osmanlı kanunnameleri ve şer’iye sicillerinde yer aldığı şekliyle sınırlandırılarak incelenecektir. Bu sayede Osmanlı’da te-oriye (yasal düzenlemelerle) pratiğin (uygulamanın) genel olarak uyumu gösterilmeye çalışılacaktır.

I. İSLAM/OSMANLI CEZA HUKUKU

A. Tarif

Ukubat, fıkıh kitaplarının en önemli bölümlerinden biridir¹³. İslam hukukunun genel bir özelliği olan meseleci yöneme¹⁴, ukubatta da uyulmuş-

13 Bununla birlikte “Ahkam-ı Sultaniyye” ve “Siyaset-i Şer’iyye” gibi daha ziyade kamu hukuku kısımlarını içinde barındıran eserlerle mali hukuk ile alakalı bazı eserlerde ceza hukuku bölümleri mevcuttur. Bkz. Ebûl-Hasan **El-Mâverîdî**, *El-Ahkâmü’s-Sultânîyye İslâm’da Hilâfet ve Devlet Hukuku*, Çev. Ali Şafak, Bedir Yayınevi, Ankara 1976, s. 249-271; **Aydın**, s. 153.

14 İslam hukukunun belirgin özelliklerinden biri, hukuki meselelere tek tek çözüm sunmuş, diğer bir ifadeyle meseleci (kazuistik) bir metotla gelişmiş olmasıdır. Bu meselecilik hicri üçüncü asırdan itibaren bırakılmaya başlanmış, külli kaideler ve ilkelerle sorunların çözümüne gidilmiştir. Ayrıca İslam hukuku, evrensel ve *sui generis* hukuk sistemidir. Yine İslam hukuku, zamanla hukukçuların ferdi içtihatlarıyla teşekkül etmiştir. Dört halife devrinde içtihadi faaliyetler çok sık yapılmıştır. Hz. Peygamber (sav) içtihat için sahabeyi teşvik etmiştir. İslam hukukunun diğer bir özelliği de dini menşeli olmasıdır. “Kur’an-ı Kerim”, “sünnet”, “icma”, “kıyas”, “istihsan”, “maslahat”, “istishab”, “sedd-i zerai”, “örf ve sahabe fetvası”, İslam hukukunun kaynaklarındandır. Bu kaynaklar kendi aralarında asli ve tali olarak iki kısma ayrılır. “Kur’an-ı Kerim”, “sünnet”, “icma” ve “kıyas” asli kaynaklardandır. Diğer kaynaklar ise tali kaynaklardır. İslam hukuku, temel esaslarını bu kaynaklardan alır. Kur’an-ı Kerim ve sünnet en önemli kaynaklar olmakla beraber bu kaynakların kabul ettiği içtihadi kaynaklar da hukukun kaynağını oluşturmaktadır. Kur’an-ı Kerim, Hz. Peygamber (sav)’e 23 senelik Peygamberlik hayatı süresince kısım kısım gelmiştir. Sünnet, Hz. Peygamber (sav)’in sözleri, davranışları ve başkalarının söz ve davranışlarını teyit etmesidir. İcma, İslam hukukçularının bir konuda fikir birliğine ulaşmalarıdır. Kıyas, sünnet ve icmada olmayan bir konuyu aralarındaki ortak illetten ötürü hakkında hüküm olmayan bir meseleye benzetmedir. İstihsan, açık kıyasla sabit olan bir hükümden çıkıp başka bir kıyasa, gizli kıyasa gitmektir. Hususi bir konuda genel kuraldan ayrılıp farklı bir kuralın uygulanması da böyledir. Maslahat, kamu yararına uygun hareket etmektir. “İyiliği istemek, kötülüğü defetmek” manasına gelir. İstishab, evvelden varlığı bilinen bir durumun aksine delil bulunmadıkça varlığını koruduğuna hükmetmektir. İstishab metodunun esasını, İslam

tur. Genel bir suç nazariyesi ortaya koymak yerine suçlar meseleci yöntemle tek tek ele alınmış ve her bir suç için ayrı ayrı cezalar uygulanmıştır¹⁵. Ceza hukuku, fıkıh kitaplarında ukubat başlığı altında ele alınmış; ayrıca “*el-cinâyât*”, “*el kısâs*”, “*el-cirâh*” başlıkları altında da incelenmiştir. İşlenen suçlar Allah (cc) hakkı ve kul hakkı kapsamında sınıflandırılmıştır. Allah (cc) hakkından kastedilen sadece herhangi bir kişiyi değil o toplumdaki fertleri diğer bir ifadeyle umumu, geneli ilgilendiren haklardır. Yani Allah (cc) hakları, kamu haklarıdır. Bu haklar söz konusu olduğunda kişilerin suçluyu affetmeye yetkisi olmamakta, topluluk adına her bir kişinin suçluya dava açma yetkisi bulunmaktadır¹⁶.

Suç, yasak bir fiili yapmak ya da yapılması gereken bir fiili terk etmek durumlarında söz konusu olur. İslam hukukuna aykırı hareket etmek ve İslam dininin yasakladığı fiilleri işlemek suç teşkil etmektedir¹⁷. İslam dininin hedefi, kötülüklerin işlenmesini engellemek ve yaygınlaşmasını önlemektir. İslam dini, kamu yararını gözetir ve kamu düzeninin korunmasını amaçlar. İslam dini, getirmiş olduğu dini-ahlaki öğretiyle henüz suç işlenmeden önce suçu engellemeyi esas alır. Fakat kul hakkı ihlallerinin gerçekleştiği hâllerde bu ihlalleri önlemek ve Allah (cc) hakkının; yani kamu hakkının ihlal edildiği hâllerde kamu düzenini korumak ve bozulan kamu düzenini eski durumuna getirmek amacıyla İslam hukukunda çeşitli cezalar getirilmiştir. Bu cezalar “*aklı*”, “*dini*”, “*canı*”, “*malı*” ve “*namusu*” korumaktadır. Ayrıca bunlar suçu önleyici ve ibret verici niteliktedir¹⁸. Osmanlı hukuku da genellikle İslam hukukunun kaynaklarına

hukukunun temel kaidelerinden olan “şek ile yakîn zâil olmaz” prensibi oluşturur. Bu prensip ile fakihlere hüküm ve fetva verirken karşılaşılabilecek tereddütlü hâller açısından bir rahatlık verilmektedir. Sedd-i zeraî ise kötülüğe giden yolun kapanmasıdır. Kötülüğe neden olacak fiil, fiili işleyenin kastına bakılmaksızın engellenir. Bkz. **Aydın**, s. 32-41, 61-64; Abdülkerim **Zeydan**, İslam Hukukuna Giriş, Çev. Ali Şafak, 2. Baskı, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1985, s. 309; **Cin/Akgündüz**, s. 123-124, 159-176; Ekrem Buğra **Ekinci**, İslam Hukuku, 1. Basım, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2006, s. 31-37.

15 **Aydın**, s. 153; Ekrem Buğra **Ekinci**, Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk, 7. Baskı, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2021, s. 328.

16 Hayrettin **Karaman**, Mukayeseli İslam Hukuku 1, 9. Baskı, İz Yayınları, İstanbul 2016, s. 193; **Cin/Akgündüz**, s. 289.

17 Abdulkâdir **Üdeh**, Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku-Genel Hükümler-1, Çev. Ali Şafak, C. 1, 2. Baskı, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2012, s. 98.

18 **Aydın**, s. 178.

ve prensiplerine bağlı kalmış, İslam hukukunun özel bir görünümü olmuştur¹⁹. Dolayısıyla bu çalışmada sık sık “İslam/Osmanlı” tabiri kullanılacaktır.

B. İslam/Osmanlı Ceza Hukukunun Özellikleri

Modern ceza hukukunda uygulanan ilkelerin çoğu, İslam hukukunda var olan ilkelere aittir. “Suç ve cezada kanunilik ilkesi”, “kolektif sorumluluğun kaldırılarak cezaların şahsi olması ilkesi”, “cezaların herkese eşit bir şekilde uygulanması ilkesi” bunlardandır²⁰. İslam ceza hukuku, bireyle toplum, ibadet ile ahlak ve hukuk arasında bir ahenk kurmayı hedeflemiştir. Cezaların tedip edici nitelikleri vurgulanmıştır²¹.

1. Kanunilik İlkesi

Bir fiilin suç sayılması için yalnızca yasaklanmış davranışların ihlâl edilmesi yeterli değildir. Ayrıca bu davranışların mutlak bir biçimde cezasının bulunması gerekir. Kanunilik ilkesinin gereği de budur. İslam ceza hukukunda bir fiilin bir suç olarak kabul edilmesi için şeriat kaidelerince yasaklanmış olması gerekir²². Kanunilik ilkesi, suçun işlenmesi ile takdir edilecek olan cezaların ve tedbirlerin, mahkûmiyet sürelerinin kanunla belirlenmesi ve düzenlenmesi prensibidir²³.

İslam/Osmanlı hukukunda suçlar ve cezalar hususundaki kanunilik ilkesi had ve kıyas cezalarında sıkı bir biçimde uygulanmıştır. Fakat tazir suçlarının işlenmesi neticesinde verilecek cezalarla alakalı Kur’an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde belli bir ceza konmadığı için tazir suç ve cezalarında, kanunilik ilkesi had ve kıyas cezalarına oranla daha esnektir. Bununla birlikte siyasi otoriteler, tazir gerektiren suçlara ceza verirken keyfi davranmamış, İslam hukukunun genel prensiplerine uymuş, kişinin mali

19 Mustafa **Avcı**, Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler I, 3. Bası, Adalet Yayınevi, Ankara 2018, s. 25; **Ekinci**, Osmanlı, s. 101.

20 İzzet **Özgenç**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 19. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s. 120 vd.; Mahmut **Koca/İlhan Üzülmüş**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 16. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s. 54 vd.; Veli Özer **Özbek ve diğerleri**, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s. 63 vd.; Murat Volkan **Dülger**, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023, s. 78 vd.

21 Mustafa **Avcı**, “İslam’ın Ceza Hukukuna Katkısı”, İslam Araştırmaları Dergisi, S. 8, 2006, s. 146.

22 Ahmet **Akgündüz**, Islamic Law in Theory and Practice Islamic Public Law, Iur Press Publications, Rotterdam 2011, s. 306.

23 **Avcı**, Osmanlı Ceza I, s. 51.

şartlarını ve sosyal yaşantısını göz ardı etmemiştir²⁴. Tazir suç ve cezalarında ne tür fiillerin suç oluşturduğunu belirlemek ve suç teşkil eden fiillere göre ceza vermek devlet başkanına ya da onun görevlendirdiği kadıya aittir. Bu durumda kanunilik ilkesi esnemiş olur. Fakat Osmanlı uygulamasında suçlar ve cezalar, ceza kanunnameleri ile açıkça belirlendiğinden ötürü kanunilik ilkesine uyulduğu anlaşılmaktadır. Fatih, Kanuni ve diğer padişahlara ait ceza hukukuna ilişkin düzenlemelerin belirlediği tazir suç ve cezaları haricinde başka türlü suç üretilmemiştir²⁵.

2. Şahsilik İlkesi

İslam ceza hukukunda bir diğer esaslı ilke cezaların şahsiliği ilkesidir. Kur'an-ı Kerim'de bu konuyla ilgili pek çok ayet mevcuttur²⁶. İslam ceza hukukunda yalnızca suçu işleyen ve suçun işlenmesine tesiri olanlar, suçta iştirak edenler cezalandırılır. Yakın akraba, eş-dost ve aile mensupları kural olarak cezalandırılmaz. Bu kuralın iki istisnası söz konusudur. Bu istisnalardan ilki, kasıt benzeri ile adam öldürme, hatâen adam öldürme, hata benzeri ile adam öldürme ve sebep olma yoluyla adam öldürme suçlarında diyete akilenin katılmasıdır. Akile, katil olan kimsenin usul ve furuu ile bunların furuundan oluşan yakınlarıdır (akrabalarıdır)²⁷. İkinci istisna ise kasame müessesesidir. Kasame, katili bulunmayan hâllerde, diğer bir ifadeyle faili meçhul adam öldürme fiillerinde, ceset nerede bulunursa o yerdeki toplumun bu ölümün diyetinden mesul tutulmasını ifade

24 **Cin/Akılmaz**, s. 244-245; Ahmed **Akgündüz**, İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı Kamu Hukuku C. 1, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s. 515.

25 **Akgündüz**, Osmanlı Kamu 1, s. 438, 515; **Aydın**, s. 174-175; **Cin/Akgündüz**, s. 291; **Avcı**, Osmanlı Ceza I, s. 51 vd.; **Avcı**, Hukuk Tarihi, s. 229-230; **Cin/Akılmaz**, s. 244-245. Ayrıca tazir suç ve cezalarının kanuniliğine işaret eden Kânûn-ı Esâsi m. 10 şöyledir: “*Hürriyet-i şahsiye her türlü taarruzdan masundur. Hiç kimse kanûnun tâyin ettiği sebeb ve suretten maada bir bahâne ile mücâzât olunamaz*”.

26 Bu ve bundan sonraki tüm ayetlerin meali, Diyanet İşleri Başkanlığının Kur'an-ı Kerim Tefsiri kısmından alınmıştır. (<https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir/>). İlgili bazı ayetler şöyledir: “*De ki: Allah her şeyin rabbi iken ben O'ndan başka bir rab mı arayacağım? Herkesin yaptığıının sonucu kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez. Sonunda dönüşünüz rabbinizdir ve O, hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir*”. Kur'an-ı Kerim, **En'âm**, 6/164; “*Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez*”. Kur'an-ı Kerim, **Necm**, 53/38; “*Kim doğru yolu seçerse kendi iyiliği için seçmiştir, kim de saparsa kendi zararına sapmış olur. Hiç kimse başkasının günah yükünü üstüne almaz. Biz bir resul göndermedikçe azap da etmeyiz*”. Kur'an-ı Kerim, **İsrâ**, 17/15.

27 **Karaman**, s. 227-228; Hamza **Aktan**, “Âkile”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul 1989, s. 248; **Aydın**, s. 175, 194-195.

eder. Kasame ve akile müesseseleri kolektif tazmin sorumluluğunun iki örneğini oluşturmaktadır²⁸.

3. Genellik İlkesi

İslam hukukunda cezaların bir başka özelliği, genel olmasıdır. Cezaların uygulanması bakımından herkes eşittir. Kimse diğerinden üstün değildir. Toplumun çeşitli kesimleri arasında da denklik mevzubahistir. Genellik ilkesi, eşitlik ilkesini de içerir. Cezaların ve tedbirlerin herkes için genel olması, aynı zamanda herkese eşit uygulandığını da gösterir²⁹. İslam hukukunun hüküm sürdüğü, İslam hukuku kaidelerinin uygulandığı yerlerde yaşayan Müslümanların ve zimmîlerin³⁰ canları, malları, namusları ve şerefleri, İslam tarafından eşit olarak korunur. Bu kişilerin haklarını ihlal eden kimseler ise aynı hukuka uyularak cezalandırılır. Verilen ceza işlenen suç ile dengelidir³¹. Kişilerin güçleri, zenginlikleri, makamları verilecek cezayı etkilemez. Cezalar karşısında emreden ve emir alan aynı konumdadır. Peygamber Efendimizin (sav) hırsızlık yapan kadına farklı muamelede bulunmasını isteyen kişilere, kızının da hırsızlık yapması hâlinde aynı muamelede bulunacağını belirtmesi, bu prensibin İslam hukukunun ilk dönemlerinden beri esas alındığını göstermektedir³².

28 Örnek olarak bir beldede faili meçhul bir cinayet gerçekleştiğinde, katledilen kimsenin mirasçıları, beldeden elli kişi seçerdi. Bu elli kişiden, kendilerinin katil olmadığı ile ilgili yemin etmelerini isterlerdi. Bunlar, katil olmadıklarını, katilin kim olduğunu bilmedikleri konusunda yemin ederse bu kez katledilen kişinin diyeti kasaba halkı tarafından karşılanırdı. Bkz. Sulhi **Dönmezer**/Sahir **Erman**, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku*, C. 1, 13. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 1997, s. 118-119; **Avcı**, *Osmanlı Ceza I*, s. 57; Ali **Bardakoğlu**, “Kasâme”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 24, İstanbul 2001, s. 528.

29 **Aydın**, s. 175; **Avcı**, *Osmanlı Ceza I*, s. 58-59; **Ekinci**, *Osmanlı*, s. 337; **Avcı**, *Hukuk Tarihi*, s. 230; **Cin/Akyılmaz**, s. 246.

30 Anlaşma ile İslam topraklarında yaşaması kabul edilmiş, hayatı korunan gayrimüslim. Bkz. **Yeğin**, s. 1107; Mustafa **Fayda**, “Zimmi”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 44, İstanbul 2013, s. 428.

31 Coşkun **Üçok**, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler”, AHFM, C. 4, S. 1-4, 1947, s. 127; Ekrem Buğra **Ekinci**, *Hukukun Serüveni*, 2. Baskı, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2015, s. 337.

32 Bu ve bundan sonra kullanılacak hadis-i şerifler hem “*Hadislerle İslam*” eserinden hem de “*Şamile*” programındaki kitaplardan yararlanılarak çalışmada yer alacaktır. “*Hadislerle İslam*” eserinin künyesi: Mehmet Emin Özafşar vd. (Edt.), *Hadislerle İslam* (7 Cilt), DİB Yayınları, Ankara 2013, <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/> (E.T. 1.09.2024). Metinde yer alan hadis için bkz. Müslim, *Hudûd*, 8. **Özafşar**, *Hadislerle İslam*, C. 3, s. 367; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu’fî **el-Buhârî**, *Sahîh-i Buhârî* 6, thk. Mustafa Deeb Al Bagha, Dâru İbn Kesir-Dâru’l-Yemâme, Şam 1414, s. 2491; **Aydın**, s. 175.

Had ve kısas cezalarında tam bir eşitlik ilkesi söz konusudur. Fakat gayrimüslimler ve köleler açısından bunların statülerinin gereği, çoğunlukla lehlerine bazen ise aleyhlerine olan bazı farklılıklar mevcuttur³³. Had ve kısas cezalarında suçlar ve suçlara verilecek cezalar belirli olduğundan dolayı suçu işleyen herkes eşit olarak cezalandırılır. Ancak tazir cezalarının türlerinde ve miktarlarında eşitlik yoktur. Bu cezalarda eşitlik olsaydı tazir cezası diye bir ceza türü olmayacak, bu cezalar had cezası kapsamına girecekti. Bu ceza türlerinde asıl amaç, cezanın suçlu üzerindeki etkisinin eşit olmasıdır. Zira bazı kimseler kınanmaktan çok etkilenir, bazıları da yalnız darp edilme ya da hapsedilme durumlarında suç işlemekten vazgeçer³⁴. Yukarıda İslam/Osmanlı ceza hukukunun özellikleri kısaca açıklanmıştır. Aşağıdaki başlıkta ise İslam/Osmanlı ceza hukukunda suçlar ve cezalarla ilgili bilgiler verilecektir.

II. İSLAM/OSMANLI CEZA HUKUKUNDA SUÇLAR VE CEZALAR

Cezayı gerektiren ve kınanmayı doğuran fiiller suç olarak nitelendirilir. Suç sözcüğü, kesmek ve kazanmak manalarına gelen “cerm” mastarından türemiştir³⁵. Cerm kelimesiyle birini kötü bir işe yapmaya zorlamak anlamı da kastedilir. Hakka, adalete ve doğru olan her şeye yapılan aykırılıklara cerime³⁶ adı verilir. Allah (cc)’ ın hükümleri akla uygun ve bütün güzel sıfatları içinde barındırdığı için bu emirlere uymamak cerime olarak isimlendirilir³⁷.

Toplunun menfaatini ihlal eden had suçları, toplumun yapısına zarar veren kısas-diyet suçları ile tazir suçları İslam hukukunda suç ve cezaların

33 Örnek olarak köleler için had cezalarının yarıya indirilmesi söz konusu olan cezaların yarıya indirilmesi, gayrimüslimler için recm uygulanmaması ve içki içtiklerinde had cezası almamaları verilebilir. Bkz. Aydın, s. 175; Cin/Akyılmaz, s. 246.

34 Üdeh, Ceza I, s. 641.

35 Üdeh, Ceza I, s. 98.

36 Günah, zenb, suç. Bkz. Yeğin, s. 159; Erdoğan, s. 71; Mehmet Boynukalın, “Suç”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 37, İstanbul 2009, s. 453; Avcı, Osmanlı Ceza I, s. 30.

37 Mâverdi de cerimeyi şu şekilde tarif etmiştir: “*Cerime, yüce Allah’ın had cezasıyla ile yasakladığı bir takım şer’i yasaklardır*”. Cerime, günümüz hukukundaki suç tanımıyla örtüşür. Bkz. Muhammed Ebu Zehra, İslam Hukukunda Suç ve Ceza, Çev. İbrahim Tüfekçi, C. 1, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1994, s. 23 vd.; Ayrıca Üdeh suçu, “*Yasak bir fiili yapmak veya yapılması emredilen bir fiili terk etmektir*” şeklinde tanımlamıştır. Bkz. Üdeh, Ceza I, s. 98.

sınıflandırılması açısından kabul görmüştür³⁸. Cezalar, cezaları kesin olarak belirlenmiş suçlar ve cezaları içinde yaşanan zamana ve bu zamandaki koşullara göre tespit edilen bu tespitin de devlet ya da devletin kadı-ları tarafından yapıldığı suçlar olmak üzere iki kısma ayrılır. Cezaları kesin olarak belirlenmiş suçlar had ve kısas suçlarıdır. Diğer suçlar ise tazir suçlarıdır³⁹. İslam ceza hukukunda naslarla tayin edilen suçlar had suçlarıdır. Had suçlarına verilecek cezalar azaltılamaz ve çoğaltılamaz. Yaptırım naslarla tayin edilmeyen suçlar da tazir cezasıyla cezalandırılır. Bu suçlar için Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerin genel mantığı esas alınarak ceza verilir. Bu hâl, İslam hukukunun evrenselliğini ve dinamikliğini gösterir⁴⁰.

Çalışmada ilk olarak had ve kısas-diyet suç ve cezaları özetlenip daha sonra tazir suç ve cezaları ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.

A. Had Suç ve Cezaları

İslam dininin hüküm sürdüğü devletlerin tamamında ve bilhassa Osmanlı Devleti'nde, herhangi bir itiraz olmadan kabul edilen suçlar ve cezalar had suçları ve cezalarıdır. Bunlar fıkıh kitaplarında, "hudûd" başlığı altında incelenmiştir⁴¹.

Hudûd kelimesi, had kelimesinin çoğuludur. Had; menetmek, engellemek, set çekmek anlamlarına gelir⁴². İslam hukukunda had, Allah (cc) haklarına tecavüzün söz konusu olduğu suçlarda, cezasının Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde belli olduğu hususlardır. Allah (cc) hakkının bas-kın olduğu her meselede, tek tek kişilerin menfaatlerine bakılmadan toplumun menfaati, kamu yararı gözetilir⁴³. İslam hukukunda had cezaları ve

38 Üdeh, Ceza I, s. 627 vd.; Aydın, s. 179; Ekinci, Hukukun Serüveni, s. 336; Cin/Akyılmaz, s. 246.

39 Karaman, s. 197; Avcı, Osmanlı Ceza I, s. 30 vd.

40 Avcı, Osmanlı Ceza I, s. 30 vd.; Karaman, s. 218; Mücahit Çolak, İslam Ceza Hukukunda Hadler ve Hadlerde Beyyine Külfeti, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 1996, s. 9-10.

41 İbrâhim b. Muhammed el-Halebî, Mülteka'l-Ebhur, thk. Halil İmran el-Mansur, Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut 1419, s. 331 vd.; Ebû Bekr Alâüddin Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkandî, Tuḥfetü'l-fukahâ' III, Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut 1414, s. 137 vd.; Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, el-Mebsût Cilt IX, Dâru'l-Maarif, Beyrut 1414, s. 36; Akgündüz, Osmanlı Kamu I, s. 523; Cin/Akgündüz, s. 302.

42 Ali Bardakoğlu, "Had", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 14, İstanbul 1996, s. 547.

43 Hadlerin miktarı, kesin olarak bellidir. Kadının/hâkimin takdir yetkisi mevcut değildir. Kadının cezaları belirleme yetkisi yoktur, kadı kararları onaylamakla görevlidir. Hadler için gereken koşullar gerçekleşmezse başka suçlar oluşabilir. Had

özellikle zina cezasının ispatı için ağır şartlar aranmaktadır. Bu ağır şartların varlığı, had cezalarının takdir edilmesini nadir hâle getirmektedir. Bu durum da had cezalarında şüpheye yer olmadığına göstergesidir. Peygamber Efendimiz (sav)’de: “*Şüphede had cezalarını ifa etmeyiniz (ihmal ediniz)*” buyurmuştur⁴⁴. Had cezalarını gerektiren suçlar en genel hâliyle yedi tanedir. Bu suçlar şunlardır: Zina, kazf (zina iftirası), içki içme- sarhoşluk (şirb), hırsızlık (sirkat), yol kesme (hirâbe), dinden dönme (irtidat) ve isyan (bağy)⁴⁵. Had suçlarının sayısı hususunda yazarların farklı görüşleri vardır. Şübh, irtidat ve bağy suçlarıyla alakalı İslam hukuk öğretisinde bu suçların had mi yoksa tazir mi olduklarına ilişkin farklı fikirler mevcuttur⁴⁶.

Zina⁴⁷; aralarında nikah akdi, evlilik şüphesi (batıl/fasid akid) ya da mülkiyet ilişkisi (cariye/efendi) olmayan erkek ve kadın arasındaki cinsi münasebettir⁴⁸. Zina, İslam dinine göre haram olan bir fiil olup büyük günahlardandır. Aile kurumuna karşı gerçekleştirilen büyük bir suç ve saldırdır. Aile, toplumun temelini oluşturur. Bundan dolayı zina fiiliyle topluma karşı da büyük bir saldırı gerçekleştirilmiş olur⁴⁹. Bekar olanın bu

suçlarında erkek şahit aranır. Had cezası tövbe ile düşmez. Had cezası uygulandığında failin uhrevi sorumluluğu bitmez. Failin tövbe etmesi de elzendir. Hadlerde şüpheye yer yoktur. Bkz. Muhammed **Ebu Zehra**, İslam Hukukunda Suç ve Ceza, Çev. İbrahim Tüfekçi, C. 2, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1994, s. 79-80; **Üdeh**, Ceza I, s. 109 vd.; **Ekinci**, Hukukun Serüveni, s. 339; **Avcı**, Hukuk Tarihi, s. 224 vd.; **Cin/Akıymaz**, s. 249.

44 İbn Ebû Şeybe, Musannef V, 28494. Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî **el-Kûfi**, el-Muşannef fî'l-ehâdis ve'l-âşâr, thk. Kamal Youssef Al-Hout, Dâru't-Tâc, Lübnan 1409, s. 511; Mustafa Ahmed **ez-Zerka**, İslam Hukuku I, Çev. Servet Armağan, 2. Baskı, Gündönümü Yayınları, İstanbul 2006, s. 62-63.

45 **Üdeh**, Ceza I, s. 109-110; **Cin/Akıymaz**, s. 303; **Cin/Akıymaz**, s. 249; **Avcı**, Osmanlı Ceza I, s. 33; **Aydın**, s. 179-180; **Ekinci**, Osmanlı, s. 347 vd.

46 **Avcı**, s. 225-227; **Cin/Akıymaz**, s. 249.

47 Zina ile ilgili bazı ayetler şöyledir: “*Kadınlarınızdan çirkin fiilde bulunanlara karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde tutun*”. Kur’an-ı Kerim, **Nisâ**, 4/15; “*Onlar, Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapmazlar; haksız yere, Allah’ın dokunulmaz kıldığı insan hayatına kıymazlar, zina etmezler. Zira (bilirler ki) bunları işleyen kimse cezasını bulacak*”. Kur’an-ı Kerim, **Furkân**, 25/68.

48 Bu tanım Ebu Hanife’nin görüşünü yansıtır. Ebu Hanife, hemcins olanların arasındaki münasabete, had cezası değil de tazir cezası verilmeli demiştir. Diğer mezhepler ise bunu zina cezası verilmesi için unsur olarak görmez. Bkz. **Cin/Akıymaz**, s. 249-250; **Aydın**, s. 184; Abdulkâdir **Üdeh**, Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku-Özel Hükümler-2, Çev. Ali Şafak, C. 2, 2. Baskı, Kayihan Yayınları, İstanbul 2012, s. 437 vd.; **Ekinci**, Osmanlı, s. 347.

49 Yusuf Ziya **Keskin**, Recm Cezası Ayet ve Hadis Tahlilleri, Beyan Yayınları, İstanbul 2001, s. 43.

suçu işlemesi hâlinde verilecek ceza yüz sopa⁵⁰; evli olanın zinasında kişinin muhsan olması koşuluyla⁵¹ bu suçun işlemesi hâlinde verilecek ceza ise recmdir⁵².

Kazf (zina iftirası)⁵³; birine, zina fiilini işlediği ya da zina fiili sonucu meydana geldiği iddiasında bulunmaya denir⁵⁴. Kazf suçu neticesinde iki ceza verilir. Bu cezalardan ilki celd (sopa), diğeri ise kişinin şahitliğinin kabul edilmemesidir⁵⁵. Bu cezada bir değişiklik yapılamaz. Had cezası olduğundan ötürü miktarında herhangi bir azalma veya arttırma söz konusu değildir⁵⁶.

İçki içme-sarhoşluk (şirb)⁵⁷, Ebu Hanife’ye göre şarap içme ya da sarhoşluk suçudur. Çünkü suçun maddi unsuru az/çok şarap içme veya sarhoş

50 Ayrıca suçlu olan kişi bir sene de sürgün cezası alır. Ebu Hanife’ye göre bu ceza tazirdir. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde ise bu ceza had olarak değerlendirilir. Fakat Mâlikîler sürgünün yalnızca erkeklere verilebileceğini belirtir. Bkz. **Üdeh**, Ceza 2, s. 442; **Aydın**, s. 186; **Cin/Akılmaz**, s. 250-252.

51 Muhsan olma, kişinin tam ehliyetli olmasının yanında başından muteber ve fiilen başlamış evliliğin geçmiş olmasıdır. Ayrıca Ebu Hanife ve İmam Mâlik muhsan olmak için zina yapanların Müslüman olmaları koşulunu aradıkları gibi evliliklerinin de Müslüman biriyle olmasını şart koşmuşlardır. Bkz. **Aydın**, s. 185; **Cin/Akılmaz**, s. 251.

52 **Üdeh**, Ceza 2, s. 441, 445-446; **Aydın**, s. 186; Mustafa **Avcı**, Osmanlı Ceza Hukuku Özel Hükümler II, 3. Bası, Adalet Yayınevi, Ankara 2018, s. 287 vd.

53 Kazf suçuyla ilgili ayetler bu suçun had suçları içinde bulunduğunu ve bu suçlarda kanunilik ilkesinin tam manasıyla uygulandığını gösterir. Kazf ile alakalı bazı ayetler şöyledir: “İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkarılanlar ta kendileridir”. Kur’an-ı Kerim, **Nûr**, 24/4; “İmanlı, saf ve namuslu kadınlara iftira atanlar dünyada ve âhirette lânetlenmişlerdir, onlara büyük bir ceza vardır”. Kur’an-ı Kerim, **Nûr**, 24/23.

54 Yaşar **Yiğit**, “İnsanlık Onur ve Şerefının Korunması Açısından Kazf Suçu ve Cezasının Değerlendirilmesi”, Marife Dergisi, S. 1, Y. 3, 2003, s. 116; İmam **Malik**, Muvatta, Çev. Ahmet M. Büyükcınar vd., C. 2, Afa Yayınları, İstanbul 1982, s. 442.

55 Bu suçta sopa cezası asli ceza olup kâzifin şahitliğinin kabul edilmemesi tebeî bir cezadır. Bu ceza kadı hükmüne ihtiyaç olmaksızın sabittir. Bkz. **Üdeh**, Ceza 2, s. 555; Muhammed Emin **Kızılay**, “Osmanlı Devleti’nde Cinsel Saldırı Suçları: 1869 Vakâyi-i Zabtiye Gazetesi Örneği”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C. 21, S. 2, 2021, s. 1000.

56 **Üdeh**, Ceza 2, s. 555 vd.; **Ebu Zehra**, İslam 2, s. 99 vd.; **Aydın**, s. 188; **Ekinci**, Osmanlı, s. 349; **Avcı**, Osmanlı Ceza II, s. 332-333; **Cin/Akılmaz**, s. 253; **Cin/Akgündüz**, s. 305.

57 Bu hususla ilgili bazı ayetler şöyledir: “Sana içkiyi ve kumarı soruyorlar. De ki: Bu ikisinde insanlar için büyük zarar ve bazı faydalar vardır; zararları da faydalarından büyüktür. Sana neyi infak edeceklerini de soruyorlar. De ki: İhtiyaç fazlasını. Allah sizin için âyetlerini işte böyle açıklıyor ki düşünesiniz”. Kur’an-ı Kerim, **Bakara**,

edecek derecede diğer içkilerden içmedir⁵⁸. İslam hukukçularının çoğu, içki içme suçunun cezasının miktarının belirlenmiş olduğunu devlet başkanına ya da onun yetkilendirdiği kadıya bırakılmadığını belirtmişlerdir. Fakat bu cezanın miktarında ihtilaf olmuştur. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre suçun cezası, içki içene seksen celd (sopa); İmam Şâfiî'ye göre ise kırk sopa vurulmasıdır⁵⁹. Kılınç'a göre sarhoş olduğundan dolayı ve hamr içtiği için had cezasının uygulandığına dair uygulamada örnekler mevcuttur. Bu husustan anlaşılmaktadır ki bu suç tipi had suçları arasında değerlendirilmelidir. Ayrıca Kılınç, taziren cezalandırılan sarhoşluk durumları ya da hamr içme hâllerinde suçun had olabilmesi için gereken diğer unsurlarında eksiklik söz konusu olduğunu ifade etmiştir. Uygulamada bu suça had cezası olarak 80 sopa, tazir cezası, nadir de olsa para, hapis, teşhir ve sürgün cezaları verilmiştir⁶⁰.

Hırsızlık (sirkat)⁶¹; başkasına ait, hıfz (koruma) altında ve belirli bir değeri olan malın gizli bir biçimde mülk edinme amacıyla almaya denir.

2/219; “Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçın ki kurtuluşa eresiniz”. Kur'an-ı Kerim, **Mâide**, 5/90.

58 Hamr; “şarap”, “alkollü içkiler”, “içki” olup sarhoşluk veren şey manalarına gelir. Türkçe’de şarap adıyla kullanılan madde, Kur'an-ı Kerim ve hadisi şeriflerde hamr olarak yer alır. Kabarıp yükselerek keskinleşip köpüğünü atan çiğ üzüm suyu, hamr olarak adlandırılmıştır. İslam hukukçularının tamamı, hamr türündeki içkilerin az ya da çok içilmesine bakılmaksızın bu içkilerin içilmesinin haram olduğu hususunda birleşmişlerdir. Hanefîler ve Şâfiîler, kendisinde şarap kokusu olan birine ya kendisinin içki içtiğini beyan etmesiyle ya da iki şahidin şahitliğiyle sabit olmadığı sürece had cezası uygulanmaz, demişlerdir. Mâlikîler ve Hanbelîlere göre ise had cezası uygulanır. Ebu Hanife'ye göre had cezasının verilmesini gerektirecek sarhoşluğun kriteri, hiçbir şeyi anlayamayacak ve kavrayamayacak, erkeği kadından ve yeri gökten ayıramayacak ölçüde sarhoş olmaktır. Ayrıca sarhoşluğa sebebiyet veren içkilerde, had cezasının uygulanması için bazı hususların varlığı gerekir. Bunlar, içki içenin akıl sahibi, balığ ve Müslüman olmasıdır. Bkz. Serdar **Mutçalı**, Arapça Türkçe Sözlük, Dağarcık Yayınları, İstanbul 2015, s. 284; **Yeğin**, s. 353; İmam **Malik**, s. 463-468; **Karaman**, s. 203-205; Vehbe **Zuhayli**, İslam Ansiklopedisi Fıkhi VII, Çev. Ahmet Efe vd., Risale Yayınları, İstanbul 2012, s. 434.

59 **Üdeh**, Ceza 2, s. 573 vd.; **Ebu Zehra**, İslam 2, s. 165-166; İmam **Malik**, s. 464; **Cin/Akgündüz**, s. 305; İkinci, Osmanlı, s. 349; **Cin/Akyılmaz**, s. 254; **Avcı**, Osmanlı Ceza II, s. 405.

60 Ahmet **Kılınç**, “Klasik Dönem Osmanlı Devleti’nde İçki İçme Suçu”, Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, Editör Recai Coşkun, C. 1, Komrat 2014, s. 213.

61 Hırsızlıkla alakalı bazı ayetler şöyledir: “Ey Peygamber! Mümin kadınlar Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, zina etmeyecekleri, çocuklarını öldürmeyecekleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp

Tanımdan anlaşılacağı üzere had türünden cezayı gerektiren hırsızlığın belirli şartları mevcuttur. Diğer bir ifadeyle her türlü hırsızlığa had cezası verilmez⁶². Hırsızlığın haddi gerektiren koşulları oluşursa el kesmek (sağ el bilekten) vaciptir. Hadd-i sirkatin unsurları oluşmadığı durumda tazir cezası verilebilir⁶³.

Yol kesme (hirabe)⁶⁴, silahlı bir biçimde şehirlerarası yollarda yol keserek insanlara saldırıp bu insanların mallarını almak ya da onları öldürmek suçuna denir⁶⁵. Suçu işleyenlerin cezası yaptıkları eylemin niteliğine göre değişir. Yol kesip yol kesme fiilinin yanında adam öldürenlerin had cezası idamdır. Hem yol kesip hem de mala zarar verenlerin had cezası, el ve ayakların çapraz olarak kesilmesidir. Sadece yol kesen, güvenliği bozan fakat soygun yapmamış ve adam öldürmemiş kişiler ise sürgün cezasıyla cezalandırılır⁶⁶.

Dinden dönme (irtidat)⁶⁷; herhangi bir baskı, zorlama ve hata olmaksızın İslam dinini terk etmek, İslam dininin getirdiği prensipleri

getirmeyecekleri, dine ve akla uygun hiçbir konuda sana karşı gelmeyecekleri hususunda sana biat etmeye geldiklerinde onların biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Kuşkusuz Allah bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir". Kur'an-ı Kerim, Mümtetine, 60/12; "Hırsızlık eden erkek ve hırsızlık eden kadının yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah'tan bir ibret olarak ellerini kesin. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir". Kur'an-ı Kerim, Mâide, 5/38.

62 **Ebu Zehra**, İslam 2, s. 119 vd.; **Karaman**, s. 198-199; **Aydın**, s. 180-181; **Ekinci**, Osmanlı, s. 349-350.

63 **Zuhayli**, İslam VII, s. 389; **Ebu Zehra**, İslam 2, s. 119 vd.; **Aydın**, s. 182; **Karaman**, s. 199.

64 Suçla ilgili bir ayet şöyledir: “Allah’a ve peygamberine karşı savaşanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri veya asılmaları yahut el ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesi ya da bulundukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada uğradıkları aşağılayıcı cezadır. Ahirette ise onlar için büyük bir azap vardır”. Kur'an-ı Kerim, Mâide, 5/33.

65 Hanefi mezhebine göre şehirlerarası yollarda; Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ise şehir içinde de bu suç işlenebilir. Ebu Hanife'ye göre yol kesiciler arasında kadın olması hâlinde had cezası uygulanmaz. Bunun sebebi ise savaşma ve savaş yoluyla düşmanları esir alma gibi eylemlerin kadınlar tarafından gerçekleştirilmesinin çok güç olmasıdır. Zira onların kalpleri hassas ve bünyeleri zayıftır. Savaş ehli sınıfında yer almazlar. Dahası yol kesenin akıllı olması ve bülüğa ermiş olması gerekir. Bu koşullar mevcut değilse had cezasını gerektiren yol kesme suçu oluşmaz. Bkz. **Zuhayli**, İslam VII, s. 418, 421-422; **Aydın**, s. 182-183; **Ekinci**, Hukukun Serüveni, s. 340.

66 **Karaman**, s. 200; **Aydın**, s. 183-184; **Ebu Zehra**, İslam 2, s. 147 vd.; **Üdeh**, Ceza 2, s. 725 vd.

67 Bu hususla ilgili bazı ayetler ise şöyledir: “Kim iman ettikten sonra Allah'ı inkârâ saparsa -kalbi imanla dolu olduğu halde baskı altında kalanın durumu müstesna

reddetmek, bu prensipleri alay konusu yapmak ve inkâr etmektir⁶⁸. Mürted, İslam örfüne göre İslam dinine mensupken bu dinden çıkan kim-sedir. Hanefîler yalnızca erkeklerin ölüm cezasına çarptırılacağını kadın-ların ise cezasının hapsediğini belirtmişlerdir⁶⁹.

İsyan (bağy); silahlı bir kuvvetle kendilerine göre haklı bir nedene da-yanarak meşru olan hükümete karşı ayaklanmaktır. Başka bir ifadeyle is-yan, Müslümanlardan bir grubun, ümmetin çoğunluğuna rağmen kendilerince yanlış yolda olan halifeye başkaldırmalarına, düzeni değiştirmek istemelerine, ayrı bir devlet kurmak istemelerine denir⁷⁰. Bağy suçunun cezası ile ilgili ihtilaf söz konusudur. Udeh, bağy suçunun

olmak üzere- kim kalbini inkâra açarsa işte Allah'ın gazabı bunlaradır; bunlar için çok büyük bir azap vardır". Kur'an-ı Kerim, Nahl, 16/106; "İman edip sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlayacak ne de onları doğru yola iletecektir". Kur'an-ı Kerim, Nisâ, 4/137. Bu hususta ayrıca şunu belirtmek de gerekir: İslam dininde temel özgürlüklerden biri, insanların din özgürlüğüne sahip olmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de Bakara Suresinin 256. ayeti ve Kehf Suresinin 29. ayetinde bu husus sırasıyla "Dinde zorlama yoktur. Doğru eğriden açıkça ayrılmıştır. Artık kim sahte tanrıları reddeder de Allah'a inanırsa kopmayan sağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah her şeyi iştirir ve bilir" ve "Ve de ki: Gerçek, rabbinizden gelendir. Artık dileyen iman etsin dileyen inkâr etsin. Biz, zalimler için alevleri kendilerini çepeçevre kuşatan bir ateş hazırladık. (Susuzluktan) imdat dileyecek olsalar buna, erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile cevap verilir. Ne fena bir içecek ve ne kötü bir barınak!" şeklinde yer alır. Fakat her özgürlük gibi din özgürlüğü de belli başlı kaideler ve sınırlar barındırır. Her insan dinini seçme hususunda tam bir özgürlüğe sahiptir. Fakat kişi dininin gereklerini yerine getirirken ve dininin emirlerini uygularken kendi haklarının yanında başkalarının hakları da söz konusu olduğu için bazı kurallara uymak durumundadır. İslam dinini terk eden kimse, İslam ülkesindeki kaideleri bozmaya yönelik toplumu tahrik edici provokatif hareketlerde bulunursa bu kimsenin cezalandırılması gerekecektir. Bkz. Hacer Şahinalp, "Din Hürriyeti Bağlamında Din Değiştirme Hürriyeti: İrtidat", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 2, 2013, s. 102.

68 **Ebu Zehra**, İslam 2, s. 167 vd.; **Üdeh**, Ceza 2, s. 797; **Aydın**, s. 191; **Cin/Akıllmaz**, s. 262; **Ekinci**, Hukukun Serüveni, s. 340; **Cin/Akgündüz**, s. 308; **Karaman**, s. 205.

69 Hanefîlerin bu şekilde düşüncelerinin sebebi onlara göre sadece erkeklerin muharip sınıfına dahil olmasıdır. Bundan dolayı İslam dinine erkeklerden zarar gelebileceğini ifade etmişlerdir. Hanefîlerin haricindeki mezheplere göre ise kadın veya erkek ayrımı yoktur. **Üdeh**, Ceza 2, s. 797; **Ebu Zehra**, İslam 2, s. 167-168; **Aydın**, s. 191 vd.; **Karaman**, s. 205-206.

70 İslam devletinde Hz. Osman döneminin sonlarına doğru bağy hareketleri başlamış ve şehit edilmesiyle olaylar büyümüştür. Hz. Ali dönemindeki, Cemal ve Sıffin savaşları bağy hareketlerine örnektir. Bkz. **Karaman**, s. 206-207; **Ekinci**, Hukukun Serüveni, s. 340; **Aydın**, s. 189; **Cin/Akgündüz**, s. 308.

cezasının had cezası olduğunu söylemiştir⁷¹. Aydın ise isyan sırasındaki öldürme cezasının had cezası olmadığını, bunun bir tedbir olduğunu söylemektedir⁷².

B. Kıyas-Diyet Suç ve Cezaları

Kıyas kelimesi; izlemek, anlatmak ve kesmek anlamlarına gelen “kass” kökünden türemiştir⁷³. Fukahanın tanımına göre kıyas, “*ferdin hakkı olarak yerine getirilmesi gereken muayyen cezadır*”⁷⁴. Kıyası gerektiren suçta Allah (cc) hakkına da tecavüz söz konusudur; fakat kıyasta kul hakkının ihlâli daha ağır basmaktadır. İhlâl edilen kamu hakkı için ayrıca devletin tazir cezası verme yetkisi mevcuttur⁷⁵. Temelde cana ve vücut tamlığına karşı olan ve cinayet⁷⁶ olarak da adlandırılan kıyas-diyet suçlarını fakihler adam öldürme, müessir fiil ve anne karnındaki çocuğa yapılan ve ölümüyle neticelenen cinayet olarak üçe ayırmıştır⁷⁷. Cinayet fiilinde ödeme olarak tanımlanan birinci nitelikli ceza olan kıyas; öldürme, yaralama veya herhangi bir uzvun yok edilmesi, uzvun kullanılamayacak hâle sokulması suçlarında, bu suçları işleyen faillerin,

71 Gerekeşi şu ayettir: “Eğer müminlerden iki grup birbiriyle kavgaya tutuşursa hemen aralarını düzeltin; ikisinden biri diğerinin hakkına tecavüz etmiş olursa -Allah’ın emrine geri dönünceye kadar- haksızlığa sapanlara karşı savaşın; dönerlerse aralarındaki anlaşmazlığı adaletle çözüme bağlayın ve herkese hakkını verin. Allah hakkı yerine getirenleri sever”. Kur’an-ı Kerim, **Hucurât**, 49/9.

72 Hucurât Suresi 9. ayetteki “bağy” sözcüğüyle haddi aşmanın kastedildiğini ifade etmiş, isyan suçunu tazir suçları içinde değerlendirmiştir. Bkz. **Aydın**, s. 190. Ayrıca bağy suçunun cezası, kısmen had kısmen tazir cezası verilerek suçun hangi aşamada olduğuna göre tespit edilmektedir. Bir grup oluşturmaya bireysel başkaldırmaya karşı had cezası verilmez. Muhalif kişiler, Müslümanların içinde mevcut olan bozuk inanışların propagandasını yaparlar ise bu kişiler uyarılır, İslam’ın gerçekte böyle olmadığı ifade edilir ve kamu yararı için devlet başkanı ya da görevlendireceği kimse, bu kişilere tazir cezası verir. Bağy suçu, bütün şartlarıyla birlikte gerçekleşirse ölüm cezası verilir. Bkz. **Üdeh**, Ceza 2, s. 771 vd.; **Karaman**, s. 207-208.

73 **Karaman**, s. 208.

74 **Karaman**, s. 208.

75 **Karaman**, s. 208; **Ebu Zehra**, İslam Ceza 2, s. 305.

76 Cinayet, cezayı gerektiren herhangi bir suç olarak da tanımlanır. Cinayetler önem derecelerine göre tasnif edilir. Cana karşı cinayet, öldürme fiilidir. Can dışında başka bir şeyle ilgili cinayet ise yaralama fiilleridir. Cana karşı işlenen cinayetler de genellikle kasıt olup olmamasına göre kasten (amden), kasta benzer (şibh-i amden) ve hata yoluyla işlenen öldürme fiilleri olarak sınıflandırılır. Bkz. İbrahim **Halebî**, *Mevkûfât Mültekâ Tercümesi*, Çev. Ahmed Davudoğlu, C. 2, Sağlam Yayınları, İstanbul 1983, s. 439; Vehbe **Zuhayli**, *İslam Ansiklopedisi Fıkıhı VIII*, Çev. Ahmet Efe vd., Risale Yayınları, İstanbul 2012, s. 11-12; **Cin/Akgündüz**, s. 309.

77 **Cin/Akılmaz**, s. 264; **Cin/Akgündüz**, s. 309 vd.

mümkünse işledikleri suçun aynısıyla cezalandırılmalarıdır⁷⁸. Kısas cezasının verilmesinin mümkün olmadığı durumlarda veya af dolayısıyla bu ceza düştüğünde verilecek ceza ikinci nitelikli bir ceza olan diyettir⁷⁹. Kısas ve diyetten sonra verilebilecek üçüncü nitelikli ceza kefarettir. Kefaretle birlikte mümin bir kölenin azat edilmesi gerekmektedir. Kölesi olmayan veya köleyi azat etmek için yeterli parası olmayan kişinin birbiri ardına iki ay boyunca oruç tutması gerekir⁸⁰. İslam hukukunda kısas cezasını gerektiren suçlar; kasten öldürme ve bir takım kasten yaralama olaylarıdır. Kasta benzer adam öldürme, hataen adam öldürme, hata benzeri ile adam öldürme ve sebep olma yoluyla adam öldürme suçlarında ise kısas cezası verilmez⁸¹.

78 Mağdurun ve mirasçılarının suçluyu affetme yetkileri vardır. Bu kişilerin affi ile faile ceza da verilmez. Affetme, karşılık beklemeden olabileceği gibi diyet karşılığında da olabilir. Kısas cezasının aftan ötürü uygulanmaması, devlet başkanının veya onun yetkili kılacağı kadının vereceği tazir cezasını etkilemez. Bkz. **Üdeh**, Ceza 1, s. 675-677; **Ekinci**, Osmanlı, s. 358 vd.; Mehmet **Köroğlu**, “İslam Ceza Hukukunda Kısasın İnfazı”, Ekev Akademi Dergisi, S. 48, Y. 15, 2011, s. 227, 237. Kısas hususuyla ilgili bazı ayetler şöyledir: “*Tevrat’ta İsrâiloğulları’na, Cana can, göze göz, burna burn, kulağa kulak, dişe diş... Yaralamalarda da kısas vardır. Kim kısası bağışlarsa bu kendisi için bir kefarettir olur. Ve her kim Allah’ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir, diye yazdık*”. Kur’an-ı Kerim, **Mâide**, 5/45; “*Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında kısas size gerekli kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın. Ancak her kime, kardeşi tarafından bir şey bağışlanırsa artık ona hakkaniyetle uymalı ve diyeti ona güzellikle ödemelidir. Bu, rabbinizden bir hafifletme, bir rahmettir. Bundan sonra kim haddi aşarsa ona elem verici bir azap vardır*”. Kur’an-ı Kerim, **Bakara**, 2/178.

79 Diyet; can karşılığı veya bir kısım uzuv kesme, yaralama ve kırmalara karşılık verilen tazminattır. Diyet, maldan belli bir miktar verilmesidir. Bu para hiçbir şekilde devletin hazinesine geçmez, mağdurun malına dâhil olur. Diyetin miktarı ise suçun kasıtlı işlenip işlenmediğine ve somut hâle göre tespit edilir. Bu ceza, bedeli cezalardandır. Bkz. **Üdeh**, Ceza 1, s. 675; İmam **Malik**, s. 474; Hüseyin **Kavukçu**, “İslam Hukukunda Kısas”, Diyanet Dergisi, C. 18, S. 3, 1979, s. 159. Bu hususla ilgili ayetlerden biri şöyledir: “*Yanlışlıkla olması dışında, bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir; ancak ölünün ailesi diyeti bağışlarsa o başka. Öldürülen, mümin olmakla birlikte size düşman olan bir topluluktan ise mümin bir köle azat etmek lâzımdır. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluluktan ise ailesine teslim edilecek bir diyet vermek ve mümin bir köleyi azat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay peş peşe oruç tutması lâzımdır. Allah her şeyi bilmektedir, hikmet sahibidir*”. Kur’an-ı Kerim, **Nisâ**, 4/92.

80 **Üdeh**, Ceza 1, s. 687 vd.

81 **Üdeh**, Ceza 1, s. 675-693; **Karaman**, s. 209 vd.; **Ekinci**, Hukukun Serüveni, s. 341; **Aydın**, s. 193-197; **Cin/Akgündüz**, s. 309-314; **Cin/Akyılmaz**, s. 264-271.

C. Tazir Suç ve Cezaları

Tazir suç ve cezaları, yaygın olarak yapılan had-kıyas-tazir suç ve cezaları ayrımında üçüncü olarak incelenen kısımdır. Tazir suç ve cezaları, bu çalışmanın temelini oluşturduğu için aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

III. OSMANLI KANUNNAMELERİ VE ŞER’İYE SİCİLLERİ İŞİĞİNDA TAZİR CEZALARI

Tazir; Arapçada, menetmek, engellemek, reddetmek anlamlarına gelmektedir⁸². Tazir cezaları, suçluyu tedip etme amacı barındırmaktadır⁸³. Tazir suçları, Şari’in⁸⁴ hakkında, Kur’an-ı Kerim veya hadis-i şeriflerle belirli bir ceza tespit etmediği, fakat toplumda karmaşaya neden olduğu için Şari’ tarafından yasaklanmış olan suçlardır⁸⁵. Kural olarak tazir cezasını uygulama hakkı her Müslüman için söz konusudur. İslam hukukçularına göre “*günaha başlama durumunda bütün Müslümanların tazir etme hakkı mevcuttur. Günaha başladıktan sonra, devlet başkanının ya da onun görevlendireceği hâkimin dışında biri tazir etme hakkını kullanamaz*”⁸⁶.

İslam hukukunun hakkında ceza belirlememiş olduğu suçlara verilen cezalar, tazir cezalarının temelini oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle bu cezalar şeriatla belirlenmemiştir. Bu cezalar çok çeşitlidir. Suçlunun hapsedilmesi ve darp edilmesi, suçlunun tembih ve takdir edilmesi hatta hükmü verecek olanın suçluya asık suratla bakması şeklinde tezahür edebilmiştir. Tazir cezaları, uyarma gibi hafif bir ceza olabileceği gibi hapis cezası gibi ağır bir ceza da olabilir. Hatta bazı durumlarda bu ceza ölüm olarak takdir edilebilir. Kadı, vereceği cezada takdir yetkisine sahiptir. Somut olaya, suçun işleniş şekline ve diğer durumlara göre cezayı tespit edecektir⁸⁷. Örneğin Osmanlı’da evrak sahteciliği, şantaj, dolandırıcılık,

82 **Karaman**, s. 215.

83 **Zuhayli**, İslam VII, s. 472-473; **Karaman**, s. 215; **Cin/Akgündüz**, s. 315. Ayrıca tazir ile ilgili bkz. Alâüddin Ebû Bekr b. Mes’ûd b. Ahmed **el-Kâsânî**, Bedâ’i’u’ş-şanâ’i’ fi tertîbi’ş-şerâ’i’ VII, Dâru’l-Kütübi’l-İlmîyye, Beyrut 1328, s. 63 vd.

84 Yasa koyucu, şeriat koyan kişi manalarında gelir. Sadece Allah (cc)’ı ifade etmekle birlikte mecazen de Peygamber Efendimiz (sav) hüküm koyucudur. Bkz. Mehmet **Kanar**, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, 2. Baskı, Derin Yayınları, İstanbul 2010, s. 723; **Erdoğan**, s. 519.

85 **Ebu Zehra**, İslam Ceza 1, s. 105; **Cin/Akgündüz**, s. 315.

86 Burhanpurlu **Şeyh Nizam vd.**, Fetâvâyi Hindîyye, Çev. Mustafa Efe, C. 4, Akçağ Yayınları, Ankara 1985, s. 75; Esra **Yakut**, Osmanlı Hukukunda Tazir Cezaları, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016, s. 25 vd.

87 **Üdeh**, Ceza 1, s. 694; **Şeyh Nizam vd.**, s. 76; **Cin/Akyılmaz**, s. 271.

iftira, yalan yere tanıklık ve daha birçok suç için devlet başkanı ya da onun yetkilendirdiği kişi tarafından tazir cezası verilmiştir. Tazir suçlarının belirli bir sayısı yoktur. İslam dininin yasaklamış olduğu her şey had ve kısas kapsamına girmediği sürece tazir cezasıyla cezalandırılır. Tazir cezalarının nasıl verileceği, bu cezaların üst sınırının nasıl olacağı tartışmalara neden olmuştur. Esasen had ve kısas suçları olmasına rağmen unsurlarındaki noksanlıktan ötürü tazir suçu sayılan suçların cezaları için genellikle öngörülen had ve kısas cezalarından daha hafif bir ceza ile cezalandırma söz konusu olmuştur. Had ve kısas suçları grubunda olmayıp esasen tazir suçu sayılan suçlarda ise devlet başkanının suçu önleyici uygun bir cezayı belirleyebileceği benimsenmiştir. Ebu Hanife bu tür suçlarda tazir cezası olarak idam cezası verilebileceğini, İmam Mâlik de bu tür suçlarda herhangi bir üst sınır olmadığını söylemiştir⁸⁸. Had ve kısas suçlarına girmeyen durumlarda, İslam hukukunun yasaklamış olduğu, günah olan birçok fiil tazir cezasıyla cezalandırılmıştır⁸⁹.

Tazir cezaları üç türlüdür. İlki, Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde düzenlenmiş ancak herhangi bir cezai müeyyide konulmamış olanlardır. Örneğin “yalancı şahitlik”⁹⁰, “kalpazanlık”, “rüşvet”⁹¹, “hakaret”, “kara-borsacılık”⁹², “karşı cins kılığında gezmek”, “sihir yapmak”⁹³,

88 Bilhassa taziren dayak cezası verilmesi hâlinde buna belirli bir üst limit konulabileceğini ve bu cezanın had cezalarının altında olması gerektiğini söyleyen hukukçular da mevcuttur. Bkz. **Aydın**, s. 198.

89 **Ebu Zehra**, İslam Ceza 1, s. 105; Ömer Nasuhi **Bilmen**, Hukuki İslamiyye ve Islahatı Fıkhiyye Kamusu 3, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1991, s. 24; **Üçok/Mumcu/Bozkurt**, s. 93; **Cin/Akgündüz**, s. 315-317; **Yakut**, Osmanlı, s. 29-31; **Avcı**, Osmanlı Ceza I, s. 33; **Aydın**, s. 197-198; Rıfat **Uslu**, “İslam Hukukunda Suç ve Ceza Kavramı”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 8, S. 37, 2015, s. 1055.

90 “...Öyleyse pislikten yani putlardan uzak durun ve asılsız sözden de kaçının”. Kur'an-ı Kerim, **Hac**, 22/30.

91 “Mallarınızı aramızda haksızlıkla yemeyin. Bile bile, günaha saparak, insanların mallarından bir kısmını yemeniz için onun bir parçasını yetkililere aktarmayın”. Kur'an-ı Kerim, **Bakara**, 2/188.

92 Hadislerde yer alan ihtikâr sözcüğüne Kur'an-ı Kerim de doğrudan rastlanmamaktadır. Fakat haksız yoldan kazanç elde etmeyi yasaklayan ayetlerle (Bakara 2/188, Nisâ 4/161, A'râf 7/85) dinin genel ahlaki prensipleri ihtikâr yasağının da dolaylı atıfları olarak kullanılır. Bkz. Cengiz **Kallek**, “İhtikâr”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 21, İstanbul 2000, s. 560. İlgili bir ayet şöyledir: “Medyen'e kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Size rabbinizden açık bir delil gelmiştir. Artık ölçüyü tartıyı tam yapın, insanların mallarının değerini düşürmeyin, düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Eğer inananlar iseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır”. Kur'an-ı Kerim, **A'râf**, 7/85.

93 “...Düğümlere üfürenlerin şerrinden”. Kur'an-ı Kerim, **Felak**, 113/4.

“içki satmak”⁹⁴ ve “Ramazan ayında açıkça oruç tutmamak” bunlardandır⁹⁵. İkincisi, esasen had ve kısas suçuyken unsurlarındaki noksanlık dolayısıyla ya da mağdurun/yakınlarının affıyla had ve kısas cezası verilemeyen suçlardır. Bunların cezasız kalmaması için tazir cezaları verilir. Bunlar için had ve kısas cezası olsaydı verilecek olan cezadan daha hafif bir ceza belirlenmiştir⁹⁶. İlk iki grupta yer alan tazir cezaları İslam hukukunca net bir biçimde yasak (ma'siyet) kabul edilen fiillerdir. Bunlar her durumda tazir kapsamındadır. Üçüncüsü ise toplumsal hayatın gerektirdiği durumlarda; yani dönemin ihtiyaçlarına göre devlet başkanının veya onun görevlendireceği kadılar tarafından İslam hukukuna aykırı olmadan belirlenen tazir cezalarıdır⁹⁷. Hanefilere göre diğer kul haklarında olduğu gibi tazir suçu da ikrar, delil, şahit gibi yollarla ispat edilebilir. Tazir suç ve cezalarında had ve kısastan farklı olarak kadınların şahitliği de kabul edilmektedir⁹⁸.

A. Tazir Cezalarıyla Diğer Cezalar Arasındaki Farklar

Tazir cezalarının had ve kısas cezalarından belli başlı farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklardan bazıları aşağıdaki gibidir:

1-Had, kısas ve diyet suçlarıyla ilgili verilecek cezalar ve bu cezaların miktarı, Allah (cc) ve Peygamber Efendimiz (sav) tarafından daha önceden tayin edilmiş olup bunlar bağlayıcı niteliktedir. Devlet başkanının veya onun görevlendireceği kişinin bu cezaları değiştirmeye yetkisi yoktur. Tazir cezalarında ise durum farklıdır. Bu cezaların miktarını devlet başkanı ya da onun görevlendirdiği kadı belirleyebilir. Ayrıca kanunnamelerle de bu tür cezalar yer almıştır⁹⁹.

94 “...Meselâ içki ve domuz eti gibi Yüce Allah'ın haram kıldığı şeyleri alıp satmak bir Müslüman için helâl değildir”. Müslim, Müsâkât, 71. **Özağşar**, Hadislerle İslam, C. 5, s. 28; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim **el-Kuşeyrî**, el-Câmi'u's-şâhih 3, thk. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî, İsa el-Babî el-Halebî ve Şürekahu, Kahire 1374, s. 1581.

95 **Cin/Akgündüz**, s. 316.

96 **Cin/Akgündüz**, s. 316.

97 Ebü Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî **el-Kurtubî**, el-Muḥallâ XII, thk. Abdul Ghaffar Suleiman Al-Bandari, Darü'l-Fikr, Beyrut 1408, s. 378; Abdülkâdir **Üdeh**, et-Teşri'u'l-Cinâ'iyyi'l-İslâmî I, Dârü'l-Kâtibü'l-Arabî, Beyrut 1431, s. 128 vd.; Talip **Türçan ve diğerleri**, İslam Hukuku El Kitabı, 9. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara 2020, s. 529; **Ekinci**, Osmanlı, s. 365; **Cin/Akyılmaz**, s. 272-273; **Cin/Akgündüz**, s. 316.

98 **Zuhayli**, İslam VII, s. 483.

99 **Üdeh**, Ceza I, s. 695; **Ebu Zehra**, İslam Ceza I, s. 112; Mansur Muhammed Mansur **el-Hafnavî**, eş-Şübuhat ve Eseruha fi'l-Ukubeti'l-Cina'iyye fi'l-Fikhi'l-İslami, Matba'atül-Emane, Kahire 1406, s. 38; **Aydın**, s. 155.

2-İslam hukukunda, had ve kısas cezalarında kadıya takdir yetkisi tanınmamıştır. Bu suçlarda kadının görevi, ilgili suçun bütün şartlarıyla oluşup oluşmadığını tespit etmektir. Suç, bütün şartları barındırıyorsa bu durumda, kadı önceden belirlenmiş cezayı uygulayacaktır. Tazir cezalarında ise kadıların çok geniş takdir yetkisi vardır. Cezalarda fer-dileştirme denen husus, diğer bir ifadeyle suçlunun şahsiyetine cezanın uydurulması tazir cezalarında vardır. Kadının yapacağı şey kişilerin bu yasak fiili işleyip işlemediklerini tespit etmektir. Yasak fiilin işlendiği kanısına ulaştıklarında ise cezalardan birini, toplumun düzenini sağlamak için o zamanın hâl ve koşullarına göre vereceklerdir¹⁰⁰.

3-Tazir cezaları herhangi bir şüphenin varlığında düşmez. Had cezaları ise şüphenin olduğu durumlarda uygulanmaz. Tazir cezalarında erkeklerle beraber kadınların şahitliği de kabul edilir. Oysa had cezalarında kadınların şahitliği kabul edilmez. Tazir cezaları tedip amaçlı mümeyyiz çocuklara verilebilir. Ancak had cezaları mümeyyiz çocuklara uygulanmaz¹⁰¹.

4-Had cezalarını uygulamak devletin görevidir. Bu konuda af, şefaaf geçerli değildir. Kısas cezalarında ise af yalnızca hak sahibine verilen bir yetkidir. Tazir cezalarında ikili bir tasnife gidilmektedir. Allah (cc) hakkının ihlal edildiği hâllerde tazir cezalarını affetme hususunda devletin yetkisi vardır. Kul hakkının ihlal edildiği hâllerde ise mağdurun affetme yetkisi vardır¹⁰².

5-Zamanaşımının cezayı düşürmedeki tesiri hususunda İslam hukukçuları iki farklı fikir ileri sürmüştür. İmam Mâlik, İmam Şâfiî ile Ahmed b. Hanbel, zamanaşımının had ve kısas cezalarını düşürmeyeceğini fakat tazir cezalarını düşürebileceğini belirtmişlerdir. Hanefiler ise zamanaşımının kısas ve diyet cezalarını düşürmeyeceğini, ancak tazir ve kazf haricindeki had cezalarını düşüreceğini söylemişlerdir. Ayrıca Hanefiler zamanaşımı ile ilgili belirli bir sürenin olmadığını, bununla ilgili takdir hakkının kadıda olduğunu söylemişlerdir¹⁰³.

6-Had ve kısas suçlarında hafifletici sebepler dikkate alınmazken tazir suçlarında hafifletici sebepler dikkate alınır¹⁰⁴.

100 El-Hafnavi, s. 38 vd.; Üdeh, Ceza I, s. 695; Karaman, s. 218.

101 Bilmen, s. 326; Karaman, s. 218.

102 Üdeh, Ceza I, s. 695; Karaman, s. 218; Cin/Akyılmaz, s. 248; Aydın, s. 156.

103 Bilmen, s. 326; Cin/Akyılmaz, s. 248-249; Avcı, Hukuk Tarihi, s. 228.

104 Mehmet Akman, Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması, 1. Baskı, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 25; Aydın, s. 156.

B. Osmanlı Devleti’nde Tazir Cezalarının Düzenlenişi

Osmanlı hukukunda kuruluşundan itibaren yeni bir hukuk sistemine geçilmemiştir. Osmanlı, kendisinden önce kurulan Türk-İslam devletlerinden gelen geleneklerle birlikte bu devletlerden çok fazla hukuki bilgi almıştır. Osmanlılar, bu hukuki bilgileri ilerletmişlerdir. Osmanlı hukuku, dini esaslı olup şeriatı aşan bir hukuk sistemi geliştirilmiştir. Kur’an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerle öngörülen had ve kıyas cezaları haricinde devlet başkanına ya da onun görevlendireceği kadıya tazir cezası verme yetkisi verilmiştir. Bu durum da devlet başkanının gücünü çoğaltmıştır. Yani Osmanlı’da şer’î hukuk ile kanun ve örflerle bir örfî hukuk sistemi oluşturulmuştur¹⁰⁵. Osmanlı pratiğinde şer’î hukuk ve örfî hukuk arasında uyum sağlanmaya dikkat edildiği görülmektedir. Hükümdarların şer’î hukukun düzenlemeler yaptığı hususlarda kanun koymama, diğer hususlarda kanun koyarken ise şer’î hukukun genel ilkelerine ters düşmeme konusunda titiz oldukları anlaşılmaktadır. Fakat Osmanlı’da şer’î ve örfî tam olarak uyumlu olduğunu belirtmek güçtür. Teorik olarak şer’î hukuk, örfî hukuka uygun olmak zorunda olsa da kardeş katli uygulaması, örfî intikalde belirli bir dönemden sonra şer’î miras hukuku kurallarından farklı bir biçimde kız ve erkek kardeşlere mirastan eşit pay verilmesi ve unsurları tam olan had suçlarında had cezası uygulanması yerine tazir cezası verilmesi gibi bazı konularda bu durumun tersi örnekler görülebilmektedir¹⁰⁶.

Osmanlı hukukunda, had ve kıyas dışında kalan ve kanunnamelerle düzenlenen belli başlı suçlar olmuştur. Bu suçlardan bazıları: “kalpa-zanlık”, “sahte evrak” özellikle “sahte ferman tanzimi”, “kız kaçırma”, “kadın satma”, “yankesicilik”, “kundakçılık”, “meskene tecavüz”, “görevini kötüye kullanma”dır. Tazir cezası olarak da en genel hâliyle “ölüm”, “hapis cezası (hapis cezasının özel infaz şekilleri olan kürek cezası, prangabentlik cezası ve kalebentlik cezası)”, “para cezası”, “celd (sopa) cezası”, “sürgün cezası”, “yüzü dağlama veya karalama”, “sakalı kesme”, “belli organları kesme cezaları” verilmiştir. Bu cezalar içinde yaygın bir şekilde kullanılan para cezası olmuştur. Para cezalarının miktarları, kimi zaman kanunnamelerde açık bir şekilde belirlenmişken

105 Halil İnalçık, “Osmanlı Hukukuna Giriş–Örfî-Sultani Hukuk ve Fatih’in Kanunları”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 13, S. 2, 1958, s. 102; Cin/Akyılmaz, s. 76 vd.; Aydın, s. 65 vd.

106 Cin/Akyılmaz, s. 85-86. Örfî hukukla ilgili genel bir değerlendirme için bkz. Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, “Klasik Dönemi Bağlamında Osmanlı Devletinin Örfî Hukukuna İlişkin Genel Bir Değerlendirme”, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 2, 2007, s. 75-131.

kimi zaman da kadıya bu miktarı belirleme konusunda takdir yetkisi tanınmıştır¹⁰⁷.

Osmanlı ceza hukukunun temelini oluşturan hükümler şer'î hükümlerdir. Tazir cezalarının yer aldığı kanunnameler genel olarak İslam hukukuna uygun bir şekilde yapılmıştır¹⁰⁸. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemine kadar tazir cezaları, farklı hükümdarlar devrinde çıkarılan umumi kanunnameler yoluyla düzenlenmiştir. Ayrıca bu kanunnamelerde, had ve kısas cezalarının uygulanamadığı hâllerde (örneğin bu cezalar için gereken ispat şartlarının sağlanamaması) verilen tazir cezaları da düzenlenmiştir. Bu cezalar ise sıklıkla suçlunun maddi koşullarına göre miktarı değişen para cezalarıdır¹⁰⁹. Bu duruma örnek olarak Fatih'in Umumi Osmanlı Kanunnamesinin 18. maddesi, *“Eğer biregunun gözün veya dışın çıkarsa kasd ile, kısas etmeseler, gani olsa cürm iki yüz akçe alına; evsatü'l hal olursa yüz akçe; edna hallü olursa elli ya da kırk akçe, gayet fakir olsa otuz akçe alına”*¹¹⁰ verilebilir. Görüldüğü gibi mağdurun kısastan vazgeçmesi söz konusudur. Bu durumda suçu işleyen kişinin maddi durumuna göre para cezası tespit edilmiştir. Suçu işleyene verilecek olan ceza miktarı için orta hâlli, durumu olmayan ve fakir olması gibi ayrımlar yapılmıştır¹¹¹. Aynı Kanunnamenin 1. maddesinde, *“Eğer bir kişi zina kılrsa, şer'i'at huzurunda sabit olsa, ol zina kılan evlü olsa ve dahi bay olursa ki, bin akçeye dahi ziyadeye gücü yeterse, cürm ikiyüz akçe alına. Ancak aşağı gücü yeterse, cürm yüz akçe alına. Andan dahi aşağı hallü olursa, elli akçe; andan dahi aşağı ki, gayette fakir'ül hal olursa, kırk akçe cürm alına”*¹¹² hükmü getirmiştir. Kanunnamenin bu maddesinin yorumu konusunda tartışmalar mevzubahistir. İslam ceza hukukunda, haddi gerektirmeyen zina suçu için devlet başkanı veya onun görevlendireceği kişiler tarafından tazir cezası verilir. Yukarıdaki kanunnamede, *“şeriat huzurunda sabit olan”* bir fiile tazir cezası olarak para cezası verilmesi

107 Aydın, s. 203.

108 Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri 1, FEY Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s. 106; Yunus Koç/Murat Tuğluca, “Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Yargılama ve Toplumsal Yapı”, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi, S. 2, 2006, s. 24. Kanunnamelerdeki İslam ceza hukukuna aykırı hükümler için bkz. Üçok, İslam Ceza, s. 60 vd.

109 Cin/Akyılmaz, s. 276-277; Aydın, s. 202.

110 Akgündüz, Fatih Devri, s. 350.

111 Bu düzenleme cezaların genelliği ilkesine aykırı ya da istisnai bir düzenlemedir. Ayrıca akile ve kasame için bkz. I-B-2.

112 Akgündüz, Fatih Devri, s. 347.

hükmü tartışmalıdır. Osmanağaoğlu’na göre Osmanlı Devleti kanunnamesi, bu maddeyle geleneksel İslam fıkından ayrılmıştır. Çünkü ihsan sıfatını taşıyan evli kişinin zinası, muhsanın zinası suçuna girmektedir ki burada uygulanması gereken ceza recmdir¹¹³. Üçok’a göre kanunnamenin söz konusu hükmü ile İslam ceza hukuku gereği zina suçunun faili için öngörölmüş olan recm ve sopa cezalarının kaldırılmış olup olmadığının anlaşılamadığını; fakat suçun ispatı hususunda, İslam ceza hukukuna sadık kalındığının açıkça göröldüğünü ifade etmektedir¹¹⁴. Acar ise muhsan olanlar için öngörölen recm cezasının Osmanlı’nın ilk kanunname derlemelerinde hiç anılmamasını, kanunnamelerde yer alan cezaların Osmanlı Devleti tarafından recm cezasının yerine ikame edilmesine bağlamıştır¹¹⁵. Yukarıda yer alan kanunname maddesi Osmanağaoğlu’nun görüşünü destekler nitelikte durmaktadır.

Tanzimat Fermanı’ndan önce II. Mahmut memur ve ulema için ayrı ayrı ceza kanunnameleri çıkartmıştır. Mayıs-Haziran 1838’de memurlar ile yargı mensupları için iki ayrı ceza kanunnamesi (Tarik-i İlmiyeye Dair Ceza Kanunname-i Hümayûnu/Memurine Mahsus Ceza Kanunname-i Hümayûnu) çıkarılmıştır. 1838 yılında çıkarılan bu ceza kanunnameleri, Osmanlı için önemli kanunnameler arasında yer almıştır. Bu kanunnamelerle birlikte belirli bir sınıfa mensup kişiler, kanunname metninde yazılı suçlardan başka bir suçla itham edilmeyecek, kanunnamelerde tayin edilenler haricinde başka bir cezaya çarptırılmayacak ve had cezası olarak da ölüm cezası dışında başka bir cezayla cezalandırılmayacaktır. Ayrıca bu kanunnamelerle birlikte müsadere ve siyaseten katl cezaları kaldırılmıştır¹¹⁶.

Tanzimat döneminde, 1840 tarihli Ceza Kanunnamesi (1840 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayûnu), 1851 tarihli Ceza Kanunnamesi (1851 tarihli Kanun-ı Cedid) ve 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi (1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayûnu) çıkarılmıştır. 1840 tarihli Ceza Kanunnamesinde had ve kısas suçlarının düzenlenmesine girilmemiş, tazir suç ve cezalarıyla ilgili hususlar kanunnamede yer almıştır¹¹⁷. 1840 tarihli

113 Cihan **Osmanağaoğlu**, “Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Zina Suçu ve Cezası”, İÜHF, C. 66, S. 1, 2008, s. 128.

114 **Üçok**, İslam Ceza, s. 135; **Osmanağaoğlu**, “Zina Suçu”, s. 129.

115 **Osmanağaoğlu**, “Zina Suçu”, s. 129.

116 Ahmet **Mumcu**, Osmanlı Devleti’nde Rüşvet, AÜHF Yayınları, Ankara 1969, s. 276.

117 **Üçok/Mumcu/Bozkurt**, s. 317; **Cin/Akyılmaz**, s. 278.

kanunun uygulamadaki noksanlıklarından dolayı 1851 tarihli Ceza kanunnamesi hazırlanmıştır¹¹⁸. 1851 tarihli Ceza Kanunnamesinde, 1840 tarihli Ceza Kanunnamesinden farklı bir biçimde “zabıtaya karşı gelmek”, “sarhoşluk”, “kumarbazlık”, “kız kaçırma”, “sahtekarlık”, “kalpazanlık” vb. yeni suçlar eklenmiştir¹¹⁹. 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinde ise İslam ceza hukukundan ve Osmanlı geleneğinden farklılaşma yoluna gidildiği görülmektedir¹²⁰.

Tazir cezaları, hafifinden şiddetlisine çok geniş bir yelpaze oluşturur. İslam hukukunda çok sayıda tazir cezası mevcuttur¹²¹. Aşağıda Osmanlı hukukunda belli başlı uygulanmış olan belli başlı tazir cezaları, Osmanlı kanunnameleri ve şer’iye sicilleri baz alınarak şiddetliden hafife doğru bir sıralama yapılması suretiyle açıklanacaktır.

C. Osmanlı Kanunnameleri ve Şer’iye Sicillerindeki Görünümüyle Tazir Cezaları

İslam ceza hukukunda her tazir suçu ayrı ayrı tespit edilmemiştir. Bu tespitler, zamanın yasama organına bırakılmıştır. Zamanın yasama organı, devlet başkanı ve onun görevlendirdiği kadılar olmuştur. Dolayısıyla tazir alanı çok geniştir¹²². Tazir cezaları en genel sınıflandırmayla bedenî (ölüm cezası ve celd vb.), hürriyeti kısıtlayıcı (hapis ve sürgün vb.) ve malî cezalar ile kınama ve mahrumiyet cezaları şeklinde ayrılır¹²³. Aşağıdaki başlıklarda sicillerde çok sık karşılaşılan belli başlı tazir cezalarına yer verilecektir.

118 Bu kanunnameyle kamu davası kavramı Türk hukukunda yer almıştır. Ayrıca tekerrür ve iştirak kavramları da ilk kez işlenmiştir. Bu kanunnameyle kısasın gerektiği durumlarda mirasçıların suçluyu affetmeleri devleti bağlamayacak ve suçlu cezalandırılacaktır. Bkz. **Üçok/Mumcu/Bozkurt**, s. 318; **Cin/Akyılmaz**, s. 278.

119 **Cin/Akyılmaz**, s. 279.

120 **Cin/Akgündüz**, s. 317; **Cin/Akyılmaz**, s. 280.

121 **Cin/Akyılmaz**, s. 274-276.

122 Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdîrrahmân el-Mısırî **el-Karâfi**, ez-Zahîre, thk. Muhammed Bou Khabza, Darü’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut 1994, s. 118; **Akgündüz**, Kamu Hukuku, s. 535; Ahmet **Akgündüz**, “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer’i Tahlili”, İslami Araştırmalar Dergisi, C. 12, S. 1, 1999, s. 9; **Ebu Zehra**, İslam Ceza 1, s. 107; İbrahim **Çalışkan**, “İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”, AÜİF Dergisi, S. 31, Ankara 1989, s. 375.

123 **Üdeh**, İslam Ceza 1, s. 696 vd.; **Baçoğlu**, “Ta’zîr”, s. 201; **Cin/Akyılmaz**, s. 274-276; **Cin/Akgündüz**, s. 317-319.

1. Taziren (Siyaseten) Katl Cezası

Esasen tazir cezasının otuz dokuz sopayı geçmemesi ve öldürücü olmaması gerekse de çoğu İslam hukukçusu, tazir cezası olarak ölüm cezasının verilebileceğini benimsemiştir¹²⁴. Taziren (Siyaseten) katl, suç işlemeyi alışkanlık hâline getirmiş olan kimseyi, başka bir yolla suç işlemekten vazgeçirememekten ötürü ölüm cezasıyla cezalandırmaktır¹²⁵. İslam Hukukunda kural olarak ölüm cezası, tazir cezası olarak verilmez. Fakat toplumun zarardan korunması için ölüm cezasının verilmesi gerekiyorsa ve fiili işleyen kimsenin yaptığı eylem ölümle telafi edilebiliyorsa bu hâlde, taziren ölüm cezası verilmesine izin verilmiştir. Ölüm cezasının tazir cezası olarak verilmesi istisnai bir durumdur. Zira tazir cezalarında kadıya geniş bir takdir yetkisi bırakılmıştır. Kadı, somut olaya göre cezayı takdir etmekle birlikte ölüm cezasında geniş bir takdir yetkisi yoktur. Çünkü ölüm cezasında kadıların vereceği hüküm bellidir. Hanefîlerin tamamı taziren ölüm cezasını kabul edip bu cezaya, “siyaseten katl” derler. Şâfiîler ve Mâlikîlerin çoğunluğu ise taziren ölüm cezasını kabul etmezler. Bu mezheplerde, suçlunun tedip edilmesi amacıyla suçluya ölüm cezası vermek yerine süresiz olarak hapsedmek görüşü esastır. Bazı Hanbelîler de aynı görüştedir¹²⁶. Fakat Hanefîlerin taziren veya siyaseten ölüm cezası olarak kabul ettikleri suçların pek çoğunu, diğer mezhepler had veya kısas cezası içinde değerlendirmiştir. Hanefîler tekrar suç işleme veya suç işlemeyi alışkanlık hâline getirme, ağır bir madde ile vurarak öldürme gibi hâllerde taziren ölüm cezasını uygun görmüşlerdir. Peygamber Efendimiz (sav)’e dil uzatan ve sövüp sayan kişilerin Müslüman olsalar dahi öldürüleceklerine dair Hanefî hukukçular tarafından fetva vardır¹²⁷. İslam hukukçuları, bu ceza için “*Allah’ı ve resulünü incitenleri Allah, dünyada ve âhirette lânetlemiş ve onlar için alçaltıcı bir ceza hazırlamıştır*”¹²⁸ ayetini esas almaktadırlar. Yine İslam hukukçuları, devlet başkanının veya onun görevlendireceği kadının, toplumda fesat çıkarmaya çalışanları, suç işlemeyi alışkanlık hâline getirmiş olanları, İslam devletinin güvenliği aleyhinde çalışanları öldürtme hakkının bulunduğunu kabul etmektedirler¹²⁹. İslam hukukçuları, toplumda fesat

124 Karaman, s. 220; Cin/Akgündüz, s. 317.

125 Bilmen, s. 309; Ebu Zehra, İslam Ceza 1, s. 696; Ahmet Mumcu, Osmanlı Devleti’nde Siyaseten Katl, 5. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara 2022, s. 39 vd.; Yakut, Osmanlı, s. 33.

126 Üdeh, İslam Ceza 1, s. 696-697.

127 Zuhayli, İslam VII, s. 475.

128 Kur’an-ı Kerim, Ahzâb, 33/57.

129 Zuhayli, İslam VII, s. 475-476; Üçok, İslam Ceza, s. 126.

çıkaran kişilerin öldürülmesi gerektiğini şu ayetle savunmaktadır¹³⁰: “İşte bundan dolayı İsrâiloğulları’na şöyle yazmıştık: Bir cana kıymaya veya yeryüzünde fesat çıkarmaya karşılık olması dışında, kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur. Şüphesiz peygamberlerimiz onlara apaçık deliller getirdiler. Ama bundan sonra da onların çoğu yeryüzünde taşkınlık göstermektedirler”¹³¹.

İslam hukukunda ölüm cezalarının sayısı fazla değildir. Had cezası olarak verilen ölüm cezaları; zina, yol kesme, dinden çıkma ve isyan suçlarında uygulanır. Kısas suçlarında ise kasten öldürme suçunda ölüm cezası verilir. Taziren öldürme cezası da yukarıda sayılan durumlarda söz konusudur. İslam’da esas olan suçlunun tedip ve terbiye edilmesidir. Suçlu ölümden başka bir yolla tedip edilmeyecekse bu durumda ölüm cezasıyla cezalandırılır¹³².

Osmanlı Devleti’nde, devlet başkanı mutlak otoritesini sınırlamak istememesinden dolayı otoritesine yönelen saldırılarda siyaseten katl cezasını uygulamayı tercih etmiştir. Ayrıca “devlet başkanının hayatına kastedilmesi”, “devlet başkanının otoritesini sarsmaya yönelik hakkında ileri geri konuşulması” ve “tahkir edilmesi” siyaseten katl nedenleri olmuştur¹³³. Bu kişilerin kimlikleri, bulundukları makam ve mevki, cezanın uygulanması için önemli olmamıştır. Bilhassa Fatih’in otoritesini sarsmaya yönelik hareketlerde bulunan Çandarlı Halil Paşa’yı siyaseten katlettirmesi bu cezanın en belirgin örneğidir. Başka bir örnek, I. Selim’in Şehzade Ahmed ile gizli anlaşması olan vezir-i azam Koca Mustafa Paşa’yı öldürtmesidir. Devlete karşı isyan suçu aslında had suçlarının içerisinde yer almaktadır. Ancak şüphe hâlinde had cezası uygulanmaz. Şüphe durumunda, devlet başkanı somut duruma göre siyaseten katl cezası verebilir. I. Selim’in Çaldıran seferi dönüşünde, askerleri ayaklandırıp isyan çıkartmalarından şüphelendiği Cafer Çelebi ve İskender Çelebiyi öldürtmesi bu ceza örnekleridir¹³⁴.

Kanuni’nin Umumi Kanunnamesinde, siyaseten katl cezasına ilişkin bir hüküm mevcuttur. Kanunnamenin 28. maddesi şöyledir: “*Ve esir*

130 Zuhayli, İslam VII, s. 475.

131 Kur’an-ı Kerim, Mâide, 5/32.

132 Üdeh, İslam Ceza 1, s. 697; Cin/Akgündüz, s. 302-319.

133 Mumcu, Siyaseten Katl, s. 74 vd.

134 Mumcu, Siyaseten Katl, s. 74 vd.; Yılmaz Yurtseven, Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2001, s. 69-71.

uğurlayanı ve esir ayardanı ve dükkân açanı ve birkaç kere hırsızlığa zahir olmuş kimesneyi asalar”¹³⁵. Aynı hüküm, II. Beyazıd’ın Umumi Osmanlı Kanunnamesinde de yer alır. Bu maddede kamu düzenini ihlal etmeye yönelik davranışlar siyaseten katl cezasıyla cezalandırılmıştır¹³⁶. Siyaseten katl cezasının yer aldığı bir başka kanunname de Yavuz Sultan Selim Han Kanunnamesidir. Kanunnamenin 86. maddesinde, “*Eğer bir kişi bir kimesnenin evin ya dükkânın oda yaksa, salb edeler*” hükmü yer almıştır. Bu hükümle birlikte yangın çıkaran kişinin cezası salb olmuştur. Toplum düzenine aykırılık teşkil eden bu durum siyaseten katl cezasıyla cezalandırılmıştır¹³⁷. 1840 tarihli Ceza Kanunnamesi, ölüm cezasının verilmesi gereken suçları sınırlandırmış ve uygulanmasını devlet başkanının onayına bırakmıştır. Bu kanunnamede, kadıya takdir yetkisi bırakılmamıştır. Ayrıca devlet başkanının örfi hukuk yetkisine dayanarak verdiği ölüm cezaları kaldırılmıştır¹³⁸.

Bir sicil örneğinde, bulunduğu mahallede huzursuzluk çıkaran, evine eşkıyaları ve kötü kadınları alan ve bunlara içki veren, mahallede yangın çıkarmaya çalışan ve çeşitli toplum düzenine aykırı eylemde bulunan, tazir cezalarına çarptırılan fakat eylemlerine devam eden Safiye’nin en son çıkardığı olaylar nedeniyle salb cezası aldığı yer almaktadır¹³⁹.

2. Hapis Cezası

Hapis cezaları, sınırlı süreli (muvaqqat) ve müebbet olmak üzere iki türdür. Muvaqqat hapis, suçlunun ders alması, işlediği fiilin suç olduğunun farkına varması ve ıslah edilmesi için belirli bir süre hapsedilmesidir. Bu sürenin alt sınırı bir gündür. Üst sınırı ise devlet başkanı somut olaya göre takdir etmektedir. Müebbet hapis ise suçlunun topluma zarar vermesini engellemek için ölünceye kadar hapsedilmesidir. Örneğin hırsızlık ve kalpazanlık gibi suçları işlemeyi adet hâline getirenler için bu tür ceza verildiği görülmüştür. Sirkat, had suçu olmasına rağmen unsurlarını tam olarak taşımadığı hâllerde, diğer bir ifadeyle had cezası

135 Ahmed **Akgündüz**, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri Kanuni Devri Kanunnameleri Merkezi ve Umumi Kanunnameler 4, FEY Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s. 369.

136 Ahmed **Akgündüz**, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri II. Beyazıd Devri Kanunnameleri 2, FEY Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s. 43.

137 Ahmed **Akgündüz**, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnameleri 3, FEY Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s. 93.

138 **Üçok/Mumcu/Bozkurt**, s. 343.

139 İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, 9 Şevvâl H. 1179/M. 1765, cilt: 76, sayfa: 501, hüküm no: 632, orijinal metin no: 263-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 2.09.2024.

verilemediği durumlarda¹⁴⁰, bu had cezası yerine tazir cezası verilebilmiştir. Bu suçları işleyen kişiler tövbe edinceye kadar hapsedilmiştir¹⁴¹. Osmanlı uygulamasında hapis cezaları çok yaygın olarak verilen tazir cezalarındandır. Bu tür cezalar “hakaret”, “kız kaçırma”, “sövmе”, “mes-kene tecavüz”, “taciz”, “ticarete hile karıştırmak” ve “gasp” gibi eylemlerin karşılığı olarak verilmiştir¹⁴².

Osmanlı’da çeşitli kanunnamelerde bu ve bu tür eylemlerin hapis cezası ile cezalandırıldığı anlaşılmaktadır. Yavuz Sultan Selim Han Kanunnamesinin 4. maddesinin 4. fıkrasında, “*Eğer bir kimesnenin oğlun öpse veya yoluna varub söylese, muhkem tazir edüb ağaç başına bir akçe alına. Kadı maslahat gördüğü yerde hapis dahi ede*”¹⁴³ hükmü yer almaktadır. Görüldüğü gibi taciz durumlarında para cezası verilmekte, kadının fayda gördüğü durumlarda hapis cezası da verilmektedir. Aynı kanunnamenin 8. maddesinde “*Bir kişi avretin yoluna varıp yahut evine girib saçın çekse veya donun veya destarin alsa ba’de’s-sübut muhkem tazir edüb dahi habs edüb Dergâh-ı Muallâ’ya arz edeler*”¹⁴⁴ hükmüyle sayılan durumları gerçekleştiren kişinin bu fiilleri işlediği kesinleştikten sonra hapis cezasıyla cezalandırılması gerektiği belirtilmiştir. Yine aynı kanunnamenin 23. maddesinin 2. cümlesinde, ana ve babasını darp eden kişinin hapis cezası ve para cezasıyla cezalandırılması gerektiği belirtilmiştir. İlgili kanunnamenin 23. maddesinin 2. cümlesi şöyledir: “*eğer balığ olan atasın ya anasın darp etse ba’de’t-tazir hapsedip yüz akçe cürm alına*”¹⁴⁵.

140 Örneğin hırsızlık suçunda değeri nisap miktarına ulaşmayan (bu miktar Hanefilere göre on; Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise üç dirhem gümüşdür) malın çalınması ya da hırsızlığın yankesicilik yapılarak gerçekleşmesi durumunda suçlunun eli kesilmez. Taziren hapis cezası verilir. Bkz. Mustafa **Avcı**, *Hukuk Tarihimizde Hapis*, 1. Baskı, Türkiye Adalet Akademisi, Ankara 2014, s. 182; **Aydın**, s. 180; **Akgündüz**, *Ceza*, s. 10. Ayrıca Osmanlı Klasik döneminde hırsızlık suçu için bkz. Cihan **Osmanağaoğlu Karahasanoğlu**, *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçu ve Cezası*, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 86 vd.; **Üdeh**, *İslam Ceza* 1, s. 701 vd.; **Yakut**, *Osmanlı*, s. 118.

141 **Bilmen**, s. 306; **Üdeh**, *İslam Ceza* 1, s. 701-705; **Cin/Akyılmaz**, s. 275; **Avcı**, *Tarihimizde Hapis*, s. 176 vd.; Mehmet **Günay**, “İslam Hukuk Doktrininde Hapis Müessesesi ve Mahpuslara Yapılacak Muamele”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, 2000, s. 4.

142 **Osmanağaoğlu Karahasanoğlu**, *Hırsızlık Suçu*, s. 114 vd.; **Avcı**, *Tarihimizde Hapis*, s. 96-100, 199-205; Yılmaz **Yurtseven**, “Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 3-4, 2001, s. 282.

143 **Akgündüz**, *Yavuz Devri*, s. 89.

144 **Akgündüz**, *Yavuz Devri*, s. 89-90.

145 **Akgündüz**, *Yavuz Devri*, s. 91.

Hapis cezasına ilişkin düzenlemenin yer aldığı bir başka hukuki metin ise Bosna Sancağı Kanunnamesinde yer alan Serebrinic Ma’den Yasaknamesidir. Kanunnameye göre kalpazanlık suçunu işleyen kişiye verilen ceza hapis cezasıdır¹⁴⁶.

Kanuni’nin Umumi Kanunnamesinin 15. faslında, suçlunun büyük bir suç işlemediği ve kaçma şüphesinin olmadığı durumlarda kefaretle salıverilmesi hükmü getirilmiştir¹⁴⁷. Bu hüküm kanunnamenin 14. faslının 187. maddesinde şöyle düzenlenmiştir: “*Ve dahi habs edecek yerlerde kefil bulunur iken habs etmiyeler, yazub Dergah’ı mu’allaya arz edeler. Meğerki şena’at-i azime ola ve dahi firar ihtimali olub kefil dahi bulunmaya, ol vakit habs edeler*”¹⁴⁸. Hükümde de belirtildiği gibi kefil olduğu durumlarda hapis cezası uygulanmamakta, eğer suçlu büyük bir hata yapmamışsa ve suçlunun kaçma ihtimali varsa ve kefil yoksa suçluya hapis cezasının verilmesi gerektiği düzenlenmiştir.

Osmanlı uygulamasında çeşitli suçlarda, esnaf ve sanatkârların umumi kanunnamelere aykırı davranışlarında; örneğin et stoklayan kasaplar, eksik gram ile ekmek üreten fırıncılar, tartıda hileli hareket yapan esnaf, para cezaları yanında hapis cezalarıyla da cezalandırılmıştır¹⁴⁹.

Tanzimattan sonra çıkarılan ceza kanunlarında, hapis cezaları süreli hâle getirilmiştir. Bu cezalar asli ceza olarak uygulanmıştır¹⁵⁰. Süreli hapis cezasına verilecek örneklerden biri, 1840 tarihli Ceza Kanunname-i Humayununun üçüncü fasıl 5. maddesidir. Bu madde “*Kezalik hangi sınıftan olur ise olsun, bir kimse diğer bir kimseye el kaldırıp dövecek veyahut bir alet ile darbedecek (vuracak) olur ise, ber-minval-i muharrer (yukarıda yazıldığı şekilde) iktiza eden mahalde da’vası görüldükten sonra kabahatlerinin derecesine göre 15 günden üç aya kadar hapsoluna. Ve bu maddelere (olaylara) kuru iftira ile hükmolunmayıp tahkik ve tetkike müfterinin iftirası tebeyyün ettikte (ortaya çıktıkta) müfteri bulunan şahıs dahi tediben beş günden 45 güne mahpus ola*”¹⁵¹ şeklinde düzenlenmiştir. Görüldüğü gibi kabahatin derecesine göre 15 günden üç aya ve beş günden 45 güne kadar hapis cezası getirilmiştir.

146 **Akgündüz**, Fatih Devri, s. 480.

147 Esra **Yakut**, “Tanzimat Dönemine Kadar Osmanlı Hukuku’nda Ta’ziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 2, Güz 2006, s. 37.

148 **Akgündüz**, Kanuni Devri, s. 318.

149 Mustafa **Avcı**, “Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebentlik, Kürek, Prangabentlik”, *Yeni Türkiye*, S. 45, 2002, s. 128 vd.

150 **Akgündüz**, Kamu Hukuku, s. 535.

151 **Akgündüz**, Kamu Hukuku, s. 607.

1858 tarihli Ceza Kanunnamesinin ikinci babının dördüncü faslının 203. maddesinde hapis cezası yer almaktadır. Bu maddeye göre “*Her kim olursa olsun memur-in-i hükümetin emri olmaksızın ashab-ı töhmetin tevkifi hakkında kavanin ve nizamatin tayin etmiş olduğu usulüne haricinde olarak bir şahsı hapis ve tevkif eyler veya rehin suretiyle saklar ise altı mahdan üç seneye hapis ile mücazat olunur*”¹⁵². Yani görevli memurların emri olmadan konulmuş kurallar ve usuller dışında bir kişiyi hapseden veya rehin tutan kimsenin 6 aydan 3 yıla kadar hapsedileceği hükmü getirilmiştir.

Osmanlı şer’iye sicillerinde hırsızlık yapan Halil’in tazir-i şedid ve ıslah oluncaya dek hapis cezası ile cezalandırılması yer alır¹⁵³. Bir diğer kayıt da kadın kaçırma suçuyla ilgili olup eylemi gerçekleştirenin tazir ve hapis cezası ile cezalandırılmasına ilişkindir¹⁵⁴. Başka bir örnekte de eşi Hatice’yi bıçakla yaralayan Ahmed’in hapsedilmesine dair bir olay kayıtlara geçmiştir¹⁵⁵. Haffaf esnafının, Hacı Mehmed’in kendilerine küfür ve hakaret etmeyi adet hâline getirdiğinden dükkânından çıkartılıp hapsedilmesiyle alakalı talepleriyle ilgili bir başka kayıt sicillerde bulunur¹⁵⁶. Diğer bir örnekte, tüccar İbrahim’in sermayesini alıp ortadan kaybolan Mehmed’in muvakkat hapis cezası biçiminde olan uzun süreli hapis cezası ile cezalandırıldığı görülmektedir¹⁵⁷. Bu ceza muvakkat hapis cezasıdır. Bir diğer sicilden, Hasan Efendi’nin evini basıp mallarını yağmalayan Osman, İvaz ve Hüseyin adlı yeniçeri ve cebecilerin tazir ve hapisle cezalandırıldığı anlaşılmaktadır¹⁵⁸.

152 **Akgündüz**, Kamu Hukuku, s. 647.

153 Bab Mahkemesi, 150 Numaralı Sicil, 7 Şa’bân H. 1143/M. 1730, cilt: 65, sayfa: 549, hüküm no: 709, orijinal metin no: 132b-2, <http://www.kadısicilleri.org>, E.T. 12.09.2024.

154 Bab Mahkemesi, 151 Numaralı Sicil, 5 Zilhicce H. 1143/M. 1731, cilt: 66, sayfa: 296, hüküm no: 324, orijinal metin no: 74a-3, <http://www.kadısicilleri.org>, E.T. 14.09.2024.

155 Bab Mahkemesi, 172 Numaralı Sicil, 7 Rebi’ülevvel H. 1153/M. 1740, cilt: 69, sayfa: 525, hüküm no: 705, orijinal metin no: 81a-4, <http://www.kadısicilleri.org>, E.T. 14.09.2024.

156 Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, 3 Cumâdelûlâ H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 161, hüküm no: 111, orijinal metin no: 16a-3, <http://www.kadısicilleri.org>, E.T. 16.09.2024.

157 İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, H. 1180/M. 1767, cilt: 76, sayfa: 208, hüküm no: 187, orijinal metin no: 88-1, <http://www.kadısicilleri.org>, E.T. 17.09.2024.

158 Rumeli Sadâreti Mahkemesi, 127 Numaralı Sicil, H. 1091/M. 1680, cilt: 55, sayfa: 215, hüküm no: 189, orijinal metin no: 47b-2, <http://www.kadısicilleri.org>, E.T. 18.09.2024.

Osmanlı uygulamasında kürek, prangabentlik, kalebentlik gibi ağırlaştırılmış hapis cezalarının yaygın bir uygulama alanı olmuştur. Tanzimat döneminde çıkarılan kanunnamelerde de bu cezalar yer almıştır¹⁵⁹. Kürek, prangabentlik ve kalebentlik cezaları, hapis cezalarının infazında özellik gösteren yani farklı usullerle infaz edilen ceza türleri olmuştur.

a) Kürek Cezası

Kürek cezası, Klasik dönem Osmanlı kanunnamelerinde ve şer’i hukukta yer almayan, fetva kitaplarında rastlanmayan hapis cezasına göre daha ağır bir ceza olarak kabul edilen cezadır. Osmanlı hukukunda kürek, hapis cezasının daha ağır bir tarzda infaz edilmesidir¹⁶⁰. Kürek cezası, hapis cezasının Osmanlı donanmasında kürek kullanılarak gerçekleştirilmesidir. Tanzimat sonrasında mahkûmun ayağına zincir vurularak bu ceza çektirilmiştir. Kürek cezası, 1851 ve 1858 tarihli Ceza Kanunnamelerinin çeşitli maddelerinde düzenlenmiştir¹⁶¹.

1851 tarihli Ceza Kanunnamesinin 63. maddesinin ek fıkrasına göre “*Kutta-ı tarike hal ve sıfatları bilerek yataklık edenler keزالık, muvakkaten küreğe konulur*”. Maddede görüldüğü gibi yol kesme eylemine, bilek yardım edenlerin süreli olarak kürek cezasına mahkûm edildiği görülmektedir¹⁶².

1858 tarihli Ceza Kanunnamesinin 19. maddesine göre “*Kürek, ayaklarında demir olduğu halde hidemat-ı şakkada kullanılmaktadır. Küre-mahkûmsına müstahak olan şahıs hakkında teşhir usulü dahi icra olunur. Şöyle ki: Cezaya hükmeden divan mazbatasının bir hülasası gayet kalın hurûf ile yazılıp mücazaat olunacak şahıs, bulunduğu şehirde bir meydana veya memerr-i nas olan bir mahalle götürülüp işbu hülasa göğsüne konularak iki saat orada tevkif ve halka irae olunduktan sonra ayaklarına demir konularak mahall-i mücazatına gönderilir. Onsekiz yaştan aşağı olan ve yetmiş yaşından ziyade bulunan ashab-ı cinayet işbu teşhir kaidesinden*

159 Cin/Akyılmaz, s. 275; Akgündüz, Şer’i Tahlil, s. 11.

160 Akgündüz, Şer’i Tahlil, s. 11; Ahmet Kılınç, “Klasik Dönem Osmanlı Devleti’nde Uygulanan Kürek Cezasının Hukuki Tahlili”, Belleten Türk Tarih Kurumu, C. 79, S. 285, 2015, s. 531 vd.

161 Akgündüz, Fatih Devri, s. 126; Cin/Akyılmaz, s. 275; H. Tahsin Fendoğlu, Türk Hukuk Tarihi, Filiz Yayınları, İstanbul 2000, s. 476; Yurtseven, Tez, s. 51.

162 Kutta-ı tarik, yol kesenler (eşkıyalar) anlamına gelmektedir. Yol kesicilik, dar-ı İslam’da Müslümanların veya zımmîlerin mallarını ellerinden almak, canlarına kastetmek, halkı korkuya düşürmek için bazı kişilerin özellikle kuvvet sahibi kişilerin yolları tutmasına denir. Bkz. Bilmen, s. 288.

muaf tutulur”¹⁶³. Maddeye göre kürek cezasına çarptırılan suçlu aynı zamanda, meydana veya insanların geçtiği bir yere götürülüp teşhir edilmektedir¹⁶⁴. İki saat teşhir edildikten sonra cezayı çekeceği yere götürülmektedir. 18 yaşından küçükler ve yetmiş yaşından büyük suçlulara ise teşhir cezası uygulanmamaktadır. Osmanlı Devleti’nin güvenliğine karşı işlenen suçlarda, bu fiili işleyen kişi idam edilmiştir. Fiilin işlenmesinde yardımcı olan diğer kişilere, işlediği fiilin derecesine göre müebbet veya geçici süreli kürek cezası verilmiştir.

1858 tarihli Ceza Kanunnamesinin ikinci faslının 57. maddesinin son satırlarında bu ceza yer almaktadır¹⁶⁵. Osmanlı uygulamasında genellikle kürek cezası; “adam öldürme”, “eşkıyalık”, “hırsızlık”, “fuhuş”, “sahtekarlık”, “kalpazanlık”, “fermanlara itaatsizlik”, “kumarbazlık”, “ticari işlerde sahtekarlık” gibi suçların işlenmesiyle verilmiştir. Ayrıca bu ceza, İstanbul’da başıboş dolaşanlara, İstanbul’a gelip kötü işler yapanlara ve görevini kötüye kullanan memurlara verilmiştir¹⁶⁶. Osmanlı şer’iye sicillerinde kürek cezasına çarptırılanlarla ilgili kayıtlar mevcuttur¹⁶⁷.

b) Prangabentlik ve Kalebentlik Cezası

Prangabentlik cezası, suçu işleyen kişinin ayağına pranga denilen ağır zincirlerin bağlanmasıyla hapsedilmesidir¹⁶⁸. 1851 tarihli Ceza Kanunnamesinin 11. maddesinde prangabentlik cezası şöyle belirtilmiştir: “*Mucibi kısas olup sonradan veresinin affı veyahut sulh ile diyet... şerisi icra olunduktan sonra, şahsın katil derecesine göre bir seneden beş seneye kadar küreğe ve taşrada ise bulunduğu mahallin şehir-i muazzamı neresi ise onda prangaya konularak süfli hizmetlerde kullanıla*”¹⁶⁹. Görüldüğü gibi kısas cezasından sonra devlet, tazir cezası olarak duruma göre kürek cezası veya pranga cezası vermektedir.

163 **Akgündüz**, Kamu Hukuku, s. 625.

164 Osmanlı’da teşhir yaptırımının farklı uygulanış şekilleri için bkz. Ahmet **Kılınç**, Mukayeseli Hukuk ve Hukuk Tarihinde Teşhir Cezası, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2014, s. 209-257.

165 “... sairlerin dahi mevki-i cinayette ahz ve grift olanlar, madde-i fesadda tebeyyîn edecek cinayet ve medhallerinin derecatına göre müebbeden yahut muvakkaten küreğe vaz’ olunur”. **Akgündüz**, Kamu Hukuku, s. 629.

166 **Yakut**, Tanzimat, s. 36; **Yurtseven**, Osmanlı Ceza, s. 286.

167 Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, 29 Rebî’ülevvel H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 118, hüküm no: 48, orijinal metin no: 7b-3, <http://www.kadiscilleri.org>, E.T. 21.09.2024; Bab Mahkemesi, 46 Numaralı Sicil, H. 1096/M. 1685, cilt: 19, sayfa: 66, hüküm no: 6, orijinal metin no: 1a-1, <http://www.kadiscilleri.org>, E.T. 22.09.2024.

168 **Yurtseven**, Tez, s. 52; **Akgündüz**, Şer’i Tahlil, s. 11.

169 **Akgündüz**, Kamu Hukuku, s. 615.

Kalebentlik cezası ise hapis ve sürgün cezalarının harmanlanmasıdır. Bu cezada, suçlu verilen hapis cezasını, devlet tarafından takdir edilen kalelerde çeker. Bu ceza türü, Tanzimattan sonra çıkarılan 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinde yer almıştır¹⁷⁰. Kalebentlik cezası, bazı durumlarda idama mahkûm olanların cezasının hafifletilmesi ve kalebentliğe çevrilmesi şeklinde görülmektedir. 1785 tarihli bir emirnamede sürekli hırsızlık yapan Arap Beşir adında bir şahsı katletmek yerine Magosa kalesinde kalebent edilmesi emredilmiştir¹⁷¹. Gıda maddelerinin özünü bozan ve noksan gramajlı gıda ürünü imalatı yapan Müslüman faile kalebentlik cezası verilmiştir¹⁷². İstanbul’a gelen koyunlardan, bütün kasapların satın almaları, bütün hayvanları bir kişinin alarak diğerini mahrum bırakmamasına dair düzeni bozan kasaba kalebentlik cezası verilmiştir¹⁷³. Nitelikli zimmet, miri malı çalmak ve rüşvet suçları kalebentlik cezası ile cezalandırılmıştır¹⁷⁴. Kalebentlik cezası, Tanzimat döneminde sadece 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinde yer almıştır¹⁷⁵. 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinin çeşitli maddelerinde bu ceza anlatılmıştır. Ayrıca hangi fiillerden dolayı kalebentlik cezasının verildiği de belirtilmiştir. Kanunnamenin 25. maddesi, “*kalebentlik hapis ile nefy cezalarını cami bir ceza olup...*”¹⁷⁶ şeklinde tanımlamıştır. Görüldüğü gibi kalebentlik, hapis ve sürgün cezalarının birleşmesi şeklinde bir cezadır. İlgili kanunnamenin 23. ve 24. maddeleri sırasıyla şöyledir: “*Müebbed kal’a-bendlik devletçe tayin olunan kal’aların birinde mücrimin ila vefatıhi mahbusen tevkif olunmasıdır*”, “*Muvakkaten kal’a-bendlik, keزالik devletçe tayin olunan kal’aların birinde üç seneden on beş seneye kadar mahbusen tevkif olunmaktadır*”¹⁷⁷. Müebbet olarak kalebentlik cezası verilen suçlu, bu cezayı suçlu ölene kadar devletin belirlediği bir kalede çekecektir. Süreli kalebentlik cezasında suçlu, devletin belirlediği bir kalede 3 ile 15 yıl arası hapsedilmektedir. “1858 tarihli Ceza Kanunnamesi”nde rüşvet, işkence, kasten yangın çıkarmak gibi suçlar için kalebentlik cezası verilmiştir¹⁷⁸. Kanunnamenin 68. maddesi, “*... rüşvet... bu cünhayı eğer ilk defa olarak işlemiş ise, muvakkaten kal’a-bend kılınır ve altı sene müddetle tard*

170 Akgündüz, Fatih Devri, s. 126; Cin/Akyılmaz, s. 275; Yurtseven, Tez, s. 52.

171 Avcı, Hapis Türleri, s. 128 vd.

172 Avcı, Hapis Türleri, s. 128 vd.

173 Avcı, Hapis Türleri, s. 128 vd.

174 Avcı, Hapis Türleri, s. 128 vd.

175 Avcı, Hapis Türleri, s. 128 vd.

176 Akgündüz, Kamu Hukuku, s. 625; Yakut, Tanzimat, s. 35-36.

177 Akgündüz, Kamu Hukuku, s. 625.

178 Avcı, Hapis Türleri, s. 128 vd.

cezasına müstehak olur” şeklindedir. Görüldüğü gibi rüşvet suçunu ilk defa işleyenler için kalebentlik cezası verilmiştir. Kanunnamenin 103. maddesine göre “*Mehakim ve Mecalis erbabından ve sair memurin-i devletten biri, müttehem olan eşhasa cürümleri söyletmek için eziyet ve işkence etmeyi hüküm veyahut icra eder ise, muvakkatan kal’a-bentlik ve müebbeden rütbe-i memuriyetten mahrumiyet cezalarıyla mücazat olunur*”¹⁷⁹. Bu maddeye göre mahkemeler, meclis üyeleri veya çeşitli devlet memurlarından biri, suç şüphesi altındaki kişiyi konuşturmak için eziyet ve işkence fiillerini işlerse, süreli kalebentlik cezası ve süresiz olarak memuriyetten ihraç cezası alır. Yine ilgili kanunnamenin 165. maddesine göre “*Kesilmiş odun ve kereste ve biçilmiş mahsulata kendi malı olmadığı halde amden ateş veren şahıs, muvakkaten küreğe konulur. Ve kendi malı olup da böyle bila-ihiyar ihrakıyla ahara mazarratı dokunduğu halde muvakkaten kal’a-bend kılınır*”¹⁸⁰. Kendi malı olmadığı hâlde odun, kereste gibi ürünleri kasten ateşe veren kişi süreli olarak hapis cezası alır. Kendi malını elinde olmadan ateşe veren kişi, bu fiili sonucu diğer kişilerin zarara uğramasına neden oluyorsa süreli kalebentlik cezasına çarptırılır.

Osmanlı sicil örneklerinden birinde, ekmekçi olan Bekir’in ekmekleri eksik ürettiğinden kalebentlik cezasına çarptırılmasına ilişkin bir olay yer almıştır¹⁸¹.

Diğer bir sicilde, çörekçi ve simitçi esnafının, taahhütlerine uymamaları hâlinde kalebentlik cezalarına çarptırılacaklarına dair örnek vardır¹⁸². Namahrem bir kadını alıkoyan Mehmed’in kalebentlik cezası almasına dair bir olay bir diğer sicil örneğinde mevcuttur¹⁸³. Bir diğer sicilde, kestiği koyunların paça ve başlarını, paçacılar vermeyen Kasap Hüseyin’in

179 Akgündüz, Kamu Hukuku, s. 635.

180 Akgündüz, Kamu Hukuku, s. 642.

181 İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, H. 1180/M. 1767, cilt: 76, sayfa: 172, hüküm no: 138, orijinal metin no: 66-2, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 19.09.2024. Benzer sicil örneği için bkz. İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, H. 1179/M. 1765, cilt: 76, sayfa: 438, hüküm no: 536, orijinal metin no: 226-3, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 29.09.2024.

182 İstanbul Mahkemesi, 78 Numaralı Sicil, H. 1217/M. 1803, cilt: 82, sayfa: 342, hüküm no: 389, orijinal metin no: 55b-2, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 23.09.2024.

183 Üsküdar Mahkemesi, 403 Numaralı Sicil, 29 Rebî’ülevvel H. 1155/M. 1742, cilt: 70, sayfa: 182, hüküm no: 296, orijinal metin no: 50a-4, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 22.09.2024.

cezalandırılmasına dair olay yer almıştır¹⁸⁴. Irza saldıran Ahmet ve Ali’nin kalebentlik ile cezalandırılması bir başka sicilde yer almıştır¹⁸⁵. İbrahim’in Mustafa Çelebi’yi haksız yere dövmesi nedeniyle görevinden azli ve Boğazkesen kalesinde hapsolunmasının talep edildiğine dair bir örnek de kayıtlarda yer almıştır¹⁸⁶.

3. Para Cezası

Suçludan bir miktar para alma şeklinde verilen ceza (ceza-i nakdi) dir. Bu para hemen harcanmaz. Suçlu ıslah olmuşsa ona geri verilir. Suçlu ıslah olmazsa alınan para kamu yararı için kullanılır. Para almak yoluyla tazir cezası verilmesinin genel bir ceza olarak görülmesi, İslam hukukçuları arasında ihtilafli bir konu olmuştur. Osmanlı uygulamasında da birçok fakih bu cezayla ilgili görüşlerini belirtmiştir¹⁸⁷. Para cezası verilmesine karşı çıkanların savunması, bu cezanın Peygamber Efendimiz (sav) zamanında verildiği ve kaldırıldığıdır. Bunlar, para cezasının caydırıcı özelliğinin olmadığını ve suçluyu cezalandırmak için yeterli olmadığını söylerler. Ayrıca hükmü veren kadının, bu parayı kullanma gibi bir durumu olabilir. Böyle bir durumda para cezası mübah olmayacaktır¹⁸⁸. Ebu Hanife, İmam Muhammed başta olmak üzere Hanefilerin çoğu ve diğer üç mezhep imamı para cezasını kabul etmez¹⁸⁹. Para cezası verilmesine karşı olmayanlar bu cezanın hapsin olumsuz tesirlerini barındırmadığını, suçluyu toplumdan ve özellikle ailesinden uzaklaştırmadığını, suçlunun ekonomik durumuna uydurulmasının uygun olduğunu ve infazının devlete külfet olmadığını ileri sürmüşlerdir¹⁹⁰. İbn Teymiye ve İbn Kayyim para cezalarının uygulanmasını caiz görmüşür¹⁹¹.

184 Üsküdar Mahkemesi, 403 Numaralı Sicil, 24 Şa’bân H. 1154/M. 1740, cilt: 70, sayfa: 115, hüküm no: 148, orijinal metin no: 25a-1, <http://www.kadiscilleri.org>, E.T. 24.09.2024.

185 Üsküdar Mahkemesi, 403 Numaralı Sicil, 20 Rebî’ülevvel H. 1155/M. 1742, cilt: 70, sayfa: 180, hüküm no: 290, orijinal metin no: 49b-1, <http://www.kadiscilleri.org>, E.T. 26.09.2024.

186 İstanbul Mahkemesi, 56 Numaralı Sicil, 5 Zilka’de H. 1202/M. 1787, cilt: 80, sayfa: 196, hüküm no: 206, orijinal metin no: 54a-1, <http://www.kadiscilleri.org>, E.T. 27.09.2024.

187 Ayrıntılı bilgi için bkz. **Avcı**, Osmanlı Ceza I, s. 348-351.

188 **Üdeh**, İslam Ceza I, s. 711; **Bilmen**, s. 309.

189 Bezzaziye ise Ebu Yusuf’un suçludan alınan paranın bir yerde saklanması, fail durumunu düzeltirse kendisine iade edilmesi, durumunu düzeltmezse kamu yararına harcanması gerektiğine ilişkin görüşü nakleder. Bkz. **Avcı**, Osmanlı Ceza I, s. 346.

190 **Avcı**, Osmanlı Ceza I, s. 364.

191 Taner, Şensoy ve Dönmezer-Erman gibi yazarlar para cezası verilmesine karşı değildir. **Avcı**, Osmanlı Ceza I, s. 347.

Osmanlı uygulamasında ise para cezası en çok verilen cezalardandır. Fıkıh kitaplarında “garame”, Osmanlı uygulamasında “cürm ü cinayet” cezası olarak adlandırılan para cezası, Fatih Sultan Mehmed dönemindeki kanunnamelerle (Fatih’in Umumi Kanunnamesi ve Fatih Sultan Mehmed’in Teşkilat Kanunnamesi gibi) Osmanlı hukukunda ciddi bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Osmanlı hukukunda çıkarılan kanunnamelerde para cezasıyla ilgili birçok hüküm yer almaktadır. Verilecek para cezası sabit olmamakta, suçlunun malî durumuna göre değişmektedir. Had ve kısas cezalarının uygulanmadığı durumlarda bazen başka cezalarla beraber bazen de yalnızca para cezasının verildiği görülmektedir¹⁹².

Para cezalarıyla ilgili kanunnamelerde birçok örnek mevcuttur. Bunlardan bazıları şöyledir: Fatih’in Umumi Kanunnamesinin 4. maddesine göre “*Eğer avret pezevenklik eylese, kadı tazir ura, ne kadar ma-yerah. Ağaç başına bir akçe cürm alına*”¹⁹³. Fuhşa aracılık eden kadına dayak cezası verilmişse ağaç (sopa sayısı) başına para cezasına çevrilmiştir¹⁹⁴. Kanunnamenin 15. maddesine göre “*Eğer biregü hamr içse, Türk veya şehirlü olsa, kadı tazir ura. İki ağaca bir akçe cürm alına*”¹⁹⁵. İçki içen kişinin köylü ya da şehirli olması durumunda taziren para cezası verilmektedir. Kanunnamenin 17. maddesine göre “*Oğul atasından ve ata oğlundan, kardaş kardaşından ya er avretinden ya avret erinden uğurlasa, kadi tazir ura. Ağaç başına bir akçe cürm alına*”¹⁹⁶. Bu maddeye göre aile içi hırsızlıktan dolayı taziren para cezası verildiği görülmektedir.

Fatih Sultan Mehmed’in Teşkilat Kanunnamesinin 40. maddesine göre “*Evvla cerime kanda, gerek miri subaşılarına ve gerek ehl-i tımar subaşılarına üç bin akçe ola. Ve göz çıkmağa bin beş yüz akçe ola. Ve kol kırılmağa bin akçe ola. Ve baş yaruğuna elli akçe ola*”¹⁹⁷. Bu kanunnamede, devlet görevlilerine verilen para cezaları halktan kişilere verilecek para cezalarına göre oldukça yüksek tutulmuştur¹⁹⁸.

Yavuz Sultan Selim Han’ın Kanunnamesinin 1. maddesine göre “*Eğer bir kimesne zina eylese, şer’ ile sabit olsa, zina eden kişi evlü ve*

192 Akgündüz, Fatih Devri, s. 126; Cin/Akyılmaz, s. 275-276; Avcı, Osmanlı Ceza 1, s. 341 vd.; Avcı, Hukuk Tarihi, s. 275-277; Yurtseven, Osmanlı Ceza, s. 284.

193 Akgündüz, Fatih Devri, s. 348.

194 Mustafa Avcı, “Para Cezalarının Dünü-Bugünü”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 1-2, 1998, s. 400.

195 Akgündüz, Fatih Devri, s. 349.

196 Akgündüz, Fatih Devri, s. 349-350.

197 Akgündüz, Fatih Devri, s. 328.

198 Avcı, Para Cezaları, s. 399.

*gani (zengin) olsa ki, bin akçeye kâdir (gücü yetse) olsa veya dahi ziyadeye kâdir olsa, siyaset olunmadığı takdirde dört yüz akçe cürm alına. Vasat’ulhal (orta halli) olsa, iki yüz akçe cürm alına. Andan aşağı ki, gayet fakir ola, kırk akçe cürm alına. Eğer fakir-ül hal olsa, otuz akçe cürm alına”*¹⁹⁹. Bu suç işleyene maddi durumuna göre para cezası verilmiştir.

Kanuni’nin Umumi Kanunnamesi’nde, Fatih Devri’nde yer alan hükümlerin çoğu aynen mevcuttur. Fatih dönemindeki kanunnamelerde olmayan Kanuni’nin Umumi Kanunnamesinde yer alan birkaç hüküm ise şöyledir: Kanunnamenin 54. maddesine göre “*Ve dahi namaz kılmayanları mahalle be mahalle köy be köy teftiş edüb muhkem tazir edüb iki ağaç başına bir cürm alına*”²⁰⁰. Görüldüğü gibi namaz kılmayanlara para cezası verilmiştir. Yine Kanunnamenin 59. maddesine göre “*Eğer bir kimesnenin öküzü veya atı ve davarı ekine girse, davar başına beş akçe cürm alına. Eğer inek girse, dört ağaç urulub dört akçe cürm alına. Eğer buzağı girse, davar başına bir akçe cürm alına*”²⁰¹. Başkasının arazisine hayvan sokanlar para cezasıyla cezalandırılmıştır.

1840 ve 1851 tarihli Ceza Kanunnamelerinde, diyet dışında para cezası yer almamıştır. Ayrıca 1851 tarihli Ceza Kanunnamesinde para cezası verme yasaklanmış ve para cezası verenlerin rüşvet suçunu işlediği açıklanmıştır²⁰². 1851 tarihli Kanunnamenin 3. faslının 10. maddesinde bu hüküm yer almaktadır. Kanunnamenin 10. maddesine göre “*Cerime maddesi külliye memnu olduğundan buna cesaret eden eşhas hakkında dahi mürteşi hakkında mukarrer olan ceza kamilen icra kılın*”²⁰³. Cerime, yani suçludan alınan para cezası tamamen yasaklanmış ve bu parayı alanın rüşvet suçunu işlediği belirtilmiştir. 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinin 37. maddesinde ise mücazaat-ı nakdiye yani para cezasının açıklaması yapılmıştır. Bu maddeye göre “*Mücazaat-ı nakdiye, bir şahıstan kanunun tayin ettiği üzere akçe alınmasıdır*”²⁰⁴.

4. Celd (Sopa) Cezası

İslam hukukundaki asli cezalardan biri, sopa cezasıdır. Sopa cezası hadler için kullanılmış cezalardan biridir. Ayrıca bu ceza tazir suçları sonucu da verilmiştir. Suç işlemeyi alışkanlık hâline getiren kişileri

199 Akgündüz, Yavuz Devri, s. 88-89.

200 Akgündüz, Kanuni Devri, s. 303.

201 Akgündüz, Kanuni Devri, s. 304.

202 Avcı, Para Cezaları, s. 402.

203 Akgündüz, Kamu Hukuku, s. 618.

204 Akgündüz, Kamu Hukuku, s. 627.

caydırma konusunda iyi bir ceza olduğu için yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Suçlunun kişiliğine, işlediği suçun yapısına ve büyüklüğüne göre bu cezanın sınırı değişmektedir. İlgili cezasının uygulanması devlet memurları için bir zorluk teşkil etmediğinden ve mağdurun ailesinin geçimini sağlaması konusunda bir sıkıntı oluşturmadığından dolayı bu ceza çok fazla tatbik edilmiştir²⁰⁵.

Sopa cezasının üst sınırı konusunda ihtilaf söz konusudur. Ebu Hanife'ye göre bu cezanın alt sınırı üç, üst sınırı otuz dokuzdur. İmam Yusuf'a göre üçten doksana dokuz kadardır. İmam Şâfi'ye göre 40 değnekten az olmalıdır. İmam Mâlik'in meşhur görüşüne göre üst sınırı belirleme yetkisi devlet başkanına aittir. Tazirin amacı kamu düzenini sağlamak ve kamu yararını gözetmektir. Bu yüzden üst sınırın devlet başkanının takdirinde olması gerektiğini savunmuştur. İmam Mâlik'e göre yüz değnekten fazlası vurulamaz. Ancak bir yarar getirecekse yüz değnekten fazlası da olabilir. Hanefilerin çoğuna göre bu cezanın alt sınırını devlet başkanı belirler. Alt sınır, bir veya iki darbeden ibaret olabilir²⁰⁶.

Sopa cezası, insanın onur ve haysiyetini zedeleyici bir ceza gibi görünmektedir. İslam dininde temel esaslardan biri insanın onur ve haysiyetini incitmemektir. Ancak toplumun yapısını bozan, topluma kötü örnek olan kişilerin cezalandırılması gerekir. Kişinin tedip edilmesi için en uygun ceza, sopa cezası olacaksa başka bir ceza verilmeyecektir. Suç, had cezasını gerektiren bir suç olduğu hâlde, had cezasının uygulanması için şartlar yetersizse örneğin şüphe durumunda, taziren sopa cezası uygulanabilir²⁰⁷. Osmanlı uygulamasında ise kanunnamelerde sopa cezası "hakkından gelmek" ifadesiyle düzenlenmiştir. Bu ceza, sadece tazir cezası için kullanılmamış, kimi had cezalarının tatbiki için de kullanılmıştır. Yavuz Sultan Selim Han'ın Umumi Kanunnamesinin 38. maddesinde yalan yere şahitlik yapanlar ve sahte belge düzenleyen kişiler bu ceza ile cezalandırılmıştır²⁰⁸. Kanunnamenin 38. maddesine göre "*Ve yalan yere şahadet edenin ve tezvir hüccet yazanın ve anun ile amel edenin muhkem hakkından geleler. Telbisi ve tezviri zahir olanın muhkem hakkından gelüb alnına tamga edeler. Ve tezvir hüküm ve hüccet yazanın âdeti ise, elin keseler ve illa muhkem hakkından geleler*"²⁰⁹. Yalan yere şahitlik yapan ve

205 Üdeh, İslam Ceza 1, s. 698; Cin/Akyılmaz, s. 275-276.

206 Bilmen, s. 308; Üdeh, İslam Ceza 1, s. 698.

207 Bilmen, s. 308; Yakut, Tanzimat, s. 28.

208 Yurtseven, Osmanlı Ceza, s. 283.

209 Akgündüz, Selim Devri, s. 93.

sahte belge hazırlayanlar için haktan gelmek cezası, yani sopa cezası verilmiştir.

1858 tarihli Ceza Kanunnamesinde tazir türü sopa cezası yer almamıştır²¹⁰. 1851 tarihli Ceza Kanunnamesinde ise hakaret suçunu işleyenlere, kumarbazlara, narhtan fazlaya mal satanlara ve dirhemi eksik tutan esnaflara, taziren sopa cezası verilmiştir. Kanunnamenin ikinci faslının 2. maddesinde hakaret suçunu işleyen kişinin evsat-ı nasdan, yani vasat hâlli insanlardan olması durumunda 3-79 arası değnek darbi verilmesi ve sürgün cezasına çarptırılması öngörülmüştür. Kanunnamenin ikinci faslının 2. maddesinin ilgili kısmı ise şöyledir: “*Ve evsat-ı nas üçden nihayet yetmiş dokuz adede kadar değnek darbıyla te’dib kılın...*”²¹¹. Kanunnamenin ikinci faslının 5. maddesine göre “*Bazı esvak (sokaklar) ve mahall-i sairede şuna buna sarkıntılık eden sekranın (sarhoşların) ber nehc-i şer’î lede’s-sübut (şer’î usule göre bu suçları sabit olduğunda) hadd-i şer’îsi icra olunup fakat na’razen olan (bağırان çağırان) edepsizlere ve alame tiyle tutulan kumarbazlara dahi cünhalarına göre, mesağ-ı şer’î olduğu vechile öldüresiye olmayarak kaimen üçten nihayetün nihaye yetmiş dokuz adede kadar değnek darbıyla tazir kılın*”. Sarkıntılık yapan sarhoşların, bağırıp çağırان kişilerin ve kumarbazların, somut olaya göre 3 ile 79 değnek arası taziren sopa cezasına çarptırılmaları gerektiği belirtilmiştir. Kanunnamenin üçüncü faslının 19. maddesine göre ise “*Bakkal ve kasap ve habbaz (ekmekçi) ve sair bu misillü esnafdan dirhemi noksan olanlar veyahut narhtan ziyade fûruht edenlerin (satanların) hapisle tedibinden, dükkanları kapanıp bir nevi ahz ve itasının tatilini müstelzim olacağından bunlar hakkında suret-i şer’îyesi üzere derece-i cünhasına göre kaimen üçden yetmiş dokuz adede kadar hapis hane önünde değnek darbıyla icray-ı te’dib kılın*”²¹². Eksik dirhemle ve narhla satış yapan esnafa hapis hane cezası yerine işledikleri fiilin ağırlığına göre hapis hane önünde sopa cezası verilmiştir.

Osmanlı şer’iye sicillerinden birinde, Allah’a ve Peygambere küfreden ve halkı tehdit eden Hüseyin’in “haktan gelmek” ifadesiyle diğer bir deyişle sopa cezası şeklinde tazir cezası ile cezalandırılması yer almıştır²¹³.

210 **Avcı**, Osmanlı Ceza I, s. 328.

211 **Akgündüz**, Kamu Hukuku, s. 616.

212 **Akgündüz**, Kamu Hukuku, s. 620.

213 İstanbul Mahkemesi, 20 Numaralı Sicil, 11 Saferi’l-hayr H. 1100/M. 1689, cilt: 56, sayfa: 192, hüküm no: 216, orijinal metin no: 45a-2, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 26.09.2024.

5. Sürgün (Nefy) Cezası

Sürgün, bir suçlunun bulunduğu yerden başka bir yere uzaklaştırılmasıdır. Suçlunun fiillerinin başkalarını da aynı fiili işlemeye itecek hâle gelmesi ya da bu kişileri özendirmesi olasılığı varsa kişi sürgün edilir. Sürgün süresinin ne kadar olacağını belirleme yetkisi, kadının takdirindedir. Peygamber Efendimiz (sav) suçluları sürgüne göndermiş, iffetsiz kişilerin Medine’den çıkarılmalarını istemiştir²¹⁴. Peygamber Efendimiz (sav) döneminden sonra sahabe de aynı şekilde hareket etmiştir. Hz. Ömer, Dabi adlı kişiyi sopa cezası ile cezalandırmış ve Basra’ya sürgüne göndermiştir. Yine Hz. Ömer bazı kadınları fitneye düşürme ihtimali olan Nasr b. Haccac adındaki bir genci Medine’den nefyetmiştir²¹⁵.

Zina cezasında verilen sürgün cezasını Ebu Hanife, tazir türünden bir ceza olarak kabul eder. Ancak Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî hukukçular bu cezanın had cezası olduğunu söylerler²¹⁶. Zina suçundan başka suçlarda verilen sürgün cezasını ise bütün fıkıhçılar tazir türünden bir ceza olarak kabul ederler. İmam Şâfiî’ye göre sürgünün süresi bir yıla ulaşmamalıdır. Eğer bir yıla ulaşırsa had cezası olan sürgünle aynı ceza verilmiş olur. Ancak Ebu Hanife, sürgün süresinin bir yıldan fazla olabileceğini belirtmiştir. Çünkü Ebu Hanife’ye göre sürgün cezası sadece tazir türünden bir cezadır. Sürgüne gönderilen biri belirli bir yerde hapsedilmez. Ancak bu kişi kontrole tabi olabilir²¹⁷.

Sürgün cezası, Osmanlı kanunnamelerinde sıkça yer almış bir cezadır. Birçok suç için bu ceza verilmiştir. Pek çok devlet adamı görevden uzaklaştırıldıklarında sürgün cezasıyla cezalandırılmıştır²¹⁸. Fetvaları müzayedeye koyan İstanbul müftüsü Debbagzade Bekir Efendi’nin ve eşkıyaya yardım eden Şam kadısının sürgünleri bu hususa örnek verilebilir²¹⁹. Bilhassa ırza karşı işlenen suçlarda bu ceza uygulanmaktadır. Tanzimattan sonra çıkarılan ceza kanunlarında bu ceza, birçok hükümde

214 Peygamber Efendimiz (sav); hareketlerini alaya alıp taklit eden, evini dinleyen ve bazı bilgileri yayan Hakem b. Ebu’l-Âs’ı Taif’e sürmüştür. Bkz. Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed **el-Askalânî**, *el-İşâbe fî temyîzi’ş-şahâbe* II, thk. Adel Ahmed Abdel Mawjoud ve Ali Muhammad Moawad, Dâru’l-Kütübi’l-İlmîyye, Beyrut 1415, s. 91.

215 **Üdeh**, *İslam Ceza* 1, s. 705-706; **Bilmen**, s. 307; **Avcı**, *Osmanlı Ceza* I, s. 339; **Avcı**, *Hukuk Tarihi*, s. 275; **Cin/Akılmaz**, s. 275.

216 **Aydın**, s. 186; **Cin/Akılmaz**, s. 251.

217 **Üdeh**, *İslam Ceza* 1, s. 705; **Avcı**, *Osmanlı Ceza* I, s. 339; Rıfat **Uslu**, “İslam Hukukunda Sürgün Cezası”, *Yeni Fikir Dergisi*, S. 14, 2015, s. 120.

218 **Cin/Akılmaz**, s. 275; **Avcı**, *Osmanlı Ceza* I, s. 340.

219 **Avcı**, *Osmanlı Ceza* I, s. 340.

düzenleme alanı bulmuştur. Kural olarak sürgün cezası verilen suçlu, sürgün edildiği yerde rahat bir şekilde hareket edebilme, oranın sakini gibi yaşayabilme hakkına sahiptir. Ancak sürgün cezası verilen suçluların hürriyetleri birtakım şeylerle de sınırlanabilir. Osmanlı uygulamasında kürek ve kalebentlik cezası böyledir. Suçluların kaçma riskini azaltmak ve suçluları kontrol altında tutabilmek için çoğunlukla Bozcaada, Midilli, Sakız, Girit, Rodos ve Kıbrıs gibi Akdeniz adaları ile Trabzon, Sinop benzeri bazı sahil kaleleri bu cezaların uygulandığı yerler olarak seçilmiştir. Bazen merkeze çok uzak olan Kuzey Afrika ve Arap coğrafyasından farklı yerleşim yerleri de sürgün mahalli olarak belirlenebilmiştir²²⁰.

Osmanlı uygulamasında rüşvet, iltimas, irtikap ve benzeri görev suçu işleyen devlet memurlarına gerek görevden alma ile gerek bağımsız olarak sürgün cezaları verilmiştir²²¹. II. Bayezid’in Umumi Osmanlı Kanunnamesinin dördüncü faslının 36. maddesinde sürgünle ilgili hüküm yer almaktadır. Bu madde şöyledir: “*ve yeni giyenleri yasak edüb ilden süreler*”²²². Yavuz Sultan Selim Han’ın Umumi Kanunnamesinin 121. maddesine göre “*Ve dahi bir kimesneyi mahallesı ve karyesi cema’ati hırsuzdur ve kahbedir deyü şikâyet edüb bize gerekmez deyü reddetseler, vakı’a müttehem ise, dahi beyn’en-nas malum ola, mahallesinden ve karyesinden nefy edeler. Eğer mahalle kabul etmezse, şehrinden süreler, şöyle bileler*”²²³. Hırsızlık ve ahlaksızlık şüphesi bulunan kişi, şikâyet üzerine sürgün edilebilmektedir.

1840 tarihli Ceza Kanunnamesinin dördüncü faslının ikinci maddesine göre “*Ba’de ezin (bundan sonra) bu misillü madde-i memnu’a ve mekruhaya (bu gibi yasak ve hoş olmayan işlere) cesaret eden olur ise, faraza birinin mal ve emlakına tasallutu (tecavüzü) vukuunda men’u def olunur. Şayet bir takrib ile (bir yol bularak) zabtetmiş bulunur ise mazbut olan (zabtedilen) mal ve emlak mevcut ise aynen, değil ise semenen sahib-i evveline (ilk sahibine) reddettirildikten başka ol şahsın hilaf-ı kanun hareketine ve cesaretine binaen erbab-ı menasib ve memurundan ise (makam sahibi ve devlet memuru ise) hizmetinden terd ve ihraç olunup memleketten ahar(başka) mahalle bir sene durmak üzere nefy ve tağrib (sürgün) kılına*”²²⁴. Bu maddeye göre gasp suçunu kamu görevlisi işlerse kamu

220 **Akgündüz**, Fatih Devri, s. 125; Osman **Köksal**, “Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayları”, OTAM, C. 19, S. 19, 2006, s. 288.

221 **Mumcu**, Rüşvet, s. 226; **Yurtseven**, Osmanlı Ceza, s. 283.

222 **Akgündüz**, Bayezid Devri, s. 44.

223 **Akgündüz**, Yavuz Devri, s. 106.

224 **Akgündüz**, Kamu Hukuku, s. 607.

görevinden ihraç edilecek ve bir sene sürgün cezası alacaktır. 1851 tarihli Ceza Kanunnamesinin ikinci faslının ikinci maddesine göre hakaret suçunda failin “*evsat-ı nasdan olması*” hâlinde bu kişiye hapis ve sürgün cezası verileceği yer almıştır²²⁵. Bu maddeye göre “... ve *evsat-ı nas ve ehl-i suk ve burada da olanlar iktizasına göre ihzar ve haps ve nefy oluna*”²²⁶. 1858 tarihli Ceza Kanunnamesinin 35. maddesine göre “*Nefy-i muvakkat mücazâtı, bulunduğu yerden başka bir mahalle gönderilip üç aydan üç seneye dek tağrib olunmaktadır*”²²⁷. Süreli sürgün cezasının üç aydan üç yıla kadar olduğuna dair hüküm getirilmiştir.

Osmanlı şer’iye sicillerinde, sürgün cezasının tazir cezalarından biri olarak verildiğine ilişkin örnekler mevcuttur. Bu örneklerde genelde yanlış eylemlerde bulunanlar “mahalleden ihraç” edilmiştir. Bir sicilde, Ali Beşe, karısı Fâtıma ve oğlu Mehmed Emin’in uygunsuz hareketlerinden ötürü bulundukları Yolcuzâde Mahallesi’nden sürüldüklerine dair örnek yer alır²²⁸. Benzer bir şekilde, Zeyrek mahallesi ahalisinin Osman ile hanımı Ümmühani’nin uygunsuz davranışları olduğundan mahallelerinden bunların mahalleden ihraç edilmelerini istemelerine dair bir olay sicillerde mevcuttur²²⁹. Çeşitli yollarla uygunsuz davranışta bulunanların sürgün edildiğine dair çok sayıda örnek şer’iye sicillerinde yer almıştır²³⁰. Eşinin

225 **Avcı**, Osmanlı Ceza I, s. 340.

226 **Akgündüz**, Kamu Hukuku, s. 616.

227 **Akgündüz**, Kamu Hukuku, s. 627.

228 Galata Mahkemesi, 580 Numaralı Sicil, H. 1221/M. 1806, cilt: 84, sayfa: 101, hüküm no: 50, orijinal metin no: 5a-2, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 29.09.2024.

229 Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 182, hüküm no: 142, orijinal metin no: 21a-1, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 30.09.2024. Başka bir örnek için bkz. Ali **Turan**, “1815 Numaralı Trabzon Şer’iye Siciline Göre Hukuki Hayatta Kadın (1554-1558)”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 3, 2015, s. 392.

230 İlgili sicil örnekleri için bkz. Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 210, hüküm no: 192, orijinal metin no: 26b-2, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 30.09.2024; Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 314, hüküm no: 368, orijinal metin no: 47b-3, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 2.10.2024; Bab Mahkemesi, 397 Numaralı Sicil, 15 Zilka’de H. 1255/ M. 1839, cilt: 95, sayfa: 215, hüküm no: 286, orijinal metin no: 38a-1, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 2.10.2024; Galata Mahkemesi, 580 Numaralı Sicil, H. 1222/ M. 1808, cilt: 84, sayfa: 368, hüküm no: 586, orijinal metin no: 58a-4, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 3.10.2024; Üsküdar Mahkemesi, 403 Numaralı Sicil, 27 Rebi’ülâhîr H. 1155/ M. 1742, cilt: 70, sayfa: 196, hüküm no: 329, orijinal metin no: 55a-1, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 5.10.2024; Üsküdar Mahkemesi, 403 Numaralı Sicil, 15 Recebi’l-ferd H. 1155/ M. 1742, cilt: 70, sayfa: 237, hüküm no: 417, orijinal metin no: 67b-2, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 6.10.2024;

vefatından sonra eve başka kadınlar getiren Ahmed’in mahalleden sürgün edilmesine ilişkin kayıtlarda örnek vardır²³¹. Komşularını rahatsız eden Ali ve karısının bulundukları mahalleden sürgün edilmesine ilişkin olay kayıtlardan birinde mevcuttur²³².

6. Teşhir Cezası

Teşhir, suçlunun bir ilanla halka duyurulmasıdır. Genellikle insanlar tarafından güvenilen kimselerin işlediği suçlarda teşhir cezası verilmektedir. Suçlunun yüzünün karalanması, eşeğe ters bindirilerek şehrin içinde dolaştırılması yöntemiyle de bu ceza uygulanabilmektedir. “Pezevenklik yapanlar”, “hileli mal satanlar”, “yalan konuşanlar”, “dini vecibelerin yerine getirilmeyenler”, “çevreyi kirletenler” için bu cezanın verildiği görülmektedir²³³. Osmanlı kanunnamelerinde teşhir cezasına geniş yer verilmiştir. Bu cezalar bazen tek başına verildiği gibi bazen de başka bir ceza ile birlikte somut olaya göre ek ceza olarak verilmiştir²³⁴.

II. Bayezid döneminde çıkarılan Aydın-Eli Siyasetnamesinde, pezevenklik suçunun tekrar etmesi durumunda bedenî bir ceza verilmiş ve “illa” sözcüğüyle bu cezaya ek olarak suçluyu eşeğe ters bindirip teşhir etme

Üsküdar Mahkemesi, 531 Numaralı Sicil, H. 1204/M. 1790, cilt: 81, sayfa: 233, hüküm no: 213, orijinal metin no: 19a-7, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 30.09.2024; Üsküdar Mahkemesi, 531 Numaralı Sicil, H. 1206/M. 1792, cilt: 81, sayfa: 735, hüküm no: 1212, orijinal metin no: 99b-3, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 7.10.2024; Üsküdar Mahkemesi, 531 Numaralı Sicil, 10 Şevvâl H. 1206/M. 1792, cilt: 81, sayfa: 751, hüküm no: 1243, orijinal metin no: 102a-4, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 8.10.2024; Üsküdar Mahkemesi, 531 Numaralı Sicil, H. 1207/M. 1793, cilt: 81, sayfa: 878, hüküm no: 1488, orijinal metin no: 124b-3, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 9.10.2024; Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, 15 Şa’bân H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 295, hüküm no: 337, orijinal metin no: 43b-1, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 9.10.2024; Bab Mahkemesi, 397 Numaralı Sicil, 25 Receb H. 1255/M. 1839, cilt: 95, sayfa: 113, hüküm no: 109, orijinal metin no: 12b-3, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 10.10.2024; Bab Mahkemesi, 150 Numaralı Sicil, 22 Safer H. 1143/M. 1730, cilt: 65, sayfa: 429, hüküm no: 444, orijinal metin no: 103a-2, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 11.10.2024; Üsküdar Mahallesi, 531 Numaralı Sicil, H. 1206/M. 1792, cilt: 81, sayfa: 810, hüküm no: 1353, orijinal metin no: 112b-4, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 12.10.2024.

231 İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, 28 Şevvâl H. 1179/M. 1765, cilt: 76, sayfa: 419, hüküm no: 509, orijinal metin no: 215-1, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 3.10.2024.

232 İstanbul Mahkemesi, 172 Numaralı Sicil, H. 1258/M. 1842, cilt: 96, sayfa: 313, hüküm no: 266, orijinal metin no: 99-3, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 11.10.2024.

233 **Bilmen**, s. 307; **Cin/Akılmaz**, s. 276; **Ahmet Kılınç**, “Klasik Dönem Osmanlı Devletinde Teşhir Cezası”, *International Journal of Sport Culture and Science*, C. 3, S. 2, 2015, s. 447; **Kılınç**, *Klasik Dönem Teşhir*, s. 272 vd.; **Yakut**, *Osmanlı*, s. 49.

234 **Kılınç**, “Teşhir Cezası”, s. 449.

cezası getirilmiştir²³⁵. Aydın-Eli Siyasetnamesinin 5. maddesindeki hüküm şöyledir: “*Ve pezevenklik daima âdeti ve sanatı ola, burnı kesile ve illa eşeğe bindürüb teşhir oluna*”²³⁶.

III. Murat Devri eyalet kanunnamelerinden olan Vulçitrın Sancağı Kanunnamesinin 36. maddesi şöyledir: “*Ve terazide hilaf edüb eksik satanlardan kanun üzere cerime alub lazım gelürse siyaseten boynuna tahta gülle geçürüb gezdüreler*”²³⁷. Bu maddeyle terazide hile yapan, eksik tartan kişiler para cezası ile cezalandırılır hükmü getirilmiştir. Ayrıca ihtiyaç olması hâlinde, kanunnamedeki ibareyle “lazım gelürse” bu suçu işleyen kişinin boynuna tahta gülle geçirilip teşhir cezası verilmiştir.

Yavuz Sultan Selim Han’ın Umumi Kanunnamesinin 38. maddesinde yalan konuşanlar için darb cezası ve bununla birlikte “alnına damga vurma”, diğer bir ifadeyle teşhir cezası verilmiştir. Bu maddenin ilgili kısmı ise şöyledir: “...*Telbisi ve tezviri zahir olanın muhkem hakkından gelüb alnına tamga edeler*...”²³⁸.

II. Bayezid döneminde çıkarılan İstanbul İhtisab Kanunnamesinde, dini yükümlülüklerini yerine getirmeyenler için teşhir cezası verilmiştir. Kanunnamenin 65. maddesine göre “*Ve Ramazan ayında oruç dutmaya-nun gereği gibi hakkından gelüb teşhir edeler*”. Ramazan ayında oruç tutmayanların teşhir edileceği hüküm altına alınmıştır.

Osmanlı hukukunda çevre temizliğine çok önemli bir mesele olmuştur. Çevreye zarar verenler ve çevreyi kirletenler için çeşitli cezalar getirilmiştir. Kanuni Devri’nde eyalet kanunnamelerinden olan Edirne Kanunnamesinin Edirne Çevre Temizliği Yasaknamesinin 12. maddesinde teşhir cezasının örneği mevcuttur²³⁹. Yasaknamenin 12. maddesine göre “*Dahi onat vechile görüb güzedüb cifeden ve sair mezbeleden pak etdüre. Ve at ölüsin ve sair davar cifesin halk incidiği yerde kodurtmaya. Gereği gibi yasak edüb men’ eyleye. Hem kim ki, eslemeyüb temerrüd ederlerse, ol cifenin başın kesüb bırakan kimesnenin boynuna takub şehri teşhir edüb men’ edeler. Eslemeyeni yazub bildüre*”²⁴⁰. Çevreye zarar verenlerin şehirlerde teşhir edildiği görülmektedir.

235 Kılınç, “Teşhir Cezası”, s. 449.

236 Akgündüz, Bayezid Devri, s. 169.

237 Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri III. Murad Devri Kanunnameleri ve III. Mehmed Devri Kanunnameleri 8, FEY Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s. 106.

238 Akgündüz, Yavuz Devri, s. 93.

239 Kılınç, “Teşhir Cezası”, s. 454.

240 Ahmed Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri Kanuni Devri Kanunnameleri Eyalet Kanunnameleri 5, FEY Vakfı Yayınları, İstanbul 1990, s. 542.

Osmanlı şer’iye sicillerinden birinde, Seyfeddin’i döven Üveys’e teşhir cezası verildiği görülmektedir²⁴¹. Diğer bir sicil örneğinden, Dimitri isimli gayrimüslimle birlikte bulunan Zeyneb’e teşhir cezası verildiği anlaşılmaktadır²⁴². Ayrıca sicillerde yalan beyanda bulunanların teşhir edildiğine ilişkin kayıtlar mevcuttur²⁴³. Ahmed Beşe, Hüseyin Beşe ve Hancı Mustafa aleyhine yalan yere dava açan Hüseyin ile eşi Fâtıma’nın kasaba çarşısında ve insanların toplu olduğu yerlerde teşhir olmaları şeklinde cezalandırılmalarına ilişkin bir kayıt bir sicilde yer almaktadır²⁴⁴.

7. Diğer Tazir Cezaları

Yukarıda bahsedilen sıklıkla rastlanılan ve literatürde ayrımı yapılan tazir cezaları dışında Osmanlı şer’iye sicillerinden de anlaşılabacağı üzere dinen meşru görülmeyen eylemleri gerçekleştiren kişilere çeşitli tazir cezaları verilmiştir. Sicillerde sıklıkla yer alan bazı tazir cezaları sicillerden anlaşılabacağı üzere şöyledir: Sicil örneklerinden birinde, İmam Hâfız Mehmed Efendi’nin mahalleden Emetullah ve Zeyneb Hatun’u odun ile dövüp küfretmesinden ötürü tazir cezası olarak imamlık görevinden alınmasının talep edilmesi yer almaktadır²⁴⁵. Bir başka sicil örneğinden, Dikici esnafından Ahmed Beşe’nin esnafıktan uzaklaştırıldığı hâlde tekrar dikicilik yapmaya başlayıp huzursuzluk çıkardığından ötürü tedip oluncaya dek kendisine dikicilik yaptırılmamasına dair tazir cezası verildiği anlaşılmaktadır²⁴⁶. Kafesci esnafının talepleriyle esnafın kurallarına uymayan Hüseyin’in esnafıktan menedilmesine ilişkin bir olay kayıtlarda

241 Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Sicil, H. 919/M. 1513, cilt: 1, sayfa: 328, hüküm no: 569, orijinal metin no: 91b-5, <http://www.kadiscilleri.org>, E.T. 14.10.2024.

242 Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Sicil, H. 919/M. 1513, cilt: 1, sayfa: 342, hüküm no: 609, orijinal metin no: 95b-5, <http://www.kadiscilleri.org>, E.T. 17.10.2024.

243 İstanbul Mahkemesi, 94 Numaralı Sicil, H. 1223/M. 1809, cilt: 85, sayfa: 72, hüküm no: 7, orijinal metin no: 1a-7, <http://www.kadiscilleri.org>, E.T. 16.10.2024; Bab Mahkemesi, 150 Numaralı Sicil, H. 1143/M. 1730, cilt: 65, sayfa: 73, hüküm no: 1, orijinal metin no: 1a-1, <http://www.kadiscilleri.org>, E.T. 16.10.2024; İstanbul Mahkemesi, 94 Numaralı Sicil, H. 1223/M. 1809, cilt: 85, sayfa: 72, hüküm no: 8, orijinal metin no: 1a-8, <http://www.kadiscilleri.org>, E.T. 16.10.2024.

244 Rumeli Sadâreti Mahkemesi, 272 Numaralı Sicil, 27 Zilka’de H. 1171/M. 1758, cilt: 74, sayfa: 316, hüküm no: 376, orijinal metin no: 75a-2, <http://www.kadiscilleri.org>, E.T. 11.10.2024.

245 İstanbul Mahkemesi, 56 Numaralı Sicil, 6 Zilka’de H. 1202/M. 1786, cilt: 80, sayfa: 196, hüküm no: 205, orijinal metin no: 53b-2, <http://www.kadiscilleri.org>, E.T. 19.10.2024.

246 Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 102, hüküm no: 24, orijinal metin no: 4a-3, <http://www.kadiscilleri.org>, E.T. 10.10.2024.

mevcuttur²⁴⁷. Bu şekilde şer'îye sicillerinde yapılan incelemeler neticesinde, esnafılık kurallarına aykırı hareket eden kişilerin sıklıkla tazir cezası olarak mesleklerinden menedildikleri gözlemlenmiştir²⁴⁸. Bir sicilde, Dimetoka'ya sürgün edilmiş olan Abdurrahman Efendi'nin Kur'an-ı Kerim öğretimi ile meşgul olmak koşuluyla serbest bırakılması yer almıştır²⁴⁹. Beş vakit namazın cemaatle kılınması, başta çocuklar olmak üzere herkesin ilmihal bilgilerini öğrenmeleri emri bir başka sicilde mevcuttur²⁵⁰. Bu iki örnekte, kişilerin ilmihal bilgilerini öğrenmeleri ve Kur'an-ı Kerim öğretimi ile serbest bırakılma hâli, aslında tazirin tedip amacı güttüğünü de gözler önüne sermektedir. Diğer bir sicilde basmacılara, Fazıl Paşa Sarayı dışında damgasız yemenî basmayacaklarına ilişkin yaptırım uygulandığı görülmektedir²⁵¹.

Ayrıca son olarak şunu da belirtmek gerekir ki şer'îye sicillerinden anlaşılacağı üzere çeşitli eylemleri gerçekleştirenlerin tazir cezasıyla cezalandırıldıkları sicillerde yer alan “tazir”, “tazir-i şedîd”, “tedip” gibi ifadelerden anlaşılmaktadır. Kurallara aykırı hareket edenlere²⁵², umuma açık yerlerde uygunsuz davrananlara²⁵³, hakarete bulunanlara ve küfre-denlere²⁵⁴,

247 Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 121, hüküm no: 54, orijinal metin no: 8b-1, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 10.10.2024.

248 Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, 19 Rebi'ülâhîr H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 146, hüküm no: 90, orijinal metin no: 13a-4, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 20.10.2024; Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, 8 Recebi'l-ferd H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 246, hüküm no: 251, orijinal metin no: 33b-4, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 20.10.2024.

249 İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, H. 1179/M. 1765, cilt: 76, sayfa: 468, hüküm no: 583, orijinal metin no: 243-3, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 24.10.2024.

250 İstanbul Mahkemesi, 154 Numaralı Sicil, H. 1237/M. 1822, cilt: 88, sayfa: 212, hüküm no: 85, orijinal metin no: 33b-1, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 24.10.2024.

251 İstanbul Mahkemesi, 33 Numaralı Sicil, 7 Şa'bân H. 1185/M. 1770, cilt: 77, sayfa: 284, hüküm no: 249, orijinal metin no: 82a-1, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 24.10.2024.

252 İstanbul Mahkemesi, 24 Numaralı Sicil, H. 1139/M. 1727, cilt: 21, sayfa: 281, hüküm no: 195, orijinal metin no: 59b-1, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 24.10.2024.

253 Üsküdar Mahkemesi, 5 Numaralı Sicil, H. 931/M. 1525, cilt: 3, sayfa: 106, hüküm no: 171, orijinal metin no: 18a-4, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 25.10.2024.

254 İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, H. 1179/M. 1765, cilt: 76, sayfa: 448, hüküm no: 553, orijinal metin no: 232-1, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 24.10.2024; İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, H. 1180/M. 1767, cilt: 76, sayfa: 290, hüküm no: 312, orijinal metin no: 137-1, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T. 24.10.2024; İstanbul Mahkemesi, 78 Numaralı Sicil, 12 Şevvâl H. 1216/M. 1801, cilt: 82, sayfa: 111, hüküm no: 67, orijinal metin no: 9b-2, <http://www.kadisiçilleri.org>, E.T.

mala zarar verenlere²⁵⁵, birbirini dövenlere²⁵⁶, yalan konuşanlara²⁵⁷, yalancı şahitlik yapanlara²⁵⁸, iftira edenlere²⁵⁹, Cuma namazına gitmeyenlere²⁶⁰, mahrem olmadıkları hâlde bir arada yakalanan kadınlara ve erkeklere²⁶¹, ağaç kesenlere²⁶² vb. uygunsuz çeşitli eylemlerde bulunanlara bu şekilde yaptırım uygulanmıştır.

SONUÇ

İslam dini, Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerle hayatın her alanıyla ilgili düzenlemeler getirmiştir. Düzenleme getirilen alanlardan biri de hukuktur. İslam dininde hukuk önemli bir yer edinmiştir. İslam dininin koruduğu değerlerden birisi de insan hayatıdır. İnsan hayatını korumak için de hukuk olmazsa olmaz bir işleve sahiptir. İslam hukuku fıkıh diye isimlendirilir. Fıkıhla birlikte çeşitli alanlarda düzenlemeler yapılmıştır. Din, evlenme ve boşanma, miras hukuku, eşya ve borçlar hukuku ve ceza hukukuna ilişkin alanlar bunlardandır.

-
- 24.10.2024; Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Sicil, H. 920/M. 1514, cilt: 1, sayfa: 130, hüküm no: 71, orijinal metin no: 14a-1, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 26.10.2024; Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Sicil, H. 920/ M. 1514, cilt: 1, sayfa: 188, hüküm no: 233, orijinal metin no: 43b-3, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 27.10.2024.
- 255 Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Sicil, H. 920/M. 1514, cilt: 1, sayfa: 120, hüküm no: 49, orijinal metin no: 8b-3, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 26.10.2024.
- 256 Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Sicil, H. 924/M. 1518, cilt: 1, sayfa: 334, hüküm no: 586, orijinal metin no: 93b-1, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 26.10.2024; Üsküdar Mahkemesi, 2 Numaralı Sicil, H. 924/M. 1518, cilt: 2, sayfa: 89, hüküm no: 61, orijinal metin no: 8a-2, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 26.10.2024; Üsküdar Mahkemesi, 2 Numaralı Sicil, H. 925/M. 1519, cilt: 2, sayfa: 167, hüküm no: 293, orijinal metin no: 32b-2, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 26.10.2024.
- 257 Üsküdar Mahkemesi, 9 Numaralı Sicil, H. 942/M. 1536, cilt: 4, sayfa: 305, hüküm no: 750, orijinal metin no: 91b-2, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 28.10.2024.
- 258 Üsküdar Mahkemesi, 2 Numaralı Sicil, H. 926/M. 1520, cilt: 2, sayfa: 246, hüküm no: 476, orijinal metin no: 56b-3, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 27.10.2024.
- 259 Üsküdar Mahkemesi, 2 Numaralı Sicil, H. 926/M. 1520, cilt: 2, sayfa: 314, hüküm no: 611, orijinal metin no: 79a-1, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 27.10.2024.
- 260 Üsküdar Mahkemesi, 9 Numaralı Sicil, H. 940/M. 1534, cilt: 4, sayfa: 375, hüküm no: 936, orijinal metin no: 118a-3, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 22.09.2024.
- 261 Üsküdar Mahkemesi, 403 Numaralı Sicil, 25 Rebî'ülevvel H. 1155/M. 1742, cilt: 70, sayfa: 181, hüküm no: 294, orijinal metin no: 50a-2, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 7.09.2024; Üsküdar Mahkemesi, 531 Numaralı Sicil, H. 1204/M. 1790, cilt: 81, sayfa: 129, hüküm no: 13, orijinal metin no: 2b-2, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 1.09.2024.
- 262 Üsküdar Mahkemesi, 2 Numaralı Sicil, H. 925/M. 1519, cilt: 2, sayfa: 127, hüküm no: 176, orijinal metin no: 19b-2, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 27.10.2024.

İslam ceza hukukunda, tazir suçlarının sayısı çok fazla olup cezaların önemli kısmını bu suçlar oluşturur. İslam ceza hukukunda had ve kıyas suçları sınırlıdır. Bu suçların dışında, günlük hayatta daha pek çok suç oluşturan fiil vardır. Bu fiillerle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde açık ve ayrıntılı bir biçimde belirtilmiş bir ceza yoktur. Bu husus söz konusu fiillerin cezasız kalacağı anlamına gelmez. Yapılan her hukuk dışı fiil, yani işlenen her suç cezalandırılır. Bu suçların neler olduğu tek tek sayılmamıştır. Bu suçlara verilecek cezaların miktarı belirtilmemiştir. Devlet başkanına veya onun görevlendireceği kadıya takdir yetkisi tanınmıştır. Her devlet başkanı, kendi zamanının koşullarına göre suç ihdas etme yetkisine sahiptir. Belirlediği bu suçlara verilecek cezayı da devlet başkanı ve görevlendireceği kadı tayin edecektir. Tazir cezaları, uyarma gibi hafif bir ceza şeklinde olabileceği gibi hapis cezası gibi ağır bir ceza da olabilir. Hatta bazı hâllerde ölüm cezası dahi takdir edilebilmektedir. Tazir cezasını gerektiren fiillerin suç olduğu, bunların işlenmesinin günah olduğu ve yasaklandığı vahiy yoluyla belirlenmiştir.

Osmanlı hukuku dini esaslı olup Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerle öngörülen had ve kıyas cezaları dışında, devlet başkanına tazir cezası verme yetkisi tanınmıştır. Şer'î hukuk, bir başka deyişle şeriatın yanında kanunnameler yoluyla örfî hukuk denilen bir saha oluşturulmuştur. Osmanlı hukukunda tazir suç ve cezalarının düzenlenmesi, Tanzimat dönemine kadar umumi kanunnameler yoluyla olmuştur. Bu kanunnamelerde, had ve kıyas cezalarının uygulanmadığı durumlarda bu cezalar yerine yaptırım olarak tazir cezalarının verildiğine ilişkin maddeler yer almıştır. Bu cezalar ise genellikle suçlunun maddi durumuna göre miktarı değişen para cezaları olmuştur. Tanzimat döneminde ise 1840, 1851 ve 1858 yıllarında üç tane ceza kanunnamesi çıkarılmıştır. Bu kanunnamelerle birçok alanda düzenleme yapılmış, tazir cezaları genişletilmiştir.

Osmanlı hukukunda had ve kıyas cezalarında tam bir kanunilik ilkesi mevcuttur. Suçlar ve cezalar önceden belirlenmiştir. Tazir cezalarında da kanunilik ilkesi vardır. Ancak tazir suçlarının işlenmesi sonucu verilecek cezalarla ilgili Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifler belli bir ceza koymamıştır. Bundan dolayı tazir suç ve cezalarında kanunilik ilkesi daha esnektir. Esnek olmakla birlikte genellikle İslam hukuku ilkelerine aykırı ceza verilmemiştir. Osmanlı uygulamasında, tazir cezaları umumi kanunnamelerle önceden belli olduğu için kanunilik ilkesine riayet edildiği görülmüştür. Umumi kanunnamelerde, hangi durumlarda hangi tazir cezalarının verilmesi gerektiği açıklanmıştır.

Çalışmanın ana ekseninde olmamakla birlikte burada Osmanlı döneminde, şer'î hukuk ile örfî hukukun genellikle birbiriyle etkileşim içinde

olduğunun da belirtilmesi gerekmektedir. Osmanlı'da şer'î hukuka riayet edilmeye gayret gösterilmekle birlikte şer'î hukuka muhalif bazı örfî hukuk tatbikatları olabilmıştır. Bu hususta kardeş katli, para vakıfları, aile vakıfları, devşirme sistemi gibi tatbikatlar tartışılmaya açıktır. Bundan başka had cezasını gerektirmeyen (örneğin unsurlarındaki eksiklikten ötürü had cezası verilemeyen) zina, hırsızlık, içki içme gibi suçlarda, bu suçlar taziren cezalandırılmıştır. Genel kabul böyle olmakla beraber ihtilafli durumlar da mevcuttur. Örneğin Fatih'in Umumi Kanunnamesi ile zina fiilinin sabit olması durumunda evli kişiye verilecek ceza olan recm cezası düzenlenmemiş, bunun yerine para cezası getirilmiştir. Bazı hukukçulara göre kanunnamelerde şer'î hükümlere aykırılık olduğu bu hükümden çıkarılamaz, diğer hukukçulara göre ise kanunnamelerle şer'î hükümlere aykırılık getirildiği sonucu çıkmaktadır. Sonuç olarak kanunnamenin söz konusu hükmü ile İslam ceza hukuku gereği zina, hırsızlık, içki içme suçlarının faili için öngörülmüş olan had cezalarının uygulanmış olup olmadığının anlaşılamadığı; fakat suçun ispatı konusunda, İslam ceza hukukuna sadık kalındığı ve fıkıh kitaplarında yer alan had cezalarına aykırı hükümler verilmediği yönünde genel kanaat oluşmuştur. Unsurları tam teşekkül etmeyen had suçlarında had cezası uygulanmadığı, bunun yerine sıklıkla para cezası verilse de hapis, celd, sürgün, teşhir ve diğer tazir cezalarının da verildiği de görülmüştür. Kanunnameler, İslam ceza hukuku hükümlerinin yerine geçmek için değil onların boş bıraktığı alanları, zaman ve toplum yapısına uygun olarak doldurmak için hazırlanmıştır. Ayrıca çok sayıda şer'îye sicili örneğinden de Osmanlı'da çok çeşitli tazir cezaları verildiği görülmektedir. Şer'îye sicillerindeki örneklerinden anlaşılacağı üzere Osmanlı'da çeşitli eylemler, genel olarak kamu düzenini sağlamak ve toplumsal ahlakı korumak için kanunnamelerde yer alan tazir cezasını içeren hükümlere uygun biçimde cezalandırılmıştır. Bu durum, yapılan hukuki düzenlemeler ile uygulamanın sıklıkla birbiriyle örtüştüğünü gösterir niteliktedir.

KAYNAKLAR

- Akgündüz**, Ahmed, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri II. Beyazıd Devri Kanunnameleri 2, FEY Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.
- Akgündüz**, Ahmed, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri III. Murad Devri Kanunnameleri ve III. Mehmed Devri Kanunnameleri 8, FEY Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.
- Akgündüz**, Ahmed, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri Kanuni Devri Kanunnameleri Merkezi ve Umumi Kanunnameler 4, FEY Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.
- Akgündüz**, Ahmed, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri Kanuni Devri Kanunnameleri Eyalet Kanunnameleri 5, FEY Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.
- Akgündüz**, Ahmed, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri 1, FEY Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.
- Akgündüz**, Ahmed, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnameleri 3, FEY Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.
- Akgündüz**, Ahmet, “Kanunnamelerdeki Ceza Hukuku Hükümleri ve Şer’i Tahlili”, İslami Araştırmalar Dergisi, C. 12, S. 1, 1999, s. 1-16.
- Akgündüz**, Ahmet, Islamic Law in Theory and Practice Islamic Public Law, Iur Press Publications, Rotterdam 2011.
- Akman**, Mehmet, Osmanlı Devleti’nde Ceza Yargılaması, 1. Baskı, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Aktan**, Hamza, “Âkile”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul 1989, s. 248-249.
- Ansay**, Sabri Şakir, Hukuk Tarihinde İslam Hukuku, 2. Baskı, AÜİF Yayınları, Ankara 1954.
- Avcı**, Mustafa, “İslam’ın Ceza Hukukuna Katkısı”, İslam Araştırmaları Dergisi, S. 8, 2006, s. 113-148.
- Avcı**, Mustafa, “Osmanlı Uygulamasında İnfazı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebentlik, Kürek, Prangabentlik”, Yeni Türkiye, S. 45, 2002, s. 128-147.
- Avcı**, Mustafa, “Para Cezalarının Dünü-Bugünü”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 1-2, 1998, s. 377-418.
- Avcı**, Mustafa, Hukuk Tarihimizde Hapis, 1. Baskı, Türkiye Adalet Akademisi, Ankara 2014.
- Avcı**, Mustafa, Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler I, 3. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2018.
- Avcı**, Mustafa, Osmanlı Ceza Hukuku Özel Hükümler II, 3. Bası, Adalet Yayınevi, Ankara 2018.

Avcı, Mustafa, Türk Hukuk Tarihi, 10. Baskı, Atlas Akademi, Konya 2021.

Aydın, Mehmet Âkif, Türk Hukuk Tarihi, 17. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 2020.

Bardakoğlu, Ali, “Had”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 14, İstanbul 1996, s. 547-551.

Bardakoğlu, Ali, “Kasâme”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 24, İstanbul 2001, s. 528-530.

Başıoğlu, Tuncay, “Ta’zîr”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 40, İstanbul 2011, s. 198-202.

Bilmen, Ömer Nasuhi, Hukuki İslamiyye ve Islahatı Fıkhiyye Kamusu 3, Bilmen Yayınları, İstanbul 1991.

Boynukalın, Mehmet, “Suç”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 37, İstanbul 2009, s. 453-457.

Burhanpurlu, Şeyh Nizam vd., Fetâvâyî Hindîyye, çev. Mustafa Efe, C. 4, Akçağ Yayınları, Ankara 1985.

Cin, Halil/**Akgündüz**, Ahmed, Türk Hukuk Tarihi, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2017.

Cin, Halil/**Akyılmaz**, Gül, Türk Hukuk Tarihi, 10. Baskı, Sayram Yayınları, Konya 2018.

Çalışkan, İbrahim, “İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”, AUIF Dergisi, S. 31, Ankara 1989, s. 367-397.

Çolak, Mücahit, İslam Ceza Hukukunda Hadler ve Hadlerde Beyyine Külfeti, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum 1996.

Dönmezer, Sulhi/**Sahir**, Erman, Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku, C. 1, 13. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul 1997.

Dülger, Murat Volkan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023.

Ebu Zehra, Muhammed, İslam Hukukunda Suç ve Ceza, çev. İbrahim Tüfekçi, C. 1, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1994.

Ebu Zehra, Muhammed, İslam Hukukunda Suç ve Ceza, çev. İbrahim Tüfekçi, C. 2, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1994.

Ekinci, Ekrem Buğra, Hukukun Serüveni, 2. Baskı, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2015.

Ekinci, Ekrem Buğra, İslam Hukuku, 1. Basım, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2006.

Ekinci, Ekrem Buğra, Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk, 7. Baskı, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2021.

el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed, el-İşâbe fî temyîzi's-şahâbe II, thk. Adel Ahmed Abdel Mawjoud ve Ali Muhammad Moawad, Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut 1415.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu‘fî Sahîh-i Buhârî 6, thk. Mustafa Deeb Al Bagha, Dâru İbn Kesir-Dâru’l-Yemâme, Şam 1414.

el-Hafnavî, Mansur Muhammed Mansur, eş-Şübuhat ve Eseruha fi’l-Ukubeti’l-Cinaîyye fi’l-Fıkhi’l-İslami, Matba‘atül-Emane, Kahire 1406.

el-Halebî, İbrâhîm b. Muhammed, Mülteka’l-Ebhur, thk. Halil İmran el-Mansur, Dâru’l-Kütübi’l-İlmîyye, Beyrut 1419.

el-Karâfî, Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdîrrahmân el-Mısrî, ez-Zahîre, thk. Muhammed Bou Khabza, Darü’l-Garbi’l-İslamî, Beyrut 1994.

el-Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes‘ûd b. Ahmed, Bedâ’i‘u’s-şanâ’i‘ fi tertîbi’s-şerâ’i‘ VII, Dâru’l-Kütübi’l-İlmîyye, Beyrut 1328.

el-Kûfî, İbn Ebû Şeybe, Musannef V, 28494. Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî, el-Muşannef fi’l-eĥâdîs ve’l-âşâr, thk. Kamal Youssef Al-Hout, Dâru’t-Tâc, Lübnan 1409.

el-Kurtubî, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, el-Muĥallâ XII, thk. Abdul Ghaffar Suleiman Al-Bandari, Darü’l-Fikr, Beyrut 1408.

el-Kuşeyrî, Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, el-Câmi‘u’s-şahîh 3, thk. Muĥammed Fuâd ‘Abdülbâkî, İsa el-Babi el-Halebi ve Şürekahu, Kahire 1374.

El-Mâverdı, Ebül-Hasan, El-Ahkâmu’s-Sultâniyye İslâm’da Hilâfet ve Devlet Hukuku, çev. Ali Şafak, Bedir Yayınevi, Ankara 1976.

Erdoğan, Mustafa, Fıkıh ve Hukuk Terimleri, 6. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2016.

es-Semerkindî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed, Tuĥfetü’l-fukahâ’ III, Dâru’l-Kütübi’l-İlmîyye, Beyrut 1414.

es-Serahsî, Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, el-Mebsûţ Cilt IX, Dâru’l-Maarif, Beyrut 1414.

eş-Şazeli, Hasan Ali, “Cinayet”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 8, İstanbul 1993, s. 14-15.

Ez-Zerka, Mustafa Ahmed, İslam Hukuku 1, çev. Servet Armağan, 2. bs., Gündönümü Yayınları, İstanbul 2006.

Fayda, Mustafa, “Zimmî”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 44, İstanbul 2013, s. 428-434.

Fendoğlu, H. Tahsin, Türk Hukuk Tarihi, Filiz Yayınları, İstanbul 2000.

Günay, Mehmet, “İslam Hukuk Doktrininde Hapis Müessesesi ve Mahpuslara Yapılacak Muamele”, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 2, 2000, s. 1-19.

Halebî, İbrahim, Mevkûfât Mültekâ Tercümesi, çev. Ahmed Davudoğlu, C. 2, Sağlam Yayınları, İstanbul 1983.

İmam **Malik**, Muvatta, Çev. Ahmet M. Büyükçınar vd., C. 2, Afa Yayınları, İstanbul 1982.

İnalçık, Halil, “Osmanlı Hukukuna Giriş – Örfi-Sultani Hukuk ve Fatih’in Kanunları”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 13, S. 2, 1958, s. 102-126.

Kallek, Cengiz, “İhtikâr”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 21, İstanbul 2000, s. 560-565.

Kanar, Mehmet, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, 2. Baskı, Derin Yayınları, İstanbul 2010.

Karaman, Hayrettin, Mukayeseli İslam Hukuku 1, 9. Baskı, İz Yayınları, İstanbul 2016.

Kavukçu, Hüseyin, “İslam Hukukunda Kısas”, Diyanet Dergisi, C. 18, S. 3, 1979, s. 157-166.

Keskin, Yusuf Ziya, Recm Cezası Ayet ve Hadis Tahlilleri, Beyan Yayınları, İstanbul 2001.

Kılınç, Ahmet, “Klasik Dönem Osmanlı Devleti’nde İçki İçme Suçu”, Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, Editör Recai Coşkun, C. 1, Komrat 2014, s. 203-216.

Kılınç, Ahmet, “Klasik Dönem Osmanlı Devleti’nde Uygulanan Kürek Cezasının Hukuki Tahlili”, Belleten Türk Tarih Kurumu, C. 79, S. 285, 2015, s. 531-558.

Kılınç, Ahmet, “Klasik Dönem Osmanlı Devletinde Teşhir Cezası”, International Journal of Sport Culture and Science, C. 3, S. 2, 2015, s. 447-456.

Kılınç, Ahmet, Mukayeseli Hukuk ve Hukuk Tarihinde Teşhir Cezası, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2014.

Kızılay, Muhammed Emin, “Osmanlı Devleti’nde Cinsel Saldırı Suçları: 1869 Vakâyi-i Zabtiye Gazetesi Örneği”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C. 21, S. 2, 2021, s. 987-1018.

Koca, Mahmut/Üzülmez, İlhan, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 16. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023.

Koç, Yunus/**Tuğluca**, Murat, “Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Yargılama ve Toplumsal Yapı”, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi, S. 2, 2006, s. 7-24.

Koçak, Muhsin/**Dalgın**, Nihat/**Şahin**, Osman, İslâm Hukuku, 6. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2020.

Köksal, Osman, “Osmanlı Hukukunda Bir Ceza Olarak Sürgün ve İki Osmanlı Sultanının Sürgünle İlgili Hatt-ı Hümayları”, OTAM, C. 19, S. 19, 2006, s. 283-341.

Köroğlu, Mehmet, “İslam Ceza Hukukunda Kısasın İnfazı”, Ekev Akademi Dergisi, S. 48, Y. 15, 2011, s. 227-238.

Mumcu, Ahmet, Osmanlı Devleti'nde Rüşvet, AÜHF Yayınları, Ankara 1969.

Mumcu, Ahmet, Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl, 5. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara 2022.

Mutçalı, Serdar, Arapça Türkçe Sözlük, Dağarcık Yayınları, İstanbul 2015.

Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, Cihan, "Klasik Dönemi Bağlamında Osmanlı Devletinin Örfi Hukukuna İlişkin Genel Bir Değerlendirme", Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 2, 2007, s. 75-131.

Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, Cihan, Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçu ve Cezası, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2016.

Osmanağaoğlu, Cihan, "Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Zina Suçu ve Cezası", İÜHFM, C. 66, S. 1, 2008, s. 109-177.

Özaşar vd. (editörler), Mehmet Emin Hadislerle İslam (7 Cilt), DİB Yayınları, Ankara 2013, <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/>.

Özbek, Veli **Özer/Doğan**, Koray/**Meraklı**, Serkan/**Bacaksız**, Pınar/**Başbüyük**, İsa, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 14. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023.

Özgenç, İzzet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 19. Bası, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2023.

Şahinalp, Hacer, "Din Hürriyeti Bağlamında Din Değiştirme Hürriyeti: İrtidat", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 2, Güz 2013, s. 101-125.

Turan, Ali, "1815 Numaralı Trabzon Şer'iyet Siciline Göre Hukuki Hayatta Kadın (1554-1558)", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 3, 2015, s. 379-428.

Türcan, Talip ve diğerleri, İslam Hukuku El Kitabı, 9. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara 2020.

Türcan, Talip, "Şeriat", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 38, 2010, s. 571-574.

Üdeh, Abdulkâdir, Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku-Genel Hükümler-1, Çev. Ali Şafak, C. 1, 2. Baskı, Kayhan Yayınları, İstanbul 2012.

Üdeh, Abdulkâdir, Seküler Ceza Hukuku Kurumlarıyla Mukayeseli İslâm Ceza Hukuku-Özel Hükümler-2, Çev. Ali Şafak, C. 2, 2. Baskı, Kayhan Yayınları, İstanbul 2012.

Üdeh, Abdulkâdir, et-Teşri'u'l-Cinâ'ıyyi'l-İslâmî I, Dârü'l-Kâtibü'l-Arabî, Beyrut 1431.

Uslu, Rıfat, "İslam Hukukunda Suç ve Ceza Kavramı", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 8, S. 37, 2015, s. 1049-1063.

Uslu, Rifat, “İslam Hukukunda Sürgün Cezası”, Yeni Fikir Dergisi, S. 14, 2015, s. 120-131.

Üçok, Coşkun, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler”, AHFM, C. 4, S. 1-4, 1947, s. 48-73.

Üçok, Coşkun, Türk Hukuk Tarihi Dersleri, 5. Bası, Sevinç Yayınları, Ankara 1972.

Üçok, Coşkun/**Mumcu**, Ahmet/**Bozkurt**, Gülnihal, Türk Hukuk Tarihi, 22. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara 2020.

Yakut, Esra, “Tanzimat Dönemine Kadar Osmanlı Hukuku’nda Ta’ziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları”, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi, S. 2, Güz 2006, s. 25-40.

Yakut, Esra, Osmanlı Hukukunda Tazir Cezaları, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016.

Yeğin, Abdullah, Yeni Lügat, Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.

Yiğit, Yaşar, “İnsanlık Onur ve Şerefine Korunması Açısından Kazf Suçu ve Cezasının Değerlendirilmesi”, Marife Dergisi, S. 1, Y. 3, 2003, s. 107-117.

Yurtseven, Yılmaz, “Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 9, S. 3-4, 2001, s. 265-292.

Yurtseven, Yılmaz, Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2001.

Zeydan, Abdulkerim, İslam Hukukuna Giriş, Çev. Ali Şafak, 2. Baskı, Kayihan Yayınları, İstanbul 1985.

Zuhayli, Vehbe, İslam Ansiklopedisi Fıkhi, Çev. Ahmet Efe vd., C. VII, Risale Yayınları, İstanbul 2012.

Zuhayli, Vehbe, İslam Ansiklopedisi Fıkhi, Çev. Ahmet Efe vd., C. VIII, Risale Yayınları, İstanbul 2012.

Şer’iye Sicilleri

Adalar Mahkemesi, 1 Numaralı Sicil, 22 Zilhicce H. 1181/M. 1768, cilt: 75, sayfa: 106, hüküm no: 114, orijinal metin no: (26b-2), <http://www.kadısicilleri.org>, E.T. 13.07.2024.

Bab Mahkemesi, 150 Numaralı Sicil, 22 Safer H. 1143/M. 1730, cilt: 65, sayfa: 429, hüküm no: 444, orijinal metin no: 103a-2, <http://www.kadısicilleri.org>, E.T. 11.10.2024.

Bab Mahkemesi, 150 Numaralı Sicil, 7 Şa’bân H. 1143/M. 1730, cilt: 65, sayfa: 549, hüküm no: 709, orijinal metin no: 132b-2, <http://www.kadısicilleri.org>, E.T. 12.09.2024.

Bab Mahkemesi, 150 Numaralı Sicil, H. 1143/M. 1730, cilt: 65, sayfa: 73, hüküm no: 1, orijinal metin no: 1a-1, <http://www.kadısicilleri.org>, E.T. 16.10.2024.

Bab Mahkemesi, 151 Numaralı Sicil, 5 Zilhicce H. 1143/M. 1731, cilt: 66, sayfa: 296, hüküm no: 324, orijinal metin no: 74a-3, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 14.09.2024.

Bab Mahkemesi, 172 Numaralı Sicil, 23 Zilhicce H. 1152/M. 1740, cilt: 69, sayfa: 410, hüküm no: 458, orijinal metin no: (63b-4), <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 17.07.2024.

Bab Mahkemesi, 172 Numaralı Sicil, 23 Zilhicce H. 1152/M.1740, cilt: 69, sayfa: 410, hüküm no: 459, orijinal metin no: (63b-5), <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 20.07.2024.

Bab Mahkemesi, 172 Numaralı Sicil, 25 Zilhicce H. 1152/M.1740, cilt: 69, sayfa: 414, hüküm no: 466, orijinal metin no: (64a-4), <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 21.07.2024.

Bab Mahkemesi, 172 Numaralı Sicil, 7 Rebî'ülevvel H. 1153/M. 1740, cilt: 69, sayfa: 525, hüküm no: 705, orijinal metin no: 81a-4, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 14.09.2024.

Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, 15 Şa'bân H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 295, hüküm no: 337, orijinal metin no: 43b-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 9.10.2024.

Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, 19 Rebî'ülâhir H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 146, hüküm no: 90, orijinal metin no: 13a-4, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 20.10.2024.

Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, 29 Rebî'ülevvel H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 118, hüküm no: 48, orijinal metin no: 7b-3, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 21.09.2024.

Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, 3 Cumâdelûlâ H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 161, hüküm no: 111, orijinal metin no: 16a-3, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 16.09.2024.

Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, 8 Recebi'l-ferd H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 246, hüküm no: 251, orijinal metin no: 33b-4, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 20.10.2024.

Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 182, hüküm no: 142, orijinal metin no: 21a-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 30.09.2024.

Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 210, hüküm no: 192, orijinal metin no: 26b-2, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 30.09.2024.

Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 314, hüküm no: 368, orijinal metin no: 47b-3, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 2.10.2024.

Bab Mahkemesi, 197 Numaralı Sicil, H. 1162/M. 1749, cilt: 73, sayfa: 102, hüküm no: 24, orijinal metin no: 4a-3, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 10.10.2024.

Bab Mahkemesi, 397 Numaralı Sicil, 15 Zilka'de H. 1255/ M. 1839, cilt: 95, sayfa: 215, hüküm no: 286, orijinal metin no: 38a-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 2.10.2024.

Bab Mahkemesi, 397 Numaralı Sicil, 25 Receb H. 1255/M. 1839, cilt: 95, sayfa: 113, hüküm no: 109, orijinal metin no: 12b-3, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 10.10.2024.

Bab Mahkemesi, 46 Numaralı Sicil, H. 1096/M. 1685, cilt: 19, sayfa: 66, hüküm no: 6, orijinal metin no: 1a-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 22.09.2024.

Eyüb Mahkemesi, 90 Numaralı Sicil, 2 Zilka'deti'ş-şerîfe H. 1090/M. 1679, cilt: 31, sayfa: 224, hüküm no: 214, orijinal metin no: 31b-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 29.07.2024.

Galata Mahkemesi, 580 Numaralı Sicil, H. 1221/M. 1806, cilt: 84, sayfa: 101, hüküm no: 50, orijinal metin no: 5a-2, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 29.09.2024.

Galata Mahkemesi, 580 Numaralı Sicil, H. 1221/M. 1806, cilt: 84, sayfa: 235, hüküm no: 318, orijinal metin no: 30b-3, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 29.08.2024.

Galata Mahkemesi, 580 Numaralı Sicil, H. 1222/ M. 1808, cilt: 84, sayfa: 368, hüküm no: 586, orijinal metin no: 58a-4, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 3.10.2024.

İstanbul Mahkemesi, 154 Numaralı Sicil, H. 1237/M. 1822, cilt: 88, sayfa: 212, hüküm no: 85, orijinal metin no: 33b-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 24.10.2024.

İstanbul Mahkemesi, 172 Numaralı Sicil, H. 1258/M. 1842, cilt: 96, sayfa: 313, hüküm no: 266, orijinal metin no: 99-3, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 11.10.2024.

İstanbul Mahkemesi, 20 Numaralı Sicil, 11 Saferi'l-hayr H. 1100/M. 1689, cilt: 56, sayfa: 192, hüküm no: 216, orijinal metin no: 45a-2, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 26.09.2024.

İstanbul Mahkemesi, 24 Numaralı Sicil, H. 1139/M. 1727, cilt: 21, sayfa: 281, hüküm no: 195, orijinal metin no: 59b-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 24.10.2024.

İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, 28 Şevvâl H. 1179/M. 1765, cilt: 76, sayfa: 419, hüküm no: 509, orijinal metin no: 215-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 3.10.2024.

İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, 9 Şevvâl H. 1179/M. 1765, cilt: 76, sayfa: 501, hüküm no: 632, orijinal metin no: 263-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 2.09.2024.

İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, H. 1179/M. 1765, cilt: 76, sayfa: 438, hüküm no: 536, orijinal metin no: 226-3, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 29.09.2024.

İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, H. 1179/M. 1765, cilt: 76, sayfa: 468, hüküm no: 583, orijinal metin no: 243-3, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 24.10.2024.

İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, H. 1179/M. 1765, cilt: 76, sayfa: 448, hüküm no: 553, orijinal metin no: 232-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 24.10.2024.

İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, H. 1180/M. 1767, cilt: 76, sayfa: 384, hüküm no: 456, orijinal metin no: (193-1), <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 27.07.2024.

İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, H. 1180/M. 1767, cilt: 76, sayfa: 208, hüküm no: 187, orijinal metin no: 88-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 17.09.2024.

İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, H. 1180/M. 1767, cilt: 76, sayfa: 172, hüküm no: 138, orijinal metin no: 66-2, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 19.09.2024.

İstanbul Mahkemesi, 25 Numaralı Sicil, H. 1180/M. 1767, cilt: 76, sayfa: 290, hüküm no: 312, orijinal metin no: 137-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 24.10.2024.

İstanbul Mahkemesi, 33 Numaralı Sicil, 7 Şa'bân H. 1185/M. 1770, cilt: 77, sayfa: 284, hüküm no: 249, orijinal metin no: 82a-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 24.10.2024.

İstanbul Mahkemesi, 56 Numaralı Sicil, 5 Zilka'de H. 1202/M. 1787, cilt: 80, sayfa: 196, hüküm no: 206, orijinal metin no: 54a-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 27.09.2024.

İstanbul Mahkemesi, 56 Numaralı Sicil, 6 Zilka'de H. 1202/M. 1786, cilt: 80, sayfa: 196, hüküm no: 205, orijinal metin no: 53b-2, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 19.10.2024.

İstanbul Mahkemesi, 78 Numaralı Sicil, 12 Şevvâl H. 1216/M. 1801, cilt: 82, sayfa: 111, hüküm no: 67, orijinal metin no: 9b-2, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 24.10.2024.

İstanbul Mahkemesi, 94 Numaralı Sicil, H. 1223/M. 1809, cilt: 85, sayfa: 72, hüküm no: 7, orijinal metin no: 1a-7, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 16.10.2024.

İstanbul Mahkemesi, 94 Numaralı Sicil, H. 1223/M. 1809, cilt: 85, sayfa: 72, hüküm no: 8, orijinal metin no: 1a-8, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 16.10.2024.

Rumeli Sadâreti Mahkemesi, 127 Numaralı Sicil, H. 1091/M. 1680, cilt: 55, sayfa: 215, hüküm no: 189, orijinal metin no: 47b-2, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 18.09.2024.

Rumeli Sadâreti Mahkemesi, 272 Numaralı Sicil, 27 Zilka'de H. 1171/M. 1758, cilt: 74, sayfa: 316, hüküm no: 376, orijinal metin no: 75a-2, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 11.10.2024.

Üsküdar Mahallesi, 531 Numaralı Sicil, H. 1206/M. 1792, cilt: 81, sayfa: 810, hüküm no: 1353, orijinal metin no: 112b-4, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 12.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Sicil, H. 919/M. 1513, cilt: 1, sayfa: 328, hüküm no: 569, orijinal metin no: 91b-5, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 14.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Sicil, H. 919/M. 1513, cilt: 1, sayfa: 342, hüküm no: 609, orijinal metin no: 95b-5, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 17.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Sicil, H. 920/M. 1514, cilt: 1, sayfa: 120, hüküm no: 49, orijinal metin no: 8b-3, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 26.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Sicil, H. 920/M. 1514, cilt: 1, sayfa: 130, hüküm no: 71, orijinal metin no: 14a-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 26.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Sicil, H. 920/M. 1514, cilt: 1, sayfa: 188, hüküm no: 233, orijinal metin no: 43b-3, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 27.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 1 Numaralı Sicil, H. 924/M. 1518, cilt: 1, sayfa: 334, hüküm no: 586, orijinal metin no: 93b-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 26.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 2 Numaralı Sicil, H. 924/M. 1518, cilt: 2, sayfa: 89, hüküm no: 61, orijinal metin no: 8a-2, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 26.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 2 Numaralı Sicil, H. 925/M. 1519, cilt: 2, sayfa: 134, hüküm no: 194, orijinal metin no: (22a-2), <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 15.07.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 2 Numaralı Sicil, H. 925/M. 1519, cilt: 2, sayfa: 127, hüküm no: 176, orijinal metin no: 19b-2, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 27.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 2 Numaralı Sicil, H. 925/M. 1519, cilt: 2, sayfa: 167, hüküm no: 293, orijinal metin no: 32b-2, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 26.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 2 Numaralı Sicil, H. 926/M. 1520, cilt: 2, sayfa: 246, hüküm no: 476, orijinal metin no: 56b-3, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 27.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 2 Numaralı Sicil, H. 926/M. 1520, cilt: 2, sayfa: 314, hüküm no: 611, orijinal metin no: 79a-1, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 27.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 403 Numaralı Sicil, 15 Recebi'l-ferd H. 1155/ M. 1742, cilt: 70, sayfa: 237, hüküm no: 417, orijinal metin no: 67b-2, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 6.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 403 Numaralı Sicil, 20 Rebî'ülevvel H. 1155/M. 1742, cilt: 70, sayfa: 180, hüküm no: 290, orijinal metin no: 49b-1, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 26.09.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 403 Numaralı Sicil, 24 Şa'bân H. 1154/M. 1740, cilt: 70, sayfa: 115, hüküm no: 148, orijinal metin no: 25a-1, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 24.09.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 403 Numaralı Sicil, 25 Rebî'ülevvel H. 1155/M. 1742, cilt: 70, sayfa: 181, hüküm no: 294, orijinal metin no: 50a-2, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 7.09.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 403 Numaralı Sicil, 27 Rebî'ülâhir H. 1155/ M. 1742, cilt: 70, sayfa: 196, hüküm no: 329, orijinal metin no: 55a-1, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 5.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 403 Numaralı Sicil, 29 Rebî'ülevvel H. 1155/M. 1742, cilt: 70, sayfa: 182, hüküm no: 296, orijinal metin no: 50a-4, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 22.09.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 5 Numaralı Sicil, H. 931/M. 1525, cilt: 3, sayfa: 106, hüküm no: 171, orijinal metin no: 18a-4, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 25.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 531 Numaralı Sicil, 10 Şevvâl H. 1206/M. 1792, cilt: 81, sayfa: 751, hüküm no: 1243, orijinal metin no: 102a-4, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 8.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 531 Numaralı Sicil, H. 1204/M. 1790, cilt: 81, sayfa: 233, hüküm no: 213, orijinal metin no: 19a-7, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 30.09.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 531 Numaralı Sicil, H. 1204/M. 1790, cilt: 81, sayfa: 129, hüküm no: 13, orijinal metin no: 2b-2, <http://www.kadisticilleri.org>, E.T. 1.09.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 531 Numaralı Sicil, H. 1206/M. 1792, cilt: 81, sayfa: 735, hüküm no: 1212, orijinal metin no: 99b-3, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 7.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 531 Numaralı Sicil, H. 1207/M. 1793, cilt: 81, sayfa: 870, hüküm no: 1472, orijinal metin no: 123a-1, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 28.07.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 531 Numaralı Sicil, H. 1207/M. 1793, cilt: 81, sayfa: 878, hüküm no: 1488, orijinal metin no: 124b-3, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 9.10.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 9 Numaralı Sicil, H. 940/M. 1534, cilt: 4, sayfa: 375, hüküm no: 936, orijinal metin no: 118a-3, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 22.09.2024.

Üsküdar Mahkemesi, 9 Numaralı Sicil, H. 942/M. 1536, cilt: 4, sayfa: 305, hüküm no: 750, orijinal metin no: 91b-2, <http://www.kadisicilleri.org>, E.T. 28.10.2024.